

”Tiedoksi ja toimenpiteitä varten” –
Suomen valtionhallinnon toiminta Ruandassa vuosina 1993–1997

Linda Kujander
Pro gradu -tutkielma
Poliittinen historia
Turun yliopisto, kevät 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KUJANDER, LINDA: ”Tiedoksi ja toimenpiteitä varten” – Suomen valtionhallinnon toiminta Ruandassa vuosina 1993–1997

Pro gradu -tutkielma, 78 s., 3 liites.

Poliittinen historia

Kevät 2026

Tässä tutkielmassa perehdytään Suomen valtionhallinnon toimiin Ruandassa vuosina 1993–1997. Tutkielman tarkoituksena on selvittää mihin toimenpiteisiin Suomen valtionhallinto ryhtyi, mitä perusteita toiminnalle oli, mitkä olivat toiminnan motiivit sekä selvittää oliko toiminta linjassa silloiseen Suomen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikkaan.

Ruandan kansanmurha oli pitkään jatkuneen konfliktin huipentuma, mikä johti yli 800 000 ihmisen kuolemaan keväällä 1994. Ruandan sisäiset kiistat, jotka olivat saaneet alkunsa jo siirtomaa-ajoilta lähtien, kulminoitui vuonna 1990 jälleen uudeksi sisäiseksi konfliktiksi maan eri etnisten ryhmien, hutujen ja tutsien välillä. Arushan rauhanneuvotteluprosessi pyrki pysyvään rauhaan konfliktin osapuolten välillä. Loppukesästä 1993 allekirjoitettiin rauhansopimus, mutta hallitus jarrutteli rauhannehtojen toimeenpanossa vielä talvella 1994. Kun Ruandan presidenttiä kuljettanut lentokone ammuttiin alas lähellä Kigalin lentokenttää huhtikuussa 1994, konflikti eskaloitui ja tutseihin ja maltillisiin hutuihin kohdistunut kansanmurha alkoi.

Suomen ulkopoliittinen tilanne muuttui merkittävästi 1990-luvulla kylmän sodan päättymisen jälkeen. Suomi oli pitkään toiminut puun ja kuoren välissä, pyrkien toimimaan kansainvälisellä kentällä puolueettomana maana, painottuen poliittisesti lähemmäs länsimaita. Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen Suomi oli vapaa liittymään EU:n jäseneksi ja täysivaltaiseksi länsimaaksi. Myös ihmisoikeuspolitiikka muuttui aktiivisemmaksi, ja EU-maana Suomen tulikin ottaa kantaa maiden ihmisoikeusloukkauksiin.

Suomen lähtökohta Ruandassa ennen kansanmurhaa oli tavanomainen kaukomaan ja Suomen välinen suhde, jossa ei ollut aktiivista kahdenvälistä kehitysyhteistyötä. Suomen edustustot seurasivat paikallisen tilanteen kehittymistä, mutta varsinaista suomalaista näkökulmaa ei ollut, sillä sille ei ollut tarvetta valtiollisen yhteistyön ollessa vähäistä. Kevään 1994 jälkeen Suomen toiminta muuttui huomattavasti aktiivisemmaksi alueella ja myös raporteissa alkoi esiintyä suomalaisnäkökulmia ja arvioita Suomen toiminnasta. Toiminnan pääasiallisina perusteina, jos niitä erikseen mainittiin, käytettiin Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa ja liittäytymistä lähimmän viiteryhmän, Pohjoismaiden joukkoon. Ruanda oli täten osa Suomen ulkopoliittisen linjan toteuttamista 1990-luvulla, ja toimet ovatkin linjassa yleisen ulkopoliitiikan kanssa. Suomi ei ollut Ruandassa toimeton, mutta takkuilevan YK-hallinnon ja poliittisen varovaisuuden vuoksi toimet jäivät lopulta vaikutuksiltaan melko pieniksi.

Asiasanat:

Ruanda, Suomi, ulkopoliitiikka, ihmisoikeuspolitiikka, YK, kansanmurha

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Konfliktin taustat	1
1.2 Tutkimuksen aihe ja edeltävä tutkimus	4
1.3 Tutkimusmenetelmä	9
2 Suomen ulkopolitiikan ja Ruanda-politiikan kehitys	14
2.1 Suomen ihmisoikeus- ja ulko- ja turvallisuuspolitiikan muutos	14
2.2 Arushan rauhansopimus ja kehitysyhteistyö	21
2.3 Eurooppalainen suhtautuminen	27
3 Konflikti kuumenee – Suomen toimet vuonna 1994	33
3.1 Dar es Salaamin suurlähetystö avainasemassa	33
3.2 Kahdenvälisiä neuvotteluita – Operaatio Turkoosi ja Yhdysvaltojen noteeraus	39
3.3 Suomen henkilöapu Ruandaan	44
4 Suomi osana jälkipyykkiä	54
4.1 Ruandaa koskevat päätöslauselmat	54
4.2 Ruandan sotarikostuomioistuin	57
4.3 Taloudellinen tuki Ruandan ihmisoikeusoperaatiolle	66
5 Johtopäätökset	75
Lähdeluettelo	79
Liitteet	88

1 Johdanto

1.1 Konfliktin taustat

Ruanda on pienikokoinen Keski-Afrikassa sijaitseva sisämaavaltio, jota reunustavat useammat suuremmat valtiot, kuten Tansania idässä ja Kongo lännessä. Suuri osa Ruandan maa-alasta on vuoristoista, jonka myötä väestö on keskittynyt vain tietyille alueille. 1990-luvulla työikäisistä 90 % työskenteli maataloudessa. Ruandassa on kolme etnistä ryhmää, joista hutut muodostavat enemmistön 87 prosentilla ja tutsit toiseksi suurimman ryhmän 12,5 prosentilla. Ruandassa asuu myös pieni määrä twa-ryhmään kuuluvia, jotka muodostavat 0,5 % Ruandan väestöstä.¹ Vuonna 1994 väkiluku oli arviolta 7,9 miljoonaa ihmistä. Ruandan pinta-ala on noin 26 000 neliökilometriä, ja väestötiheys oli siten noin 300 henkilöä neliökilometriä kohden. Noin 800 000 ihmistä kuului tutsiheimoon tästä lähes kahdeksasta miljoonasta asukkaasta.² Esimerkiksi Suomen väestötiheys on vain 18 asukasta neliökilometriä kohden, vaikka pinta-ala on noin neljätoistakertainen Ruandaan verrattuna.³ Suomi on tunnustanut Ruandan itsenäisyyden 1.7.1962 ja kahdenväliset diplomaattisuhteet solmittiin 1.6.1983⁴. Diplomaattisuhteita hoidetaan Dar es Salaamin suurlähetystöstä käsin Tansaniasta, eikä Ruandassa ole omaa suurlähetystöä. Ruandan pääkaupungissa Kigalissa on toiminut kunniakonsulaatti vuodesta 2022 alkaen. Suomen ja Ruandan välit ovat hyvät, vaikkei maiden välillä ole ollut suoraa kehitysyhteistyötä. Yhteistyötä on ollut jo vuosikymmenien ajan, joskaan ei kovin paljoa.⁵

Ruandan väestöön on sen historian aikana liittynyt useita erilaisia identiteettityyppejä. Ennen Ruandan siirtomaa-aikaa, sen eri etniset ryhmittymät, tutsit, hutut ja twat⁶ merkitsivät suku- tai klaaniyhteyttä. Ruandasta tuli alkuun Saksan siirtomaa, mutta ensimmäisen maailmansodan jälkeen maa siirtyi Belgian siirtomaahallinnon alle. Kolonialismin aikana noin vuodesta 1890 Ruandan itsenäistymiseen vuonna 1962 etnisiä ryhmittymiä alettiin erotella rotunäkökulmasta ja eri etnisyydet

¹ Guichaoua 2015, 64.

² Guichaoua 2015, 64, 66.

³ Tilastokeskus. [guides.stat.fi/vaesto-tilastoina/keskeiset-kasitteet], vierailtu 25.9.2025.

⁴ Suomi ulkomailla: Ruanda. [finlandabroad.fi/web/rwa/suomi-ja-ruanda], vierailtu 25.9.2025.

⁵ Edustustojen raportit; Suomi ulkomailla: Ruanda. [um.fi/edustustojen-raportit/-/asset_publisher/W41AhLdTjdag/content/ruanda-tarjoaa-monia-mahdollisuuksia-suomalaisyrityksille/384951], vierailtu 26.9.2025; [finlandabroad.fi/web/rwa/suomi-ja-ruanda], vierailtu 25.9.2025.

⁶ Hutu 87 %, tutsi 12,5 %, twa 0,5 %, Pottier 2002, 12.

jakautuivat eri sosiaaliluokkiin. Tutseja nostettiin maan johtoasemiin ja hutujen nähtiin edustavan matalampaa sosiaaliluokkaa. Hutuilla oli mahdollisuus vasta toisen maailmansodan jälkeisen kolonialismikritiikin ja horisontissa hämöttävän itsenäisyyden alla vastustaa silloista poliittista tilannetta, jossa heillä ei ollut ollut valtaa. Sotkuisen itsenäistymisprosessin seurauksena valtion johtoon nousivat hutut. Tutsit jäivät selvään alakynteen ja heistä tuli uuden hallinnon alla toisen asteen kansalaisia, menettäen etuasemansa yhteiskunnassa.⁷

Aika Ruandan itsenäistymisestä vuonna 1962 tässä tutkielmassa tutkitun konfliktin alkuun vuonna 1990 sisältää monia vaiheita, jotka ovat sidoksissa sen naapurimaiden poliittisten tilanteiden kanssa, erityisesti Burundin. Alueen epävakaus näkyi muuttoliikkeenä ja kansalaisten pelkona. Jo vuonna 1963 Ruandasta paenneet tutsit järjestivät protestihyökkäyksiä hutuhallintoa vastaan naapurimaasta Burundista, tavoitellen vallankumousta. Tämä aiheutti pelkoa paikallisessa hutuväestössä ja vastakkainasettelu eri etnisten ryhmien välillä syveni. Väkivallan kulttuuri kehittyi itsenäisyyden ensimmäisten vuosikymmenien aikana. Vasta 1970-luvulla Ruandan yhteiskunta alkoi rauhoittua, kun uudistusmielinen Juvénal Habyarimana nousi presidentiksi vuonna 1973. Tutseille myönnettiin kiintiöpaikkoja maan hallinnosta ja ”etninen ongelma” koettiin ratkaistuksi ja uusi hallinto demokraattisesti legitiimiksi. ”Etninen ongelma” ei kuitenkaan kadonnut uudismielisellä politiikalla, vaan se vaati vielä neljän vuoden sisällissodan ja lähes miljoonan ihmisen hengen vaatineen kansanmurhan.⁸

Lokakuussa vuonna 1990 tutsipakolaisten aseellinen ryhmä RPF (*Rwandan Patriotic Front*) hyökkäsi Ugandan puolelta Ruandaan. Teknisesti joukot olivat osa Ugandan asevoimia, mutta sotilaat koostuivat valtaosin ruandalaisista pakolaisista, jotka olivat asettuneet maahan 1960-luvulta lähtien. RPF:n hyökkäys johti Ranskan, Belgian ja Zairen⁹ osallistumiseen konfliktiin aseellisesti rauhan palauttamiseksi. RPF:n tavoitteena oli vallankumous hutuhallintoa vastaan, ja paenneiden tutsien palauttaminen kotimaahansa. Pian konfliktin alkamisen jälkeen aloitettiin rauhanneuvotteluprosessi, joka kesti vuosia. Ensimmäinen tulitaukosopimus sovittiin elokuussa vuonna 1992, kaksi vuotta ensimmäisten hyökkäyksien jälkeen. Tulirauha rikottiin RPF:n puolelta helmikuussa 1993. Levottomuuksien seurauksena noin miljoona hutuväestöön kuuluvaa ihmistä pakeni RPF:n hyökkäyksiä maaseudulta Ruandan pääkaupunkiin Kigaliin, mikä helpotti äärihutujen rekrytointia

⁷ Guichaoua 2015, 66–68, xxxix–xl; Straus 2013, 208–209.

⁸ Guichaoua 2015, 68–69, 70, 72–74, 84, 294–295.

⁹ Nykyisin Kongon demokraattinen tasavalta.

puolelleen. Lopulta Arushan rauhansopimus allekirjoitettiin RPF:n ja Ruandan hallituksen edustajien välillä Tansaniassa 4. elokuuta vuonna 1993.¹⁰

Keskiviikkoiltana 6. huhtikuuta vuonna 1994 Ruandan presidentti Juvénal Habyarimanaa ja Burundin presidentti Cyprien Ntaryamiraa kuljettanut lentokone ammuttiin alas, kun se oli valmistautumassa laskeutumaan Kigalin lentokentälle Ruandaan. Lentokone ammuttiin maasta laukaistavalla ohjuksella, jonka iskusta lentokone räjähti ilmassa. Kaikki koneen kaksitoista henkilöä menehtyivät iskussa, mukaan lukien molemmat presidentit. Burundin presidentin oli alun perin tarkoitus matkustaa omalla lentokoneellaan, mutta suunnitelmaa muutettiin viime hetkellä. Lentokone oli palaamassa Dar es Salaamista Tansaniasta, jossa oli järjestetty huippukokous alueen turvallisuuskysymyksistä liittyen Arushan rauhansopimuksen implementointiin.¹¹ André Guichaouan (2015) mukaan Ruandan kansanmurha ei ole Ruandan ja Burundin presidenttejä kuljettaneen lentokoneen ohjusiskun aiheuttaman kaaoksen seurausta, vaan kansanmurhaan johti pitkä kehityskulku. Lentokoneisku ei siis selitä yksistään sitä seuranneita tapahtumia.¹² Lentoturman jälkeen asiat etenivät kuitenkin nopeasti radikaalimpaan suuntaan. Ruandan presidentille lojaali kansallinen armeija ja puolueen nuorisojärjestön militaristinen puoli, Interahamwe, hyökkäsivät Ruandan hallituksen tutsiministereitä ja maltillisia hutuja vastaan, tappaen muun muassa pääministeri Agathe Uwilingiyimanan ja tätä suojelleet belgialaiset rauhanturvaajat. Presidentin kuoleman seurauksena perustettiin väliaikainen hallitus, joka oli yhä myötämielinen presidentin puolueen MRND (*Revolutionary National Movement for Development*) kanssa. Presidentin jättämä valtatyhjiö ja sotilaallisesti vahvemman RPF:n uhka johti siihen, että radikaaleimmat ja äänekkäimmät hutut nousivat valtaan kohtalokkain seurauksin.¹³

Ruandan kansanmurha ei ollut monen vuoden suunnitelmallisen toiminnan, vaan pitkän kehityskaaren lopputulos. Afrikan Yhtenäisyysjärjestö OAU:n raportin mukaan radikaalien hutujen alkuperäisenä tavoitteena oli vallankumous koalitiollahitusta vastaan, ei systemaattinen kansanmurha. Tavoitteena oli UNAMIR joukkojen komentajan Roméo Dallairen mukaan päästä eroon sekä maltillisista johtajista, että tutsi- että hututaustaisista, yhdellä vallankumouksella ja nostaa täysin hutuista koostuva hallinto takaisin valtaan, niin kuin se oli ollut ennen Juvénal Habyarimanan

¹⁰ Guichaoua 2015, 38, 84–85, 123, 125–127.

¹¹ Ibid., 2015, 204–208, 230–234.

¹² Ibid., 2015, 208.

¹³ Ibid., 2015, 37, 186, 208–211.

hallitusta vuodelta 1973¹⁴.¹⁵ Arviot Ruandan kansanmurhan uhrien määrästä vaihtelevat 500 000:sta yli miljoonaan ihmiseen. Esimerkiksi YK:n raportissa todetaan, että noin 800 000 ihmistä kuoli huhti- ja heinäkuun välisenä aikana, mutta tässä arvioissa on huomioitu myös muut, kuin kansanmurhassa menehtyneet henkilöt. Voidaan kuitenkin todeta, että sadan päivän aikana vähintään puoli miljoonaa ihmistä menetti henkensä väkivaltaisesti kansanmurhan tuloksena. Vähintään 500 000 tutsi-siviiliä menetti henkensä kansanmurhan seurauksena, noin kolmannes Ruandan tutsiväestöstä ennen kansanmurhaa. Uhreiksi joutui myös hutu-väestöön kuuluneita, jotka eivät osallistuneet itse tutseihin kohdistuneisiin hyökkäyksiin. Näitä uhreja arvioidaan olleen noin 10 000. Tämän lisäksi RPF:n toimesta MRND-puolueen johtoa ja hutusiviilejä kuoli noin 25 000–60 000.¹⁶

1.2 Tutkimuksen aihe ja edeltävä tutkimus

Tutkielman tarkoituksena on tutkia Suomen valtionhallinnon toimenpiteitä liittyen Ruandan konfliktiin ennen kansanmurhaa, kansanmurhan aikana vuodelta 1994 sekä kansanmurhan jälkeisinä vuosina 1995–1997. Ajallisesti tutkielmani rajautuu täten vuosiin 1993–1997, kattaen kehityksen kansanmurhaa edeltävästä ajasta jälleenrakennuksen aloitukseen. Tutkielman pääpaino on nimenomaan Suomen valtionhallinnossa ja Suomen ulkopolitiikan tutkimuksessa. Aikarajaus on tehty aineiston perusteella, eniten hedelmällistä tutkimusmateriaalia löytyy vuosilta 1994 ja 1995, mutta aktiivisia avustustoimia on tehty pitkään tämän jälkeenkin ja raportointia Ruandan tilanteesta on tehty ennen vuotta 1994. Tutkimuksen näkökulma on Suomessa uusi, sillä 1990-luvun Suomen ja Ruandan välisiä valtiosuhteita ei ole tutkittu aikaisemmin. Joissakin eurooppalaisissa maissa, kuten Ranskassa ja Belgiassa, on toteutettu virallisia tutkimusprojekteja maiden yhteistyöstä Ruandan ja sen entisen hallinnon kanssa 1990-luvulla, mutta Suomessa ei vastaavaa ole tehty. Ruandaa koskevaa tutkimusta on Suomessa ylipäätään toteutettu hyvin vähän, pääosin opinnäytteiden ja vähintään yhden väitöskirjan pohjalta. Opinnäytteet ovat käsitelleet poikkeuksetta kansanmurhaa ja laajemmin Afrikkaa tutkivissa teoksissa Ruanda mainitaan lähinnä kansanmurhaan liittyen. Näissäkään teoksissa ei arvioida Suomen valtionhallinnon toimintaa Ruandassa.

Aiheen pioneeriluonteen vuoksi tutkielmassa kontekstualisoidaan erityisesti Ruandassa vallinnutta tilannetta, mutta myös Suomen ulkopolitiikan kehitystä ja tavoitteita 1990-luvulla. On keskeistä

¹⁴ Guichaoua 2015, 74.

¹⁵ Guichaoua 2015, 293, 298.

¹⁶ Straus 2013, 22–25, 60–63.

hahmottaa Ruandan kansanmurhan tapahtumat ja kansainvälisen yhteisön toiminta, jotta Suomen toimintaa voidaan suhteuttaa vallinneisiin olosuhteisiin. Tämän vuoksi tutkielmassa on rekonstruoitu melko kattavasti viitekehystä, jotta kokonaisuudesta tulee ymmärrettävämpi. Verrattuna tunnetumpaan tutkimuskohteeseen, esimerkiksi Suomen ja toisen EU-maan välisten suhteiden tutkimukseen, on tätä tutkimusaihetta perusteltua avata laajemmin. Tapahtumahistorian avaaminen mahdollistaa tutkimuskysymyksien käsittelyn ymmärrettävällä ja selkeällä tavalla, sillä Ruandan tapahtumien eteneminen ei ole yleisesti tunnettua. On myös olennaista avata Suomen ulkopoliittikan kehitystä 1990-luvulta sekä sitä edeltäneeltä ajalta, jotta Suomen ulkopoliittikkaa voidaan arvioida Ruandan tapauksessa.

Jerkko Holmi kirjoittaa pro gradu -tutkielmassaan (2018) perusteluinaan Ugandan tutkimukselle, että yleensä mitä eksoottisemmasta maasta ja mitä vähemmän yhteistyötä Suomen ja kyseisen ulkovallan välillä on käyty, sen vähemmän maata on tutkittu ja analysoitu¹⁷. Tämä koskee Ugandan lisäksi osuvasti myös Ruandaan suhtautumista. Tutkimus, erityisesti konfliktin näkökulmasta on hyvinkin relevantti nykypäivänä, kun maailmassa on käynnissä useampi sota ja Suomen ulkopoliittikkaa arvioidaan julkisuudessa suhtautumisestaan näihin eri konflikteihin. Ruanda on toki kaukana Suomesta, mutta konflikti pakotti myös Suomen ottamaan kantaa sen ratkaisuun ja hoitamiseen. Koska toimenpiteitä on tehty, on mielestäni arvokasta tutkia näitä tehtyjä toimenpidepäätöksiä ja niiden motiiveja. Ajallisen rajauksen lisäksi olen rajannut tutkielman käsittelemään ainoastaan Suomen valtionhallinnon toimenpiteitä. En käsittele esimerkiksi julkista keskustelua aiheesta, kuten sanomalehdistössä tai muussa mediassa esiintyneitä mielipiteitä. Olen sisällyttänyt tutkielmani lähdeaineistoon poliitikkojen tai muiden päättäjien antamat julkiset puheet, mikäli ne ovat relevantteja tutkielman tavoitteisiin nähden. Rajauksen tavoitteena on ehkäistä tutkielman liiallista laajenemista ja mahdollistaa aiheen syvällisempi käsittely Suomen valtionhallinnon virallisten toimien näkökulmasta.

Aikaisempaa tutkimusta Suomen ulkopoliittikasta sekä Ruandan kansanmurhasta on tehty paljon. Suomen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikkaa on tutkittu itsenäistymisestä lähtien monen eri tieteenalan näkökulmasta. Myös ulkoministeriön itse tuottamat raportit ja tutkimusprojektit lisäävät tietoutta ministeriön toiminnasta ja mahdollistavat tutkijoille lähdemateriaalia. Suomessa ulkopoliittikan tutkimus on kehittynyt toisen maailmansodan jälkeen, ja tutkimusta on määritellyt pitkälti arkistojen salassapitoajat ja siten tutkimusmateriaalien saatavuus. Teoreettisesti ulkopoliittikan tutkimus on

¹⁷ Holmi 2018, 2.

Suomessa painottunut rationalismiin, jossa perusolettamuksena on se, että ulkopoliittisilla toimijoilla on selkeät tavoitteet, joiden saavuttamiseksi valitaan parhaat toimintatavat. Suomen ulkopoliitiikan tavoitteeksi on perinteisesti ymmärretty Neuvostoliiton ja sittemmin Venäjän läheisyyden johdosta itsenäisyyden säilyttäminen, myös ulkoisten uhkien aikana.¹⁸ Tässä tutkielmassa erityisen merkitykselliseksi ovat nousseet ulkoministeriön tuottamat ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot sekä kehitysyhteistyöraportit 1990-luvulta. Tutkielman aiheelle merkittäviä tutkimusteoksia ovat muun muassa Jari Luodon *Ulkopoliitiikka ja ihmisoikeudet* (1997) ja Jaakko Blombergin *Vakauden kaipuu – Kylmän sodan loppu ja Suomi* (2011). Suomalaisesta Afrikka-tutkimuksesta hyödyllisinä lähteinä toimi Annika Tepon teos *Afrikan aika: näkökulmia Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan* (2011). André Guichaouan, Don E. Websterin englannin kielelle kääntämä teos *From War to Genocide: Criminal Politics in Rwanda 1990–1994* (2015) on ollut ensisijainen lähde Ruandan historian ja kansanmurhan tapahtumien ymmärtämisessä.

Tutkielmassani keskityn Suomen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikkaan suhteessa Ruandan kansanmurhaan. Vuoden 1994 tapahtumien jälkeen Ruanda on noussut erityisesti eri tutkimusten aiheeksi. Suomessa Ruandaa ja Ruandan kansanmurhaa on tutkittu monella eri tutkimusalalla, mukaan lukien historian, oikeustieteen, sosiaalitieteen ja psykologian tutkimusalat, pääosin opinnäytteiden kautta. Esimerkiksi Turun yliopiston yleisen historian laitokselta valmistui Sinimaarit Niinikorven pro gradu vuonna 2010, mikä käsitteli kansainvälisen lehdistön uutisointia Ruandan kansanmurhasta. Helsingin yliopiston Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitokselta valmistunut Kirsi Palosen pro gradu *Länsimaiden osuus Ruandan kansanmurhassa* vuodelta 2006, on ainoa löytämäni Suomessa valmistunut opinnäyte, jossa tutkitaan länsimaita Ruandan kansanmurhan yhteydessä. Painopiste on kuitenkin kolmen eri länsimaan, Belgian, Ranskan sekä Yhdysvaltojen osallisuudesta konfliktin kehittämisessä, eikä niinkään näiden kolmen valtion reagoinnissa itse konfliktiin. Palosen gradussa ei myöskään käsitellä Suomen valtionhallintoa. On epätodennäköistä, että ulkomailla olisi valmistunut tutkielmia, joissa olisi syvennyt Suomen valtionhallinnon toimiin Ruandassa 1990-luvulla. Syksyllä 2025 valmistui Aino Aron kandidaatin tutkielma, jossa käsiteltiin Suomen osallisuutta Ruandan sotarikostuomioistuimen perustamisessa vuosina 1994–1998. Tutkielmassa syvennytään tuomioistuimen perustamiseen ja Suomen valtionhallinnon rooliin tässä prosessissa. Tutkimuskysymykset ja näkökulma poikkeavat omasta pro gradu -tutkielmastani, eikä aiheen käsittelyssä ole päällekkäisyyksiä tapahtumien kulkua kuvaavia osuuksia lukuunottamatta.

¹⁸ Forsberg, Vaahtoranta 1993, 15, 17–18.

Käsite kansanmurha on yleiskielinen versio oikeustieteellisestä käsitteestä joukkotuhonta. Sillä tarkoitetaan tarkoituksellista toimintaa, jolla pyritään kokonaisen kansan tai sen osan tuhoamiseen. Suomi on allekirjoittanut Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) joukkotuhonnan kieltävän yleissopimuksen YK-jäsenyytensä seurauksena vuonna 1960.¹⁹ Kyseisessä yleissopimuksessa, 5/1960 II artiklan mukaan joukkotuhonnalla tarkoitetaan tekoa, joka tähtää jonkin kansallisen, etnillisen, rodullisen tai uskonnollisen ryhmän hävittämiseen tässä sen ominaisuudessa kokonaan tai osittain.²⁰ Näihin tekoihin lukeutuvat:

- a) ryhmän jäsenten tappaminen;
- b) vaikean ruumiillisen tai henkisen vamman aiheuttamisen ryhmän jäsenille;
- c) ryhmän elinehtojen tahallisen huonontamisen tarkoituksella aikaansaada sen fyysillisen hävittämisen joko kokonaan tai osittain;
- d) toimenpiteiden toteuttamisen, joiden tarkoituksena on syntyväsyyden ehkäiseminen ryhmän piirissä;
- e) lasten pakollinen siirtäminen ryhmästä toiseen.²¹

Ruandan tapahtumia keväällä 1994 kuvataan yleisesti nimellä Ruandan kansanmurha²². Termin käytön yleisyyden vuoksi Ruandan konfliktin yhteydessä myös tässä tutkielmassa tulen käyttämään kansanmurhaa kuvailemaan kevään 1994 tapahtumia. Tulen kuvailemaan termillä konflikti Ruandan sisäpoliittista tilannetta, joka johti kansanmurhaan. Tarvittaessa tulen tarkentamaan termiä lisämääreillä, kuten Ruandan sisäinen konflikti. Konfliktilla tarkoitetaan koko sisäisen levottomuuden ajanjaksoa 1990-luvulla, ja sillä katetaan kaikkia niitä osapuolia ja näiden toimia kyseisen ajanjakson aikana. Konfliktin juuret ovat syvällä ja johtavat aina Belgian siirtomaahallintoon asti, mutta tässä tutkielmassa ei ole tarpeen käsitellä Ruandan historiaa pidemmällä aikavälillä.

Toinen termi, joka vaatii lyhyen tarkastelun, liittyy ulkoministeriöön. Puhun tässä työssä ulkoministeriöstä, vaikka käyttämässäni tutkimusaineistossa ministeriöstä käytetään nimitystä ulkoasiainministeriö. Ulkoministeriön nimi on vaihtunut vuodesta 2018 lukien

¹⁹ Tieteen termipankki: kansanmurha. [tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:kansanmurha], vierailtu 17.2.2025.

²⁰ Finlex, Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, 5/1960. [www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1960/19600005/19600005_2], vierailtu 17.2.2025.

²¹ Finlex, Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, 5/1960. [www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1960/19600005/19600005_2], vierailtu 24.2.2025.

²² Ks. esim. tieteen termipankki: kansanmurha. [tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:kansanmurha], vierailtu 17.2.2025.

ulkoasiainministeriöstä ulkoministeriöksi, joten myös tässä työssä tullaan käyttämään nykypäiväistä käsitettä ulkoministeriö.²³

Tutkimusaiheeni Suomen valtionhallinnon toimista Ruandassa maan konfliktin aikana vaatii sensitiivisyyttä kansanmurhaan liittyen. Kansanmurhan seurauksena lähes miljoona²⁴ ihmistä menettivät henkensä, ja pakolaisliike Ruandassa ja naapurimaissa oli valtavaa. Tutkielmassa pyritään käsittelemään aihetta mahdollisimman kunnioittavasti ja oikeudenmukaisesti. Oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä Jorma Kalelan (2000) esittämää velvollisuutta oikeudenmukaisuudesta tutkimuksen kohteena oleville ihmisille. Kalelan mukaan tutkija ei saa pyrkiä esittämään toisen aikakauden ihmisiä omien aikalaistensa kaltaisina, vaan välttää tietoisia ja tiedostamattomia anakronismeja parhaan kykynsä mukaan.²⁵ Oman tutkielmani pääasiallisena kohteena ovat suomalaiset viranomaiset ja heidän toimintansa suhteessa ruandalaisiin. Pyrin tutkielmassani laatimaan eettisesti kestävästä tutkimuksesta, ottamalla huomioon oman kulttuurisen sidonnaisuuteni ja tuottamaan mahdollisimman oikeudenmukaisen esityksen tutkimuksen kohteista.

Pro gradu -tutkielmani pääpainona on selvittää, mitä toimenpiteitä Suomen valtionhallinnossa täyteen pantiin, kun Ruandassa käynnissä ollut konflikti eskaloitui täysimittaiseksi kansanmurhaksi. Tarkastelen, ovatko nämä toimenpiteet linjassa Suomen valtion silloisen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikan kanssa, vai onko tämä konflikti vaatinut poliittista linjamuutosta. Pyrin löytämään vastauksen näiden toimien motiiveihin, miksi Suomessa on toimittu, niin kuin toimittiin.

Pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymykset ovat:

1. Mihin toimenpiteisiin Suomen valtionhallinto ryhtyi liittyen Ruandan konfliktiin ja kansanmurhaan vuosina 1993–1997?
2. Miten toimenpidepäätöksiä perusteltiin ja mikä oli toiminnan motiivi?
3. Olivatko toimenpiteet suhteessa Suomen ulko- ja ihmisoikeuspoliittiseen linjaan 1990-luvulla?

²³ Ulkoministeriön verkkosivut. [um.fi/uutiset/-/asset_publisher/GRSnUwaHDPv5/content/ulkoministerio-on-nyt-virallisesti-ulkoministerio], vierailtu 26.9.2025.

²⁴ Arviolta noin 800 000 ihmistä; Straus 2006, 22–25.

²⁵ Kalela 2000, 84, 88.

Tässä tutkielmassa toimenpiteillä tarkoitetaan aktiivista toimintaa eri osapuolilta Suomen valtionhallinnossa konfliktin suhteen. Tähän lukeutuvat ulkoministeriön raportointi aiheen tiimoilta, mukaan lukien suurlähetystön lähettämät raportit, ulkoasiainvaliokunnan raportointi säädösasetusten osalta, mahdolliset viranomaisten julkilausumat kansainvälisissä yhteyksissä, poliittiset tukitoimet esimerkiksi oikeudenkäyntiprosessissa, humanitaarinen apu ja muu taloudellinen avustus. Aktiivista toimintaa ovat myös muun muassa mahdolliset kahdenväliset keskustelut kasvotusten tai puhelimitse, osallistuminen tapahtumiin kuten konferensseihin tai kokouksiin, ja oikeudenkäynnit Suomessa²⁶. Edellä mainitut keskustelut tai tapahtumavierailut ovat hankalia todentaa ilman laajamittaisia haastatteluja, eivätkä ne palvele tämän tutkielman tarkoituspäätä tai ole mahdollista toteuttaa sen puitteissa. Tutkimuskysymyksissä viitattu toiminta on toisin sanoen sellaista virallista toimintaa, joista on jäänyt tutkimusmateriaalia ja jolla on merkitystä tutkimuksen kannalta. Tässä tutkielmassa ei eritellä myöskään jokaista toimenpiteeksi luokiteltavaa tekoa Ruandan kansanmurhan suhteen, ellei sillä ole tutkimuskysymysten näkökulmasta hyötyä. Ruandaa käsitteleviä raportteja on lähetetty Suomen edustoista ympäri maailmaa, mitkä voidaan myös nähdä toimintana. Tässä työssä perehdytään niihin raportteihin, joissa mainitaan Suomen toiminta, mielipiteet tai muu mahdollinen aktiviteetti viranomaistahoilta.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Pro gradu -tutkielmani tutkimusmenetelmä koostuu eri metodologioiden yhdistelmistä. Tutkimusaineisto koostuu monipuolisesta materiaalista, jonka analysoimiseen koen parhaaksi hyödyntää eri metodologioita ja metodeja²⁷. Olen valinnut metodologiat kvalitatiivisesta näkökulmasta, sillä kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät eivät sovellu yhtä hyvin tutkimusaineiston analysointiin. Käyttämäni metodologiat ovat laadullinen sisällönanalyysi, diskurssianalyysi sekä muistitietotutkimus tutkimushaastattelun osalta. Hyödynnän laadullista sisällönanalyysia erityisesti kirjallisen aineiston analysoimisessa ja selkeyttämisessä. Diskurssianalyysi tarjoaa mahdollisuuden analysoida aineiston poliittista näkökulmaa ja sen mahdollisia vaikutuksia. Tutkimushaastattelu sen sijaan pureutuu haastateltavan henkilökohtaisiin kokemuksiin tarkasteluajanjaksolta, joten

²⁶ Oikeusministeriön lehdistötiedote. [oikeusministerio.fi/-/oikeusministerio-ruanda-oikeudenkaynti-on-osa-suomen-kansainvalisia-oikeusvaltiovelvoitteita], vierailtu 24.2.2025.

²⁷ Anneli Sarajärven ja Jouni Tuomen määritelmän mukaan metodi viittaa tutkimuksen aineistokeruun ja -analyysin käytännön toteutukseen. Metodologialla he tarkoittavat perustelua juuri kyseisten metodien käytölle tutkimuksessa ja näiden metodien käyttöön liittyviä sääntöjä. Sarajärvi, Tuomi 2018.

muistitietotutkimus on hyödyllinen apuväline tämän tiedon käsittelyyn. Näiden lisäksi tutkielmassa hyödynnetään historiallista päättelyä.

Sarajärvi ja Tuomi (2017) kuvailevat sisällön analyysia yksittäisen metodin ohella väljänä teoreettisena kehyksenä, jonka avulla voidaan toteuttaa useita erilaisia tutkimuksia²⁸. Uskon, että juuri metodin monipuolisuus saattaa toimia edukseni tutkimuksen edetessä. Sisällön analyysia lähestytään monesta eri tutkimusperinteestä käsin. Analyysin tavoitteena on selkeyttää aineistoa, jotta siitä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta tapahtumasta tai ilmiöstä. Aineiston käsittely koostuu aineiston jakamisesta osiin, aineiston käsitteellistämisestä tai prosessoimisesta sekä aineiston uudelleen järjestelystä loogiseksi kokonaisuudeksi. Aineiston laadullinen käsittely perustuu näin ollen loogiseen päättelyyn sekä loogisten tulkintojen muodostamiseen läpi tutkimusprosessin.²⁹

Jokila, Juhila ja Suoninen (2016) määrittelevät diskurssianalyysin kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa yksityiskohtaisesti analysoidaan sosiaalisen todellisuuden tuottamista erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä³⁰. Sisällön analyysin tavoitin, myös diskurssianalyysia voidaan kuvata selkeärajaisen tutkimusmenetelmän sijaan väljäksi teoreettiseksi viitekehykseksi, jonka puitteissa tutkimusta toteutetaan. Metodologia sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia, mitkä mahdollistavat tähänkin tutkielmaan hyödyllistä variointia. Tutkimani aineisto on lähes täysin julkishallinnon tuottamaa aineistoa. Aineisto on luonteeltaan hyvin poliittista ja aineistojen laatijat saattavat olla henkilökohtaisesti politiikassa sidonnaisia. Onkin hyvä harkita, mitä mahdollisuuksia diskurssianalyysin menetelmillä voisi olla poliittisen aineiston analyysissa ja mitä erityispiirteitä on hyvä ottaa huomioon.

Tutkimuksessa käytettävä primääriaineisto jakautuu karkeasti kolmeen kategoriaan: ulkoministeriön tuottamaan arkistomateriaaliin, muuhun valtionhallinnon materiaaliin ja tutkimushaastatteluun. Ulkoministeriön tuottama aineisto on määrällisesti ja sisällöllisesti ensisijainen lähdemateriaali, mutta tätä aineistoa tukevat ulkoasiainvaliokunnan muistiot ja ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston tuottamat aineistot, erityisesti kehitysyhteistyöraportit 1990-luvulla. Olen rajannut aineistoa tutkielman aiheen perusteella, mikä asetti alkuun luonnollisen aikarajauksen. Lopullisen ajallisen rajauksen tein sen perusteella, miltä vuosilta löytyi relevanttia aineistoa

²⁸ Sarajärvi, Tuomi 2018.

²⁹ Sarajärvi, Tuomi 2017.

³⁰ Jokinen et al. 2016.

tutkimuskysymysten näkökulmasta. Suomen valtionhallinnon toimet ja yhteistyö Ruandan kanssa ovat jatkuneet nykypäivään asti, mutta tämän tutkielman laajuuden vuoksi olen painottanut 1990-luvulle. Hedelmällistä materiaalia löytyy varmasti myös 2000-luvun materiaaleissa, jotka vapautuvat salassapidon päättyessä tutkimuskäyttöön lähivuosina. Tutkimuksen laajuudelle löytyy kuitenkin riittävästi materiaalia 1990-luvulta, vaikka se ei poissulje kiinnostavan materiaalin löytymistä myös myöhemmin. Ruandan kansanmurhan oikeudenkäynnit kestivät lopulta lähes vuosikymmenen, joten en tule käymään koko oikeudenkäyntiprosessia Suomen näkökulmasta läpi, sillä se ei ole tutkimuskysymysten kannalta oleellista³¹. Ennakkokäsitykseni siitä, että vuosi 1994 olisi erityisen rikas sisällöltään oli osittain oikea, mutta luonnollisesti konfliktin selvittäminen yhteiskunnallisella ja oikeudellisella tasolla vie huomattavasti pidempään. Tämän vuoksi aineistot erityisesti vuoden 1994 jälkeen ovat osoittautuneet hedelmällisemmäksi, kuin olin osannut kuvitella. Konfliktin jälkimainingit olivat valtavat ja niiden käsittely kansainvälisellä tasolla vei aikaa.

Sisällöllistä rajausta on tehty tutkimuskysymyksistä käsin. Tutkimusmateriaali sisältää esimerkiksi paikallisia raportteja hallitusmuutoksista, paikallisten poliitikkojen puheita ja vastaavia Ruandan sisäpolitiikkaan liittyviä aineistoja, jotka eivät vastaa tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin. Aion tutkielmassani perehtyä niihin toimenpiteisiin, jotka kansanmurha ja sen jälkimainingit ovat aiheuttaneet. Ulkoministeriön aineisto sisältää pitkälti aineistoa juuri tähän näkökulmaan liittyen. En käsittele laajemmin Suomen kehitysavustuksia tai niiden kehitystä 1990-luvulla, ellei se tutkielman kannalta ole välttämätöntä, vaan käytän kehitysapua tarvittaessa viitekehyksenä avustuksille. Keskityn Ruandalle lähetettyihin avustuksiin, pääosin humanitaarisen avun lähettämiseen. Mielenkiintoisena verrokkina avustusten määrille toimii entisen Jugoslavian hajoamissotiin liittyvät avustukset ja toimenpiteet, ennemmin kuin laajemmin Suomen silloinen kehitysapupolitiikka. Aineisto on melko laaja, ja perehtyminen tarkemmin esimerkiksi kehitysavustuksiin tai eri puolueiden näkökohtiin tästä laajentavat aineistoa pro gradu -tutkielmaan liian laajaksi. Aineistossa nousevat sen sijaan Jugoslavian hajoamissotiin liittyvät avustukset yhdessä Ruandaan lähetettyihin avustuksiin esimerkiksi YK:n maksatusten yhteydessä. Tutkielmassa ei kuitenkaan tehdä vertailevaa tutkimusta näiden kahden konfliktin välillä, mutta se olisi kiinnostava jatkotutkimuskohde. Kehitysapupolitiikkaan syvennyttään lähinnä viitekehyksen puolesta, mutta tutkimuskirjallisuus on hyödyllisempi lähde, kuin alkuperäisaineisto, jossa keskitytään ainoastaan yhteen valtioon lähetettyihin tukiin.

³¹ Ruandan kansainvälisen tuomioistuimen verkkosivut. [unctr.irmct.org/en/tribunal], vierailtu 13.12.2023.

Tutkimuksen pääasiallisena primääriaineistona toimivat ulkoministeriön muodostamat arkistot koskien Ruandaa. Arkistomateriaalissa eniten aineistoa on lähetetty Dar es Salaamin, Geneven ja Suomen pysyvän New Yorkissa sijaitsevan YK-edustuston virkamiesten toimista. Materiaali koostuu pääosin ulkoministeriön ja edustustojen välisistä sanomista ja toisinaan pidemmistä raporteista. Aineisto sisältää myös muuta ulkoministeriön vastaanottamaa materiaalia Ruandaan liittyen, jotka löytyvät samoista arkistokansioista, kuten paikallista materiaalia Ruandan hallituksen muutoksista, poliitikkojen puheista ja lehtileikkeitä. Nämä paikallisesti tuotetut aineistot on pääosin suljettu tutkielman lähdemateriaalin ulkopuolelle, sillä ne eivät liity tutkimuskysymyksiini suoraan. Tarvittaessa ne antavat kiinnostavaa ajankuvaa ja viitekehystä kansainvälisestä keskustelusta, esimerkiksi YK:n pääsihteerin koskevien lehdistötiedotteiden osalta, mutta eivät vastaa tutkimuskysymyksiini.

Ulkoministeriön arkistomateriaali liittyen Ruandaan on melko laaja. Olen käsitellyt aineistoa vuodesta 1989 vuoteen 1998. Tutkimuskäyttöön on vapautettu sittemmin myös vuodet 1999 ja 2000, joita en ole käynyt läpi, sillä lähdeaineistoa on kertynyt riittävästi tutkielman laajuuteen ja tutkimuskysymyksiin vastaamiseen nähden. Aloitin aineistonkeruun tarkoituksella melko laajalla aikarajauksella, sillä en tiennyt kuinka paljon aineistoa olisi enkä vielä tutkielman tarkkaa näkökulmaa tai tutkimuskysymyksiä. Aineiston ensimmäiset vuodet, noin 1989–1992 rajautuivat käsittelyn ulkopuolelle tutkimuskysymysten vuoksi. Saatan käyttää aineistoa lähinnä viitekehysten vuoksi, mutta uskon vuoden 1993 aineiston riittävän tähän tehtävään, sillä sinä vuonna Dar es Salaamin suurlähetystö seurasi Arushan rauhanneuvotteluita ja lopulta rauhansopimuksen allekirjoitusta. Lopulta rauhansopimuksesta ei pidetty kiinni ja konflikti kiihtyi kansanmurhaan keväällä 1994. Ruandan historia sisältää useita levottomia ajanjaksoja ja myös 1989–1992 yhteiskunta oli murroksessa³². Näistä tapahtumista löytyy myös tutkimuskirjallisuutta, joten ulkoministeriön lähdemateriaalin käyttäminen näiden tapahtumien kuvaamiseen ei ole välttämättä paras lähde, elleivät ne sisällä Suomen valtionhallinnon kantaa tapahtumiin.

Ulkoministeriön lähdeaineisto sisältää myös viranomaisyhteistyössä laadittua materiaalia, kuten ulkoministeriössä valmisteltuja esittelyjä valtioneuvostolle ja tasavallan presidentille. Nämä säädösvalmistelut sisältävät ulkoasiainvaliokunnan muistioita tapahtuneista, mutta nekin on saatu ulkoministeriön arkistoista. Säädösvalmistelut ovat merkittävä osa Suomen toimenpiteistä Ruandan

³² Yhdistyneiden kansakuntien verkkosivut. [www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml], vierailtu 7.2.2024.

suhteen, sillä niillä on ratifioitu YK:n päätöslauselmia Suomen lainsäädäntöön ja osaksi kansallista ulkopoliittikkaa. Ulkoministeriön arkistot tarjoavat siis kattavan kuvan Suomen valtionhallinnon toimista Ruandassa 1990-luvulla. En ole käynyt tutkimassa eduskunnan kirjaston ylläpitämiä arkistoja ulkoasiainvaliokunnan kokouksista, sillä ne eivät sisällä käytyä keskustelua, vaan ainoastaan esittelylistat. Tutkimieni eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjojen perusteella myöskään eduskunnassa ei olla käyty laajoja keskusteluja Ruandan tilanteeseen liittyen³³. Ulkoministeriön lähdeaineistosta käy ilmi, ettei eduskunnassa ole kumottu niitä asetuksia, joita Ruandaan liittyen sille on esitelty. Ulkoministeriön arkiston materiaali tarjoaa tutkimuskysymyksiini vastaamiseen riittävää aineistoa. Jatkotutkimuksissa myös näihin arkistolähteisiin voi olla hyödyllistä syventyä tarkemmin, mutta tähän tutkielmaan lähdeaineistoa on kertynyt riittävästi ulkoministeriön arkistosta. Ulkoministeriön arkistomateriaalin lisäksi tulen hyödyntämään ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston tuottamia vuosikertomuksia hallitukselle Suomen kehitysyhteistyöstä. Nämä ovat erillisiä vuosikertomuksia, jotka tarjoavat lisätietoa Suomen kehitysyhteistyöstä kunakin vuonna ja ne löytyvät muun muassa Turun yliopiston kirjastosta.

Ulkoministeriön aineistoon viitataan tutkielmassa asiakirjan lähtö- ja saapumiskaupungin mukaan, eikä asiakirjojen laatijoita lähtökohtaisesti eritellä. Tämä johtuu siitä, ettei kaikissa asiakirjoissa ole merkittynä asiakirjan laatijaa tai vastaanottajaa. Vastaanottajia on myös useassa tapauksessa monta jakeluohjeiden mukaisesti. Näissäkin tapauksissa vastaanottajat on merkitty osastojen mukaan, eikä henkilöitä ole eriteltynä. Selkeyden vuoksi viittaukset tehdään siis vain kaupunkien mukaan, esimerkiksi ”Sanoma Dar es Salaamista Helsinkiin, 1.1.1994”.

Kolmantena lähdemateriaalimuotona on tutkimushaastattelu, joka on toteutettu 11.6.2024 Helsingissä Tansanian entisen suurlähettilään Ilari Rantakarin kanssa. Suurlähettiläs Rantakari toimi Tansaniassa, Dar es Salaamissa suurlähettiläänä vuosina 1994–1997 ja sitä edeltävästi Lusakassa Sambiassa vuosina 1989–1993.³⁴ Dar es Salaamin suurlähettiläs on akkreditoitu myös Ruandaan³⁵, ja tutkimushaastattelu suurlähettiläs Rantakarin kanssa antoi arvokasta tietoa suurlähetystön toiminnasta ja ilmapiiristä konfliktin ajalta. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoidusti

³³ Esimerkiksi Eduskunnan täysistunnon pöytäkirjassa 8.2.1995 käsiteltiin Ruandaan liittyvää asetusta, jonka pohjalta ei käyty lainkaan keskustelua ja ulkoasiainvaliokunnan mietintö hyväksyttiin sellaisenaan ja asetus jäi voimaan. Eduskunta.fi: [https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/ptk_195+1994.pdf], vierailtu 15.12.2025.

³⁴ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

³⁵ Suomi ulkomailla: Tansania. [finlandabroad.fi/web/rwa/edustusto], vierailtu 24.2.2025.

haastattelukysymysten pohjalta, mutta vapaasti aiheesta keskustellen. Haastattelukysymykset löytyvät tutkielman lopusta liitteenä (Liite 1).

Tutkielma alkaa Suomen ulko- ja ihmisoikeuspoliittisen tilanteen selvittämällä ja taustoittamalla Suomen ja Ruandan välisiä suhteita ennen kansanmurhaa. Toinen käsittelyluku kattaa vuoden 1994 kokonaisuudessaan ja avaa Suomen toimintamuotoja Dar es Salaamin suurlähetystön näkökulmasta, kansainvälisten kumppanuuksien suhteen sekä Suomen tarjoamasta henkilöavusta. Kolmas käsittelyluku kattaa Suomessa säädetyt asetukset Ruandaan liittyen, Ruandan sotarikostuomioistuimen käynnistymisen ja Suomen tuen YK:n ihmisoikeusoperaatioille Ruandassa. Tutkielma jakautuu johdannon ja johtopäätösten lisäksi kolmeen osa-alueeseen pääotsikoiden alle. Tutkielma etenee kahden ensimmäisen luvun ajan kronologisesti, käsitellen vuodet 1993–1994. Viimeinen käsittelyluku sisältää vuodet 1995–1997 temaattisesti jaoteltuna, sillä kunkin vuoden kronologinen käsittely ei ole perusteltua aineiston jakautuessa epätasaisesti eri vuosille. Konfliktin jälkeisen ajan toimintamuodot jakautuvat temaattisesti, joten ne käsitellään viimeisessä luvussa limittäin.

2 Suomen ulkopoliitiikan ja Ruanda-politiikan kehitys

2.1 Suomen ihmisoikeus- ja ulko- ja turvallisuuspolitiikan muutos

Suomen ulkopoliittisia erityispiirteitä ovat maantieteellisesti pieni koko, demokraattinen yhteiskuntarakente, markkinatalous, geopoliittinen sijainti Venäjän naapurimaana ja puolueettomuuspolitiikka erityisesti kylmän sodan aikana.³⁶ Raimo Väyrynen (1993) toteaa, että Suomen ulkopoliittikka perustui toisen maailmansodan jälkeen geopoliittisen ja kansainvälisen rakenteen realiteetteihin. Suomen ulkopoliittiset tavoitteet kylmän sodan aikana tähtäsivät kansainvälisten suhteiden vakauden lisäämiseen ja siten myös Suomen oman kansallisen turvallisuuden parantamiseen.³⁷ Venäjän läheisyys nähtiin myös kylmän sodan jälkeisessä ulkopoliittisessa tilanteessa haastavana. Väyrysen (1993) mukaan Venäjän autoritarisoituminen

³⁶ Forsberg, Vaahtoranta 1993, 19–20; Möttölä 1993, 64.

³⁷ Väyrynen 1993, 36.

saattaisi johtaa Suomen ulkopoliittiseen ristiriitatilanteeseen, jossa jouduttaisiin tasapainoilemaan geopoliittisen sijainnin ja EU-jäsenyyden vaatimusten välillä.³⁸

Jukka Pesu (2020) kuvaa Suomen ulkopoliitiikan päätehtäväksi itsenäisyyden ja nykyisen aseman säilyttämisen, jolle kaikki muut tehtävät ovat alisteisia. Erityisesti kylmän sodan aikana nämä tavoitteet oli mahdollista saavuttaa myönnytyksillä, tasapainottamisella ja jopa itsepäisellä puolustuksella, mikäli tarve vaatisi. Suomi alkoi siirtyä kahdenvälisistä ulkosuhteista enemmän kohti monenkeskisyyttä, jotta ulkopoliittista liikkumavaraa saataisiin enemmän ja samalla parannettaisiin Suomen turvallisuuspoliittista tilaa, etäännyttämällä suhteita Neuvostoliittoon ja ottamalla huomioon Neuvostoliittoa rajoittavia turvallisuuspoliittisia muuttujia.³⁹

Suomi hyväksyttiin Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) jäseneksi vuonna 1955. Suomen historia järjestössä kattaa useita eri ulkopoliitiikan vaiheita. Ensimmäiset vuodet Suomi toimi varovasti, mutta 1960-luvulta lähtien YK-jäsenyyttä alettiin käyttämään aktiivisesti Suomen puolueettomuuspolitiikan toteuttamiseksi, kun pelkkä passiivinen erottautuminen Itä-Euroopan valtioista ei enää riittänyt puolueettomuuden vahvistamiseksi.⁴⁰ Kansainvälisesti Suomen puolueettomuus alettiin ottaa tosissaan 1970- ja 1980-luvuilla⁴¹. Aktiivisuus tarkoitti myös lisääntyvää vastuuta järjestössä. Suomesta tuli vuodeksi 1969 YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuva jäsenmaa, jolloin Suomi profiloitui rauhanturvaamisen tehostamisen kannattajana.⁴² Suomen YK-politiikan linjan ymmärtäminen on tärkeää, sillä hyvin suuri osa Suomen toimista Ruandassa 1990-luvulla tapahtui YK:n kautta tai vähintäänkin yhteydessä Yhdistyneisiin Kansakuntiin. Tämä merkitsee myös toiminnan motiivien ymmärrystä, sillä YK-politiikan kautta voidaan osittain myös selittää Suomen toimia Ruandassa. Suomen YK- ja ihmisoikeuspolitiikkaa 1990-luvulla avaa ulkoministeri Heikki Haavisto puheessaan YK-seminaarissa talvella 1995. Alla olevan lainauksen perusteella Haavisto määrittelee Suomen pitkäaikaisen YK-politiikan tavoitteet ja toteaa politiikan onnistuneeksi.

³⁸ Väyrynen 1993, 46.

³⁹ Pesu 2020, 288.

⁴⁰ Pesu 2020, 63–65, 178–179.

⁴¹ Vares 2010, 327.

⁴² Pesu 2020, 33–34, 286, 293–294.

Suomen YK-politiikan eräs funktio on ollut luoda kuva maastamme puolueettomana, teollistuneena pohjoismaana, markkinataloutena ja läntisenä demokratiana, joka tuntee vastuunsa kansainvälisestä rauhasta ja turvallisuudesta sekä kehityksestä. Poliitikamme on myös ollut onnistunutta. Suomi on mielletty tällaiseksi pohjoismaiseksi, länsimaiseksi demokratiaksi. Suomen kansalliset perustavoitteet YK-järjestelmässä ovat jatkossakin rauhan ja turvallisuuden takaamisen sekä ihmisarvoisen kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen.⁴³

Haavisto määrittelee YK:n keskeiseksi ongelmaksi jäsenmaiden sitoutumattomuuden, muun muassa maksamattomien jäsenmaksujen kautta, samalla korostaen, että Pohjoismaat ja muutama muu jäsenvaltio hoitavat jäsenmaksunsa ajallaan. Ihmisoikeuspolitiikasta Haavisto nostaa esiin Suomen tukeman tavoitteen kasvattaa ihmisoikeussektorin resursseja, joka ei ainakaan kyseisessä YK:n yleiskokouksessa toteutunut. Ihmisoikeusloukkauksista Haavisto nostaa esiin Ruandan, entisen Jugoslavian ja vuonna 1995 ajankohtaiset Tshetshenian tapahtumat.⁴⁴ Vielä vuonna 1995 Suomen valtionjohdon ulkopoliittisissa puheissa korostuvat puolueettomuus, länsimaisuus, demokraattisuus ja pohjoismaisuus. Suomen YK-politiikka 1990-luvun puolivälissä oli linjassa Suomen ulkopoliittisiin tavoitteisiin puolueettomana länsimaana. Ministeri Haavisto liitti puheessaan Suomen vahvasti osaksi Pohjoismaita ja läntistä Eurooppaa, ja korosti Suomen halukkuutta toimia yhdessä kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden eteen. Edellä kuvattu Suomen ulkopoliittikka antaa hyvän käsityksen Suomen tavoitteista kansainvälisellä kentällä ja erityisesti 1990-luvulta eteenpäin multilateraalisesti. Seuraavissa luvuissa käsitellyt avustustoimet Ruunaan onkin nähtävä osana laajempaan ulkopoliittista toimintaa ja täten myös selittävä tekijänä.

Tarja Halonen on edustustojen päällikkökokouksessa elokuussa 1995 todennut, että Suomi oli vuosien saatossa osallistunut omalla panostuksellaan kansainväliseen yhteistyöhön ihmisoikeuksien puolesta. Halonen nosti myös esiin, että vuonna 1995 Suomi oli YK:n ihmisoikeustoimikunnan jäsen. Halosen mukaan Suomella olikin mahdollisuus kehittää ihmisoikeuspolitiikkaansa yhä aktiivisemmaksi ja aloitteellisemmaksi. Halonen nosti esiin myös EU-yhteistyön ja sitä kautta Suomelta vaaditut kannanotot ihmisoikeustilanteisiin. Puheessaan Halonen nostaa ajankohtaiset jälleenrakennusprojektit Ruandassa ja entisessä Jugoslaviassa ja korostaa ihmisoikeuksien merkitystä tässä työssä. Tarja Halonen näkeekin ihmisoikeuspolitiikan osana tavanomaista kansainvälistä kanssakäymistä ja että uskottava ihmisoikeuspolitiikka edellyttää myös kansallisia toimia.⁴⁵

⁴³ Haavisto 1995, 214. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka 1995, UM.

⁴⁴ Haavisto 1995, 213–215. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka 1995, UM.

⁴⁵ Halonen 1995, 28–31. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka 1995, UM.

Tämänkaltainen puhe niin pian Ruandan kansanmurhan jälkeen ja aktiivisen avustustyön lomassa on kiinnostavaa ja antaa viitteitä Suomen motivaatiosta tekemiinsä toimiin.

Jari Luoto (1997) kokee juuri keväällä 1995 aloittaneen hallituksen muuttaneen Suomen ihmisoikeuspolitiikan aktiivisemmaksi ja näkyvämmäksi osaksi ulkopolitiikkaa. Vuoden 1993 ihmisoikeuksien maailmankonferenssin koettiin antavan kansainväliselle yhteisölle oikeutuksen puuttua ihmisoikeuksien loukkauksiin.⁴⁶ Suomen hallitus on turvallisuuspoliittisessa selonteossaan kesäkuussa 1995 todennut sitoutumisen yhteiseen eurooppalaiseen arvopohjaan ohjaavan aikaisempaa enemmän Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia ratkaisuja ja suhtautumista kansainvälisiin kiistoihin ja ongelmiin⁴⁷. Konfliktit ovat kylmän sodan päättymisen jälkeen painottuneet yhä enemmän valtioiden sisäisiksi selkkauksiksi⁴⁸. Suomi on ihmisoikeuspolitiikassaan noudattanut muita Pohjoismaita varovaisempaa ihmisoikeuspolitiikkaa. Osaltaan tähän on vaikuttanut Neuvostoliiton vaikutus Suomen muuhunkin ulkopolitiikkaan kylmän sodan aikana, sillä Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Suomi aktivoitui ihmisoikeuskysymyksissä.⁴⁹

Sosiaalidemokraattisen Mauno Koiviston valinta presidentiksi vuonna 1982⁵⁰ merkitsi selvää muutosta Suomen ulkopolitiikkaan ja asemaan idän ja lännen välissä⁵¹. Mauno Koiviston presidenttikaudella Suomi alkoi hiljalleen muuttamaan idänpolitiikkaansa, vaikka Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimusta⁵² (YYA) olikin vielä jatkettu. Länsi-integraatiota koskevissa asioissa informoitiin Neuvostoliittoa, mutta ei enää kysytty lupaa. Vuonna 1985 Suomesta tuli EFTAn (Euroopan vapaakauppajärjestö⁵³) täysjäsen ja vuonna 1989 eduskunta päätti Suomen hakeutumisesta Euroopan neuvostoon. Itäblokin murennuttua ja symbolisen Berliinin muurin murruttua vuonna 1989, Koivisto saneli valtioneuvoston pöytäkirjaan vuonna 1990, etteivät Pariisin rauhansopimuksen tai YYA-sopimuksen määrittelemät rajoitteet koskeneet enää Suomea.⁵⁴

⁴⁶ Luoto 1997, 77–78.

⁴⁷ Valtioneuvosto 6.6.1995. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka 1995, UM.

⁴⁸ Luoto 1997, 76; Rauhantutkimuslaitos SIPRI:n vuosikirjassa vuonna 1996 todetut 30 vakavaa aseellista selkkausta ovat kaikki valtioiden sisäisiä.

⁴⁹ Luoto 1997, 75.

⁵⁰ Presidentti.fi -verkkosivut. [<https://www.presidentti.fi/presidentin-toimi/edelliset-presidentit/>], vierailtu 3.10.2025.

⁵¹ Rentola 2010, 312–313.

⁵² Suomen ja Neuvostoliiton välinen yhteistyö- ja avunantosopimus, tutummin YYA-sopimus, solmittiin 6.4.1948. Se oli sopimusjatkoilla voimassa aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti. Ritvanen 2021, 24; Blomberg 2011, 16.

⁵³ Paavonen 2010, 389.

⁵⁴ Rentola 2010, 314–315.

Kimmo Rentola (2010) kuvailee osuvasti, että Suomen historialle on ollut tyypillistä pitkiäkin ajanjaksoja kestänyt vakaus, jota jaksottavat muutamien viikkojen tai kuukausien ajanjaksot, jolloin ikään kuin kaikki asettuu uuteen järjestykseen. Tämä tapahtui myös vuonna 1991 Neuvostoliiton romahduksen myötä. Jo alkuvuonna 1992 YYA-sopimus lakkasi olemasta voimassa ja Suomen ja Venäjän välille solmitussa uudessa sopimuksessa ei ollut enää sotilaallista ulottuvuutta. Keväällä 1992 Suomi jätti hakemuksen Euroopan yhteisöön, nykyiseltä nimitykseltään Euroopan Unioni, ja kansanäänestyksen ja neuvottelujen tuloksena Suomesta tuli jäsen vuodesta 1995 lähtien. Aiemmin Euroopan neuvoston jäsenyyttä oli jarruteltu valtion johdossa, sillä se olisi merkinnyt puuttumista Itä-Euroopan ihmisoikeustapauksiin.⁵⁵ Vielä marraskuussa 1988 silloinen ulkoministeri Kalevi Sorsa on todennut, etteivät muiden maiden hallitukset voi ottaa kantaa toisen maan sisäisiin asioihin, tässä tapauksessa Neuvostoliiton toimiin Baltiassa. Sen sijaan voitaisiin antaa myötätuntoa ja tukea, mutta pohjimmaisena periaatteena oli se, että Suomi ei puutu toisten valtioiden sisäisiin asioihin tai toimivaltaan.⁵⁶ Onkin kiinnostavaa, että alle kymmenen vuotta myöhemmin Suomi on aktiivisesti mukana tukemassa sekä Jugoslavian hajoamissotien rauhoittamista että Ruandan kansanmurhan vaikutteiden hillitsemistä, erityisesti humanitaarisesta näkökulmasta (ks. esim. Taulukko 1 s. 23).

EU-jäsenyyden tuomat muutokset ovat vaikuttaneet Suomen osallistumiseen multilateraaliseen yhteistyöhön. Suomen turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö muuttui merkittävästi 1990-luvun alussa Neuvostoliiton hajoamisen, kylmän sodan päättymisen ja Saksan yhdistymisen seurauksena. Suurista muutoksista huolimatta Suomen ulkopoliittisen linjan taustalla olevat arvot ja asenteet ovat lopulta muuttuneet melko vähän. Ulkopoliitiikan muutoksen taustalla onkin toimintaympäristön kehittyminen ja muutos, eikä niinkään kulttuurisen perustan muutokset.⁵⁷ Suomi on kylmän sodan päättymisen jälkeenkin nojautunut vahvasti länteen, ja ulkopoliittisena johtajatuksena vaikuttaisikin olevan mahdollisimman vahva integraatio länsivaltioihin. Neuvostoliiton kaatuminen merkitsi Suomelle niiden poliittisten ja taloudellisten esteiden poistumista, jota Neuvostoliiton uhka kylmän sodan aikana Suomelle merkitsi. Suomi onkin toiminut aktiivisesti EU:ssa liittymisestään lähtien, ollen muun muassa ensimmäinen ja ainoa Pohjoismaa, joka on ottanut käyttöönsä yhteisvaluutta euron. Toisaalta Suomen halukkuus tulla liitetyksi länsivaltioihin ei ole uusi ilmiö, vaan ulkopoliitiikan pitkä linja on painottunut länteen, erityisesti Ruotsiin.⁵⁸ Erkka Railon (2010) mukaan Suomen ulkopoliitiikan kenties muuttumattomin osa onkin Suomen sitoutuminen muihin

⁵⁵ Rentola 2010, 314–316.

⁵⁶ Blomberg 2011, 31.

⁵⁷ Railo 2010, 407.

⁵⁸ Railo 2010, 409.

Pohjoismaihin. Tämä linja on jatkunut myös EU-jäsenyyden jälkeen, jolloin muista Pohjoismaista on tullut luontainen viiteryhmä Suomelle, mistä Suomen on helppo hakea tukea omalle ulkopoliitikalleen.⁵⁹

Suomalaisen ulkopoliitiikan suunnanmuutosta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on kuvattu ”täydelliseksi”, vaikka Neuvostoliiton vaikutuksen päättyminen mahdollisti pikemminkin johdonmukaisemmin jo pitkän linjan ulkopoliittisten tavoitteiden tavoittelemista ja myös saavuttamista. Nopeat päätökset esimerkiksi EU-jäsenyyden hakemisesta olivat siis mahdollisia siksi, että ne noudattivat jo pitkään vallinnutta käsitystä siitä, että mahdollisimman läheinen integraatio Länsi-Eurooppaan olisi Suomen edun mukaista. Tämän seurauksena Suomi on kenties ensimmäistä kertaa historiassaan aivan uudella tavalla siirtynyt henkisesti osaksi Eurooppaa 1980-luvun ja 2000-luvun välillä.⁶⁰ Tämä kehitys ja halukkuus liittyä nimenomaan länteen näkyy myös viime vuosien suurimpana Suomen ulkopoliitiikan käännekohtana, täysivaltaisena Nato-jäsenyytenä.

Suomen ulkopoliittikka 1990-luvulla oli pitkän kehityslinjan tulos, jossa valtionhallinto oli tottunut tasapainottelemaan idän ja lännen välillä. Vahvempi linkittyminen länteen eri järjestöjen kautta ja erityisesti Neuvostoliiton romahduksen tuoma poliittinen liikkumatila käytettiin Suomessa hyödyksi. Suomesta tuli EU:n jäsen ja osallistui enemmän multilateraaliseen yhteistyöhön. EU-jäsenyys on myös osaltaan pakottanut Suomen ottamaan kantaa erilaisiin konflikteihin, joihin aiemmin ei olisi puututtu. Suomen poliittinen periaate, ettei muiden valtioiden sisäisiin asioihin puututa, muuttui 1990-luvulla merkittävästi. Tämä saattaa osittain selittää Suomen halukkuutta osallistua melko aktiivisesti Ruandan kansanmurhan uhrien auttamiseen ja avustusten lähettämiseen. Suomen puolueettomuus ja integraatio länteen otettiin 1990-luvulla tosissaan ja tämä linja on jatkunut 2000-luvulle.

Kansainvälisellä tasolla ihmisoikeuskysymykset ovat nousseet osaksi ulkopoliittikkaa viimeistään 1980-luvun puoliväliin mennessä. Huomion kiinnittyminen ihmisoikeuksiin oli osa luonnollista kehitystä, kun monien konfliktien taustasyynä olivat ihmisoikeusloukkaukset ja kylmän sodan jälkeisessäkin maailmassa ihmisoikeusloukkaukset hiertävät valtioiden välejä. Rauhan ja ihmisoikeuksien välinen yhteys on tunnustettu ja tunnustettu esimerkiksi YK:n

⁵⁹ Railo 2010, 410.

⁶⁰ Railo 2010, 413.

rauhanturvatoiminnassa, rauhansopimuksissa ja kehitysyhteistyön kytkemisellä vähemmistöjen oikeuksien, ihmisoikeuksien ja demokratian kehittämiseen.⁶¹ Ihmisoikeuskysymykset eivät vielä 1990-luvulla olleet ulkopoliittikan ydinaluetta, sillä esimerkiksi Suomen presidenttien puheissa kyseisellä vuosikymmenellä ei juuri käsitelty ihmisoikeuskysymyksiä.⁶²

Ihmisoikeudet ja niiden kunnioittaminen lisättiin Suomen ulkopoliittikan julkilausuttujen periaatteiden mukaan 1990-luvulta lähtien. Aiempina vuosikymmeninä ihmisoikeuksista ei juuri puhuttu, vaan ne olivat ulkopoliittisessa keskustelussa lähes näkymättömiä. Kylmän sodan jälkeen Suomi lisäsi aktiivisuuttaan kansainvälisillä foorumeilla, lisäsi ulkoministeriön resursseja ihmisoikeuksiin liittyvien kysymysten hoitamiseen ja paransi yhteistyötä kansalaisjärjestöjen ja alan tutkijoiden kanssa. Kansallinen paine nousi päättäjiä kohtaan, ja viranomaistahoilta odotettiin kannanottoja ihmisoikeuskysymyksiin liittyen. Aiemmin ulkopoliittikassa vieras konsepti alkoi yleistymään, kun kansalaisjärjestöt ja virkamiehet kävivät keskusteluita ennen tärkeitä ihmisoikeuspoliittisia tapaamisia, kuten Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) kokouksia. Tästä kehityksestä huolimatta ihmisoikeudet eivät edustaneet 1990-luvulla olleet ulkopoliittikan kovinta kärkeä, vaan esimerkiksi kauppapolitiikkaa arvotettiin yhä korkeammalle. Jari Luoto kuvaa Suomen julkisen vallan suhtautuvan ihmisoikeuksiin samoin kuin vientiyritykset: ”Suomi vie tavaraa, ei arvoja”.⁶³

Kansalaisjärjestöjen ja ulkoasiainministeriön yhteistyö nousee esiin aineistossa, ainakin osittain, sillä arkistossa on Kehitysyhteistyön Palvelukeskus ry (KePa) lähettämät kirjeet ulkoministeriön poliittiselle osastolle ja suoraan ulkoministerille, silloin Heikki Haavisto⁶⁴. KePa on 4.5.1994 lähettänyt ulkoministeriölle kirjeet, joissa se vaatii, että Suomi ryhtyisi kaikkiin mahdollisiin toimiin, jotta Ruandan joukkomurhat lopetettaisiin ja satojen tuhansien pakolaisten turvallisuus ja toimeentulo suojattaisiin. Toukokuun alussa päivätyssä kirjeessä luonnehditaan Ruandan tapahtumia kansanmurhaksi, jossa on kyse satojen tuhansien ihmisten hengestä. Kirjeessä kannustetaan Suomea tekemään kaikkensa, jotta kansainvälinen yhteisö aktivoituisi kriisin suhteen ja toimimaan edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Vetoimuksen liitteenä on toimitettu Eurostepin (*European*

⁶¹ Luoto 1997, 75–77.

⁶² Luoto 1997, 78.

⁶³ Luoto 1997, 91–93, 151.

⁶⁴ Ulkoministeriön verkkosivut, luettelo ulkoministeriössä toimineista ministereistä. [um.fi/ulkoministeriossa-toimineet-ulkoministerit-ja-muut-ministerit], vierailtu 3.10.2025.

*Solidarity Towards Equal Participation of People*⁶⁵) kautta saatu tilannearvio Ruandan tilanteesta.⁶⁶ KePa:n vetoomus on käsittelemässäni aineistossa ainoa suomalainen kansalaisjärjestö, joka on pyrkinyt vaikuttamaan ulkoministeriön päätöksentekoon. Yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja ulkoministeriön välillä kasvoi merkittävästi 1980-luvun lopulta lähtien⁶⁷. Onkin kiinnostavaa, että tässäkin tutkimusaiheessa nousee pienesti tämä yhteistyön muoto esiin. Aineistossa ei kuitenkaan näy ulkoministeriön suhtautumista vetoomukseen, joten on haastavaa arvioida vetoomuksen vaikutuksia virkamiesten päätöksentekoon. Luonnehdinnat Ruandan kansanmurhasta vain kuukautta presidenttien lentokoneen ohjusiskun jälkeen antavat viitteitä konfliktin nopeasta eskalaatiosta ja uhrien lukumäärän nopeasta kasvusta.

1990-luku merkitsi muutosta myös Suomen ihmisoikeuspolitiikassa. Ihmisoikeusperiaatteet kirjattiin Suomen julkilausuttuihin ulkopoliittisiin periaatteisiin, ja Suomi otti kantaa maiden sisäisiin ihmisoikeusloukkauksiin, ei enää ainoastaan rajoja ylittäviin loukkauksiin. Tämä muutos mahdollisti myös osittain osallistumisen Ruandan kansanmurhan uhrien auttamiseen ja kannan ottamiseen asiaan liittyen, erityisesti YK-yhteistyön kautta osallistumalla operaatioihin alueella. Ihmisoikeuspolitiikkaan osallistuvat valtion toimielinten lisäksi myös kansalaisjärjestöt ja niillä on vaikutusvaltaa ulkopoliittisessa päätöksenteossa. Vuodesta 1995 lähtien Suomi on ollut aktiivisempi ihmisoikeuskysymyksissä, vaikkei se ollutkaan yksi ulkopoliittikan kulmakivistä.

2.2 Arushan rauhansopimus ja kehitysyhteistyö

Taistelut Ruandan hutu-hallinnon sekä tutsien johtaman *Rwandese Patriotic Front* (RPF) välillä alkoivat lokakuussa 1990 Ruandan ja Ugandan välisellä rajalla. Ensimmäinen tulitaukosopimus solmittiin maaliskuussa 1991 ja saman vuoden kesällä hyväksyttiin uusi perustuslaki, jossa esiteltiin monipuoluejärjestelmä. Uudesta tulitauosta neuvoteltiin kesällä 1992, jonka myötä käynnistettiin neuvotteluiden sarja pysyvän rauhan aikaansaamiseksi. Elokuussa vuonna 1992 allekirjoitettiin Arushan rauhansopimuksen ensimmäinen päätöslauselma oikeusjärjestelmästä. Neuvotteluja jatkettiin ja allekirjoitetut päätöslauselmat käsitelivät vallanjakoa, pakolaisia sekä asevoimia.

⁶⁵ Eurostep-järjestöstä löytyi heikosti lähteitä. Järjestön entiset verkkosivut ovat tallessa Internet Archive -arkistossa ja järjestöstä on maininta myös KePa:n, nykyisen Fingon 20-vuotisjulkaisussa.

[<https://web.archive.org/web/20081210080019/http://www.eurostep.org/wcm/content/blogcategory/139/158/>], [<https://fingo.fi/wp-content/uploads/2020/10/kepa-20-vuotta.pdf>], vierailtu 26.11.2025.

⁶⁶ Kehitysyhteistyön Palvelukeskus ry:n vetoomus ulkoministeriölle 4.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

⁶⁷ Luoto 1997, 91–92.

Arushan rauhansopimus hyväksyttiin usean vuoden neuvotteluprosessin jälkeen Ruandan hallituksen ja RPF:n välillä 3. päivänä elokuuta 1993. Lokakuussa YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi päätöslauselman *United Nations Assistance Mission in Rwanda* (UNAMIR) operaation käynnistämistä. UNAMIR-operaation tavoitteena oli seurata Arushan rauhansopimuksen täytäntöönpanoa, seurata pakolaisten paluunmuuttoa Ruandaan sekä demilitarisoida Ruandan pääkaupunki Kigalia.⁶⁸ Ugandan ja Ruandan välille oli perustettu muutamaa kuukautta aikaisemmin YK:n hallinnoima tarkkailuoperaatio *United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda* (UNOMUR), mutta Arushan rauhansopimuksen jälkeen suositettiin toisen operaation käynnistämistä. UNOMUR siirtyi hallinnollisesti UNAMIR-operaation alaisuuteen, mutta operaatioiden tavoitteet pysyivät erillisinä.⁶⁹

Konfliktin osapuolten rauhanneuvotteluprosessi käynnistyi nopeasti jo ensimmäisten taisteluiden jälkeen vuonna 1990. Lopullinen rauhansopimus solmittiin lopulta vuonna 1993, kun neuvotteluja oli käyty vuosia virallisesti ja epävirallisesti, eri kaupungeissa ja monen maan ja järjestön fasilitoimana. Afrikan yhtenäisyyden unioni (OAU⁷⁰) sekä Ruandan naapurimaat Suurten Järvien alueella panostivat pysyvän rauhan saavuttamiseen Ruandassa. Länsimaistakin osallistuttiin rauhanneuvotteluprosessiin ja mukana olivat Belgia, Saksa, Ranska ja Yhdysvallat. Ranska osallistui aktiivisesti myös sotilaallisesti ja poliittisesti Ruandan tilanteeseen, pyrkien vakauttamaan Ruandan silloista hutuhallintoa.⁷¹

Tansania oli vahvasti mukana Ruandan rauhanneuvotteluissa jo vuodesta 1990 lähtien. Tämä näkyy myös Suomen Tansanian suurlähetystöstä lähetetyissä raporteissa, joissa Tansanian roolia avataan kattavasti. Suurlähetystön arvion mukaan Tansanian motiivi Ruandan sisäisen rauhan aikaansaattamiseksi oli sekä taloudellinen että poliittinen. Esimerkiksi vuonna 1992 Tansaniassa oli noin 50 000 Ruandan pakolaista ja uusien pakolaisvirtojen ehkäisy oli maalle tärkeää.⁷² Aineistossa Tansanian tilanne näkyy erityisesti aineiston alkupään materiaaleissa korostetummin, Ruanda on mainittuna ainoastaan lyhyesti. Arushan rauhanneuvotteluprosessi, ja siinäkin Tansanian keskeinen rooli, muodostavat tilannekuvaa Ruandasta vuosina 1990–1993. Näissä raporteissa ei kuitenkaan

⁶⁸ Guichaoua 2015, xli-xliv.

⁶⁹ YK:n verkkosivut UNOMUR-operaatiosta. [peacekeeping.un.org/en/mission/past/unomurbackgr.html]. Vierailtu 11.4.2023.

⁷⁰ Afrikan yhtenäisyysjärjestö muutettiin Afrikan Unioniksi vuonna 2000. [<https://ihmisoiikeudet.net/jarjestelmat/alueelliset-ihmisoiikeusjarjestelmat/afrikan-unioni/>], vierailtu 26.11.2025.

⁷¹ Guichaoua 2015, 62–66.

⁷² Dar es Salaamista Helsinkiin, 30.7.1992. Dar es Salaam 1992, 21.50 RDA, UMA.

kuvata Suomen mahdollisia toimia tai näkökulmia, vaan raportoinnin keskiössä oli saattaa tilannekuvaa ulkoministeriön tietoon.

Arushan rauhansopimuksen kulmakiviä olivat pakolaisten palauttaminen Ruandaan, molempien konfliktin osapuolten asevoimien yhdistämistä sekä kansallisten vaalien järjestäminen kansallisten yhtäläisellä äänioikeudella. Juvénal Habyarimana jatkoi Ruandan presidenttinä alkuvuodesta 1994, mutta uuden väliaikaisen rauhansopimuksen mukaisen hallituksen perustamista lykättiin jatkuvasti. Uuden hallituksen asettamispäivämääräksi kerrottiin ”8. tai 9. huhtikuuta”. Kuudentena päivänä huhtikuuta alueellinen korkean tason kokous järjestettiin Dar es Salaamissa, mihin osallistuivat Ruandan, Burundin, Kenian, Tansanian ja Ugandan presidentit. Myöhemmin saman päivän iltana Ruandan ja Burundin presidenttejä kuljettanut lentokone ammuttiin alas, sen lähestyessä Kigalia, tappaen molemmat presidentit. Sen myötä väkivaltaisuuDET käynnistyivät Ruandassa jälleen.⁷³ Nyt väkivaltaisuuDET käynnistyivät suuremmissa mittakaavassa kuin koskaan.

Vuonna 1993 ulkoministeriöön raportoitiin erityisesti Suomen pysyvästä YK-edustustosta New Yorkista. Eräässä YK-edustuston välittämässä raportissa turvallisuusneuvoston puheenjohtaja nostaa esiin, että alkuvuodesta 1994 RPF oli syyttänyt presidentti Habyarimanaa Arushan rauhansopimuksen toimeenpanon viivytelystä⁷⁴. Ulkoministeriön raportointi koostuu vuonna 1993 pääosin kolmansien osapuolten, kuten YK:n turvallisuusneuvoston tai UNHCR:n laatimien raporttien välittämisestä Helsinkiin. Suomen roolia tai tehtyjä toimenpiteitä ei analysoida aineistossa, mutta tilanteen kehittymistä on seurattu niin Dar es Salaamista kuin YK:stakin käsin. Dar es Salaamin suurlähetystössä laadittiin pidempi raportti keväällä 1993, jossa päivitetään ulkoministeriöön Arushan rauhanneuvotteluiden tilannetta, ja painotettiin sotilastarkkailijoiden välttämättömyyttä prosessissa. Raportissa käsiteltiin tulisiko tarkkailijoiden tulla OAU:n vai YK:n kautta, mutta raportissa ei esitetty, että Suomen tulisi tarjota sotilastarkkailijoita.⁷⁵ Raportointi tarkkailun kohteena olevasta valtiosta on yksi keskeisimmistä valtion diplomaattiverkoston tehtävistä, jotta ulkopoliittikka pystytään toteuttamaan tarkoituksenmukaisesti ja suunnitelmallisesti⁷⁶. Ulkoministeriön aineiston perusteella Ruandan tilannetta kyllä seurattiin, mutta mitään suoria toimenpidekehotouksia tai analyysia ei esiinny. Tämänkaltaisen raportointi muodostaa valtaosan ulkoministeriön Ruanda-aineistosta. Raportointi koostuu kolmansien osapuolien laatiman aineiston

⁷³ Guichaoua 2015, 92, xlv.

⁷⁴ Suomen YK-edustustolta Helsinkiin, 8.4.1994. YK Ruanda v. 1993, v. 1994 I (1.1.–30.6.), 31.21, UMA.

⁷⁵ Dar es Salaamista Helsinkiin, 21.4.1993. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1993, 21.50 RDA, UMA.

⁷⁶ Hakovirta 1975, 227.

pohjalta laadituista raporteista, jossa ei mainita erikseen Suomen näkökulmaa, etenkin ennen kevään 1994 kansanmurhaa. Arushan rauhanneuvotteluprosessista informoitiin säännöllisesti ulkoministeriötä, mutta varsinaista ulkopoliittista linjavetoa asiasta ei ollut tarpeen tehdä.

Merkittävin avustusmuoto tutkimusaineistossa vuodelta 1993 koostuu Suomen toteuttamasta kehitysyhteistyöstä Ruandassa. Taulukossa 1 on merkittynä Suomen hallituksen eduskunnalle esittämien kehitysyhteistyökertomusten pohjalta kootut avustussummat tarkastelujaksolta. Avustussummat on merkitty alkuperäisen lähteen mukaisesti markkoina. Taulukko ei tarjoa täydellistä kuvaa Suomen taloudellisesta sitoutumisesta Ruandaan tarkastelujaksolla, sillä Suomi rahoitti muun muassa Ruandan sotarikostuomioistuinta erillisestä budjetista. Taulukosta voidaan kuitenkin päätellä konfliktin seurauksien näkyminen kehitysyhteistyömäärärahoissa tarkastelujaksolta. Vuosi 1993 toimii eräänlaisena verrokkivuotena, ennen konfliktin eskaloitumista täysimittaiseksi kriisiksi. Tämä heijastuu myös avustussummiin. Suomella ei ollut Ruandassa varsinaista kehitysyhteistyökohdetta tutkitun ajanjakson aikana, joten hallituksen avustustaulukoissa Ruandaan annettu tuki keskittyy pääosin humanitaariseen apuun sekä kansalaisjärjestöille tarjottuun apuun. Lisäksi joinain vuosina on myönnetty myös hankemuotoista avustusta. Ruandaan on jo ennen kansanmurhaa lähetetty humanitaarista- ja kansalaisjärjestöille suunnattua taloudellista tukea. Summat ovat huomattavasti muihin verrokkivuosiin verrattuna pienemmät, mutta avustuksia on joka tapauksessa myönnetty jonkin verran.

Taulukko 1: Kahdenvälinen kehitysapu tarkastelujaksolla, (1000 mk).⁷⁷

Ruanda	1993	1994	1995	1996	1997
Kahdenvälinen humanitaarinen apu	1 179	12 010	11 024	4 650	4 400
Tuki kansalaisjärjestöille	505	40	75	-	-
Hanke ja ohjelmamuotoinen yhteistyö*	-	-	1004	44	-
Yhteensä	1 684	12 050	12 103	4 694	4 400
Saharan eteläpuolinen Afrikka**	37 951	62 359	34 621	55 382	39 491
Ruandan prosenttiosuus Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan lähetetystä kehitysavusta	3,10 %	19,25 %	31,84 %	8,38 %	11,14 %

*sisältää maa- ja aluekohtaisen yhteistyön sekä muuta laajamuotoista kahdenvälistä varsinaista kehitysyhteistyötä

**kahdenvälinen humanitaarinen apu

Suomen kehitysyhteistyöpolitiikka pohjautuu samoihin toimintaperiaatteisiin, kuin monen muunkin avustajamaan politiikka: tavoitteena on myötävaikuttaa kehittyvien maiden ongelmien helpottamiseen ja kehityserojen tasaamiseen. Näin pystytään vähentämään kansainvälisten konfliktien riskiä, korjaamalla yhtä kriisien syttymiseen vaikuttavaa taustatekijää. Suomen antama kehitysapu oli alkuun vähäistä, mutta kasvoi 1970-luvun mittaan. 1990-luvun lama ja lähialueiden avustuskohteet johtivat määrärahojen radikaaliin laskuun. Toisaalta Suomen osuus globaalista kehitysyhteistyöstä oli varsin pieni jo ennen näitä leikkauksia, mutta kehitysyhteistyön laatu oli melko korkealla. Parhaimmillaan vuoteen 1993 mennessä Suomen kehitysyhteistyöavustukset muodostivat 3,5 % YK:n kehitysyhteistyövaroista, ja tämä johtikin järjestön vahvaan reagointiin Suomen ilmoitukseen vähentää radikaalisti kehitysyhteistyömäärärahoja vuonna 1992.⁷⁸

⁷⁷ Hallituksen antamat kehitysyhteistyökertomukset eduskunnalle vuosilta: 1993 (s. 111), 1994 (s. 65), 1995 (s. 118), 1996 (s. 88), 1997 (s. 167).

⁷⁸ Hakovirta 1993, 278–279.

Suomen Ruandalle lähettämä kehitysyhteistyö koostuu pääosin kahdenvälisestä humanitaarisesta avustuksesta. Rahoitusta on jaettu sen lisäksi kansalaisjärjestöille sekä hanke- ja ohjelmamuotoiseen yhteistyöhön, joka kattaa maa- ja aluekohtaisen yhteistyön sekä muuta kahdenvälistä varsinaista kehitysyhteistyötä⁷⁹. Kaikkia avustusmuotoja ei ole jaettu jokaisena tarkasteluvuotena Ruandalle, lukuun ottamatta humanitaarista avustusta. Kehitysyhteistyön määrissä on myös huomattavia eroavaisuuksia eri vuosia verratessa, mikä johtuu todennäköisesti kansanmurhan aiheuttamasta turbulenssista alueella. Taulukkoon on merkitty myös Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan lähetetty kahdenvälinen humanitaarinen avustus kokonaisuudessaan antamaan kuvaa kehitysyhteistyömäärärahoista alueelle tarkastelujaksolla. Ruandaan lähetetyn kahdenvälisen humanitaarisen avun määrä suhteessa Saharan eteläpuolisen Afrikan vastaanottamaan humanitaariseen apuun vaihtelee vuositasolla melko paljon. Ruandan prosentuaalinen osuus Suomen eteläpuoliseen Afrikkaan lähettämistä avustuksista vaihtelee 3,1 prosenttiyksikön ja 31,8 prosenttiyksikön välillä, eli Ruandan avustusten määrä on suhteessa heijastanut alueen levottomuutta Suomen avustuksissa.

Luvut ovat myös linjassa annettujen kehitysyhteistyömäärien kanssa. Vuoden 1995 prosenttiosuus on huomattavan korkea, muodostaen lähes kolmanneksen koko alueelle lähetetystä tuesta, vaikka edeltävään vuoteen verrattuna avustussummat ovat olleet yhteneväiset. Tätä melko suurta osuutta saattaa selittää se, että Ruandaan on lähetetty vuosina 1994 ja 1995 poikkeuksellisen paljon humanitaarista apua ja kaiken kaikkiaan Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan on vuonna 1995 lähetetty tarkastelujaksolla vähiten avustuksia. Samoin vuosi 1994 nousee prosenttiyksiköissä, muodostaen 19,25 prosenttiyksikköä alueellisesta avustuksesta. Ruandaan lähetetty kahdenvälinen humanitaarinen apu oli kaikkein suurinta vuonna 1994, mutta myös muu alueellinen humanitaarinen apu oli kaikkein suurinta, selittäen sitä, miksi vuoden 1994 prosentit eivät nouse vuoden 1995 tasolle. Muina tarkastelujakson vuosina prosentuaalinen osuus alueellisesta tuesta on pienempää. Vuoden 1993 prosenttiosuus on kaikkein matalin. Vuosien 1996 ja 1997 prosentteissa on pientä muutosta, johtuen enemmän alueellisen rahoituksen muutoksista, sillä Ruandalle lähetetty tuki on lähes sama molempina vuosina. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että suhteutettuna alueen vastaanottamaan humanitaariseen apuun, Ruandan saamat avustukset heijastelevat kansanmurhan ajankohtaa ja sen seurauksena kehittyntä humanitaarista kriisiä.

⁷⁹ Hanke- ja ohjelmamuotoisen kehitysyhteistyön määritelmä kehitysyhteistyökertomuksissa määritellyn mukainen. Ks. esim. Hallituksen antama kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuosilta: 1993, 1994, 1995, 1996, 1997.

Konfliktin eskaloituminen näkyy myönnettyissä kehitysapuavustuksissa selkeästi. Vuodet 1994 ja 1995 nousevat taulukossa kirkkaasti suurimpina avustusvuosina, erityisesti humanitaarisen avun suhteen. Humanitaarinen avustus oli korkeimmillaan vuonna 1994, mutta kokonaisavustuksissa vuosi 1995 nousi suurimmaksi avustusvuodeksi tarkastelujaksolla pienellä erolla edeltävään vuoteen. Käytännössä avustukset ovat olleet korkeimmillaan heti konfliktin jälkeen. Tuki painottui myös huomattavasti enemmän humanitaariseen apuun, kun vuonna 1993 tukea myönnettiin tarkastelujaksolla katsottuna eniten kansalaisjärjestöille. Määrällisesti nousu konfliktin eskalaation jälkeen reiluun kolmeen miljoonaan euroon⁸⁰ (12 050 markkaa) on selkeä muutos kehitysapurahan antamisessa. Tarkastelujakson loppupäässä annetun tuen määrä laski huomattavasti huippuvuosista, muttei vuoden 1993 tasolle. Konfliktin niin sanottujen huippuvuosien jälkeen Ruandan avustukset painottuivat jälleenrakennukseen, pakolaistilanteeseen sekä oikeudenkäynteihin, mikä näkyy myös taulukossa humanitaarisen avustuksen ainakin lyhytaikaisena vakiintumisena. Annetun tuen määrä ja kohteet muuttuivat kulloinkin vallinneen tilanteen mukaan. Kehitysapurahoituksissa tapahtuneet muutokset kuvastavat Suomen valtionhallinnon reagointia konfliktiin ja toimenpiteitä erityisesti humanitaarisen kärsimyksen minimoimiseksi. Yksi selkeä toimenpide Suomen valtionhallinnolta Ruandan kansanmurhaan oli täten kehitysapurahoituksen nostaminen kriisialueelle.

Suomesta seurattiin Ruandan tilanteen kehittymistä eri edustustojen välityksellä. Raportoinnissa painottuivat YK:n kautta saatu informaatio sekä Tansanian rooli Ruandan rauhanneuvotteluissa. Suomen toimintaa tai toimenpide-ehdotuksia ei raportoinnissa esiinny, mutta konfliktia ei myöskään sivuutettu. Konkreettisista avustustoimista Suomen antama kehitysyhteistyö korostuu, mutta sekin oli varsin pienimuotoista, eikä Ruandassa ollut Suomen kehitysyhteistyöhankkeita tai muuta laajaa yhteistyötä. Ennen vuotta 1994 raportoinnissa korostuu erityisesti raportoinnin ”tiedoksi ja toimenpiteitä varten” -lähestymistapa, eli asemamaasta raportoitiin, mutta siinä ei keskitytty Suomen näkökulmaan tai toimintaan.

2.3 Eurooppalainen suhtautuminen

Ulkoministeriön arkistomateriaalissa Ruandaa käsittelevä aineisto koostuu myös kolmansien maiden laatimien raporttien tiivistämisestä ja tiedottamisesta Suomeen. Tässä korostuvat suomalaisten näkökulmien sijaan alkuperäisten raporttien laatijamaiden painotukset ja mahdolliset

⁸⁰ Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin. [<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>], vierailtu 7.1.2026.

ennakkokäsitykset tilanteesta ja Ruandasta itsestään. Näissä raporteissa ei näin ollen arvioida Suomen tilannetta tai toimintaa, vaan raportoidaan paikallisesta kehityksestä tai avustusoperaatioista yleisesti. Nämä raportit eivät siis tarjoa lisätietoja Suomen toiminnasta, mutta kuvastavat vallinneita käsityksiä Ruandasta ja konfliktista yleisesti, mitkä saavuttivat myös Suomen ulkomaan edustustojen raportoinnin kautta. Tässä luvussa arvioidaan erityisesti suomalaisten kielenkäyttöä, mutta myös kolmansien maiden raportoinnista välittyntä kielen käyttöä tutkimusjaksolla, osana mielikuvien ja todellisuuden luomista Ruandan konfliktista.

Suomessa monikulttuurisuudesta ja etnisyydestä alettiin käydä yhteiskunnallista keskustelua 1980-luvulla, kun maahanmuutto Suomeen alkoi nousta. Tällöin maahan saapuvista henkilöistä alettiin maahanmuuttajien tai pakolaisten ohella käyttää nimityksiä etnisinä vähemmistöinä tai etnisinä ryhminä, ujuttautuen myös arkikieleen yleistyksinä, kuten ”etninen ravintola”.⁸¹ Huttusen (2005) mukaan etnisyys on käsitteenä korvannut arkikielessä ja tutkimuskentällä aiemmin hankalaksi koettuja käsitteitä, erityisesti käsitteen ’rotu’. Käsitteen ’heimo’ korvautuminen etnisellä ryhmällä pohjautuu antropologian kehitykseen. 1900-luvun alussa antropologit tutkivat ”primitiivisiä” tai ”valtiottomia” ryhmiä verrattuna muiden yhteiskuntatieteiden moderneihin teollistuneiden valtioiden tutkimuskohteisiin. Heimot olivat Huttusen mukaan siirtomaavallan epäsuoran hallinnan perusyksiköjä ja ne siirtyivät samassa merkityksessä tutkimuskäyttöön antropologien toimesta. Heimojen oletettiin olevan moderneihin vastapuoliinsa verrattuna primitiivisempiä sekä selvärajaisia kulttuurillisia yksiköitä. Siirtomaa-ajan jälkeen entisten siirtomaiden itsenäistyminen teki edellä mainitun luokittelun modernin ja esimodernin välillä haastavaksi, eikä ’heimo’ käsitteen käyttöä koettu neutraalina ilmaisuna, sillä se muistutti kolonialistisesta ajasta. Sen sijaan 1960-luvulta lähtien tieteellisessä tutkimuksessa siirryttiin käyttämään etnistä ryhmää kuvaamaan eri ihmisryhmiä.⁸² Tässä tutkielmassa käytetään käsitettä etninen ryhmä kuvaamaan Ruandan eri ryhmiä.

’Heimo’ on käsitteenä osin monitulkintainen. Toisaalta esimerkiksi suomalaisista alueellisista ryhmistä on saatettu käyttää hyvää tarkoittaen käsitteitä kuten ”savolainen heimo”, mutta toisaalta antropologit eivät afrikkalaista yhteiskuntaa tutkiessaan käytä käsitettä sen halventavaksi miellettyjen merkitysten vuoksi⁸³. Aineistossa esiintyy käsite ’heimo’ joitakin kertoja eri yhteyksissä. Pääosin termiä käytettiin raportoinnissa ennen kansanmurhaa. Termin käyttöä 1990-luvulla on voitu arvioida eri lähtökohdista verrattuna nykypäivään, mutta erityisesti yhdistettynä afrikkalaisen valtion sisäiseen

⁸¹ Huttunen 2005, 119.

⁸² Huttunen 2005, 123.

⁸³ Huttunen et al. 2005, 20.

konfliktiin, sen käyttö on ongelmallinen. Jo 1960-luvulta lähtien termiä on pyritty muokkaamaan neutraalimmaksi erityisesti entisten siirtomaiden suhteen, joten 1990-luvulla tietoa aiheesta oli saatavilla. Toisaalta aineistossa esiintyneet esimerkit eivät kaikki olleet suomalaisten virkamiesten käyttämiä, eikä selvää rajanvetoa voida tehdä termin käytön merkityksistä tai aineiston laatijan asenteellisuudesta. Yksi raportti on välitetty Zimbabwesta lokakuussa 1994, jossa Ruandan tapahtumat nostettiin ”tribalismin varoitusmerkiksi”⁸⁴. Raportin lopussa puhutaan heimojärjestelmästä, heimoristiriidoista ja heimoerimielisyyksistä. Raportti on suomalaisen virkamiehen Hararessa laatima raportti, mutta siinä viitataan esimerkiksi paikallisten päivälehtien uutisointiin. Tässä yhteydessä heimo-sanana käyttö on tulkittavissa virkamiehen itsensä valinnaksi. Raportissa ei esiinny negatiivista konnotaatiota termin käytössä, vaan sillä pyritään valottamaan Saharan eteläpuolisen Afrikan monimutkaista tilannetta ja epävakautta etnisten ryhmien välisten kiistojen kautta. Raportissa ei esiinny eri heimojen arvottamista tai tilanteen vähättelyä.

Lokakuussa 1990 Brysselistä lähetetyssä raportissa kirjoitetaan Belgian näkemyksistä Ruandan konfliktiin ja maan aktiivisesta otteesta Ruandan auttamiseksi. Raportin mukaan ”tutsien ja hutujen heimo-ongelmassa” Belgia uskoi YK:n olevan ratkaisun ytimessä. Jälleen raportti on suomalaisen virkamiehen laatima, eikä ole viitteitä siitä, että raporttia olisi referoitu paikallisesta belgialaisesta lähteestä. Samassa raportissa mainitaan, että Belgia on omaksunut aktiivisen roolin ”Ruandan selkkauksessa”. Tässä yhteydessä on edellistä esimerkkiä väheksyvämpi sävy, joskin vuonna 1990 Ruandan konflikti oli vasta uudelleen syttynyt, eikä sen kehityskulkua voitu ennustaa. Raportissa kuvataan Ruandan ja Belgian välistä yhteistyötä ja kieli on tämänkaltaisille raporteille ominaista.⁸⁵ Samana vuonna Suomen YK-edustusto raportoi ruandalaisarviosta konfliktin syttymisestä, jossa Ruandan edustaja on itse painottanut ”konfliktin heimotaustaa”.⁸⁶ Käsite ’heimosota’ esiintyy tutkimusaineistossa kerran, kun talvella 1993 Suomen YK-edustustosta raportoitiiin Ruandan ja Ugandan YK:n turvallisuusneuvoston kanssa käymistä neuvotteluista rajatarkkailijoiden lähettämistä. Punaisen Ristin arvion mukaan taistelut Ruandan hallituksen ja RPF:n välillä ovat puhjenneet täysimittaiseksi sodaksi. Raportissa suomalaisvirkamies toteaa, että ”vuosia jatkuneen heimosodan” vuoksi useat sadat tuhannet olivat pitkään majoittuneet pakolaisleireillä.⁸⁷ Tässäkään yhteydessä kielivalinta ei vaikuta tarkoitukseltaan vähättelevältä, mutta antaa konfliktista tietyn mielikuvan. Edellä olevat esimerkit heimo termin käytöstä eivät tarkoituksenmukaisesti pyri tarjoamaan konfliktista tietynlaista kuvaa, mutta antavat viitteitä konfliktiin suhtautumisesta ja miten

⁸⁴ Hararesta Helsinkiin, 28.10.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

⁸⁵ Brysselistä Helsinkiin, 6.10.1990. Sisäpolitiikka; Ruanda v. 1989–31.10.1990 I, 21.50 RDA, UMA.

⁸⁶ YK-edustustosta Helsinkiin, 31.10.1990. Sisäpolitiikka; Ruanda v. 1989–31.10.1990 I, 21.50 RDA, UMA.

⁸⁷ YK-edustustosta Helsinkiin, 25.2.1995. YK Ruanda v. 1993, v. 1994 I (1.1.–30.6.), 31.21, UMA.

se käsitetään vastaanottajan puolella. Entisen siirtomaan sisäisen konfliktin kuvaaminen 'heimosotana' voidaankin tulkita vähätteleväksi. Toisaalta Ruandan edustaja on YK-puheessaan painottanut konfliktin "heimotaustaa", joten rajanveto ei ole tässäkään tapauksessa selkeä.

Ruandan konfliktista on aineistossa käytetty useita eri nimityksiä, joista osa on sävyltään neutraalimpia ja osaan liittyy enemmän miellelyhtymiä. Kaikkia eri nimityksiä ei tässä yhteydessä ole mielekästä käydä läpi, mutta keskityn muutamaan oleelliseen termiin, joista käy ilmi aikalaisten käsityksiä konfliktista. Variaatioita esiintyy myös Ruandasta puhuttaessa. Suomen EU-edustustosta Brysselistä lähetetyssä raportissa maaliskuussa 1995 käsiteltiin EU:n komission Burundin ja Ruandan koordinaatiokokousta. Läpi raportin Ruandasta käytettiin sen englannin kielistä kirjoitusasua *Rwanda*, vaikka suomenkielinen kirjoitusasu oli yleisesti käytössä.⁸⁸ Raportti ei ole ainoa laatuaan, jossa Ruandasta käytettiin väärää kirjoitusasua.

Aineistossa termi kansanmurha ilmenee ensimmäisen kerran ulkoministeriön viranomaisaineistossa heinäkuun 1. päivänä vuonna 1994, jolloin Suomen YK-edustusto raportoi turvallisuusneuvoston päätöslauselmasta 935 (1994). Suomalaiset virkamiehet olivat keskustelleet espanjalaisen kollegansa kanssa, joka oli tyytyväinen päätöslauselman hyväksyntään, sillä ehdotus oli tullut Espanjalta. Raportissa on kirjoitettu espanjalaisen virkamiehen todenneen: "Silti Ruandan kaltainen kansanmurha velvoittaa meidät kaikki tekemään jotain. On osoitettava, että on olemassa jonkinlainen oikeus sielläkin kaiken tämän jälkeen".⁸⁹ Raportista on vaikea sanoa, mikä on espanjalaisen ja mikä suomalaisen virkamiehen kanta, mutta toisaalta raportissa ei myöskään kiistetä tai haasteta lainausta. On kuitenkin merkittävää, että kansanmurha-termiä on käytetty niin pian konfliktin alkamisen jälkeen viranomaislähteessä. KePa ry käytti termiä jo toukokuussa samana vuonna, vedotessaan ulkoministeriöön aktiivisempiin toimiin Ruandan auttamiseksi, mikä oli ensimmäinen maininta kansanmurhasta aineistossa⁹⁰. Kansanmurha-termiä alettiin käyttämään melko pian konfliktin eskaloitumisen jälkeen kesällä 1994 myös ulkoministeriön raportoinnissa. Yllä olevassa lainauksessa on kiinnostavaa myös jälkimmäinen lause, jonka voi tulkita melko arvostelevaksi sävyllään. Olipa

⁸⁸ Brysselistä Helsinkiin, 21.3.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

⁸⁹ YK-edustustosta Helsinkiin, 1.7.1994. Lainausta ei ole alkuperäisessä lähteessä merkitty lainausmerkkeihin, joten on vaikea varmistaa lainauksen alkuperää. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

⁹⁰ Kehitysyhteistyön Palvelukeskus ry:n vetoamus ulkoministeriölle 4.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–3+.6.), 21.50 RDA, UMA.

kyse espanjalaisen virkamiehen suorasta lainauksesta tai suomalaisen virkamiehen tulkinnasta, on lause melko vahva painoarvoltaan.

Käsite sisällissota on yleisesti käytetty termi liittyen Ruandan vuosien 1990–1994 konfliktiin. Esimerkiksi André Guichaoua (2015) käyttää termiä kuvaillessaan ajanjaksoa Ruandassa⁹¹. Tutkimusaineistossa termi esiintyy erityisesti vuosien 1993–1994 raporteissa. Termi esiintyy tutkimusaineistossa juuri siitä näkökulmasta, että viitataan pitkäkestoiseen tilanteeseen, eikä ainoastaan kevääseen 1994. Puhuttaessa konfliktin jälkiseurauksista, kuten humanitaarisen oikeuden rikkomuksia tutkivan asiantuntijakomission perustamisesta, viitattiin myös sisällissotaan⁹². Dar es Salaamista raportoitiin toukokuussa 1994, että *sisällissodan* jatkuminen olisi selvää, mikäli naapurimaat ja kansainvälinen yhteisö eivät toimisi päättäväisesti.⁹³ Sisällissota on tutkimuskirjallisuudessakin esiintynyt termi ajanjaksosta 1990–1994, eikä sen käyttöön vaikuta liittyneen erityistä painoarvoa.

Konfliktiin suhtautumista voidaan käsitellä myös suhteessa toiseen samaan aikaan huomiota vaatineeseen konfliktiin. Jugoslavian hajoaminen toimii mielenkiintoisena niin sanottuna ”verrokkikriisinä”, sillä sekä Jugoslavian hajoamissodat että Ruandan sisällissota ja kansanmurha ovat tapahtuneet samaan aikaan. Suomi osallistui näihin konflikteihin hyvin eri tavalla. Tässä tutkielmassa ei tehdä vertailevaa tutkimusta näiden eri konfliktien ja Suomen osallisuuden eroavaisuuksista, mutta entisen Jugoslavian noustessa tutkimusaineistossa esiin, on aiheen tarkasteleminen relevanttia. En pureudu kuitenkaan syvemmälle Suomen toiminnan motiiveihin entisessä Jugoslaviassa, vaan keskityn tutkimuskysymysten mukaisesti toimintaan Ruandassa. Vertailevan tutkimuksen tekeminen olisi mielestäni äärimmäisen hedelmällistä ja tärkeää jatkotutkimuksissa. Tässä tutkielmassa entisen Jugoslavian tuominen esiin antaa tutkielmalle viitekehyksen Suomen ulkopoliittisesta toiminnasta toisten valtioiden sisäisissä konflikteissa 1990-luvulla.

Entiseen Jugoslaviaan ja myöhemmin muiden muassa Kosovoon ja Kroatiaan Suomi on lähettänyt sotilastarkkailijoita ja muita joukkoja konfliktin hillitsemiseksi. Suomi on tukenut Jugoslaviaa myös

⁹¹ Guichaoua 2015, 34.

⁹² Genevestä Helsinkiin, 24.8.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

⁹³ Dar es Salaamista Helsinkiin, 13.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

taloudellisesti, avustamalla esimerkiksi sotarikostuomioistuimen rahoitusta ja pyrkimällä saamaan henkilöstöä ICTY:n (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*) toimintaan.⁹⁴ Eroina konflikteissa on, että toinen tapahtui Euroopassa ja toinen Afrikassa. Ruandassa Suomen lähestymistapa on ollut pidättyväisempi siinä mielessä, ettei suoraa sotilaallista tai sotatarvikeapua ole tutkimani aineiston mukaan lähetetty Ruandan rauhanturvaoperaatioihin. Avustukset ovat kohdistuneet pääosin taloudellisina tukina sekä YK:n toiminnan tukemisena. Ruandaan lähetettiin myös henkilöapua, mutta ei sotilaallista osallistumista⁹⁵. Suomen toiminnan muodot ovat toisin sanoen olleet hyvin erilaisia eri konflikteissa, mutta kummassakaan tapauksessa Suomi ei ole ollut toimeton. Ruandan YK:n johtamiin UNOMUR (*United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda*) ja UNAMIR (*United Nations Assistance Mission for Rwanda*) rauhanturvaoperaatioihin ei missään sen vaiheessa osallistunut suomalaisia sotilaita, toisin kuin Jugoslavian hajoamissotiin⁹⁶. Tutkimassani aineistossa ei käy ilmi, että sotilaiden lähettämistä Ruandaan olisi missään konfliktin vaiheessa harkittu. Tämä ei tarkoita, etteikö keskustelua mahdollisesta osallistumisesta olisi käyty, mutta ainakaan ulkoministeriön arkistoidussa aineistossa tästä ei ole viitteitä, eikä tutkimushaastattelussa haastateltu emeritus suurlähettiläs Ilari Rantakarikaan muista, että asiasta olisi käyty keskustelua⁹⁷.

Pääosin käsittelemäni aineisto on kielellisesti hyvin asiallista ja arkipäiväistä. Nämä jotkin esimerkit kuitenkin todistavat, ettei 1990-luvulla suhtautuminen Ruandan kaltaiseen pieneen afrikkalaiseen valtioon ja sen konfliktiin ollut täysin neutraaliakaan. Kielellisillä valinnoilla ei vaikuta olleen tarkoituksenmukaisia vaikutuspyrkimyksiä. Se, vaikuttivatko mielikuvat ja kielenkäyttö suomalaisten virkamiesten päätöksiin, jää tulkinnanvaraiseksi, mutta melko epätodennäköiseksi. Ruandaa ja sen kokemia kauheuksia pidettiin kuitenkin tärkeinä asioina, joille annettiin palstatilaa raportoinnissa sekä taloudellisia ynnä muita resursseja. Toiminnan muodot olivat kuitenkin hyvin erilaiset verrattuna eurooppalaiseen kriisiin Jugoslavian hajoamissotien suhteen. On syytä pohtia, onko motiivina ollut puhtaasti ruandalaisen auttaminen, vai oliko toiminnan motiivina ylläpitää Suomen kansainvälistä mainetta.

⁹⁴ Suomen taloudellisesta tuesta ICTY: ks. luku 4; Suomen ehdokkaasta ICTY ks. esim. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin (ICTR) v. 1998 II (1.10.–31.12.), 31.21, UMA.

⁹⁵ Ks. esim. Helsingistä Geneveen, 14.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA. Lisää Suomen henkilöavustuksista Ruandaan luvussa 3.3.

⁹⁶ Ks. esim. YK:n sivusto rauhanturvaamisesta. Taulukot rauhanturvaamiskontribuutioista joulukuun 1993 ja joulukuun 1994. [<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1993.pdf>], [<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1994.pdf>], vierailtu 27.9.2025.

⁹⁷ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

Suomen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikka muuttuivat merkittävästi 1990-luvulle tultaessa, kun kylmä sota päättyi ja Neuvostoliiton uhka poistui. Ulkopolitiikassa ihmisoikeuksiin alettiin kiinnittää aiempaa enempää huomiota, ja ongelmiin oli poliittisesti koherenttia myös puuttua, vaikka loukkaukset tapahtuisivatkin suvereenin valtion rajojen sisäpuolella. Ruandan kohdalla 1990-luvun alkupuolella toiminta keskittyi enemmän arkipäiväiseen raportointiin, kuin varsinaisiin avustustoimiin. Raportointi muodostikin valtaosan Suomen toiminnasta Ruandassa. Toinen konkreettinen avustustoimi on tutkimusjaksolla vuoden 1993 kehitysyhteistyöavustus. Avustukset kehittyivät linjassa Ruandan tilanteen eskaloitumisen kanssa. Kyseessä oli lähinnä humanitaarinen apu, eikä pitkäkestoisia kehitysyhteistyöhankkeita ollut Ruandassa. Kielellisesti raportointi oli pääasiallisesti neutraalia, mutta joitain epäkohtia niihin liittyi. Konfliktia kuvattiin paikoin vähätellen eikä maan nimi ollut sen suomenkielisessä muodossa, vaan englannin *'rwanda'* nimityksellä. Epäkohdat ovat painoarvoltaan pieniä, mutta kielen vaikutusta ei voida väheksyä tai sivuuttaa täysin. Myös eri konfliktien eri painoarvot näkyvät aineistossa hieman.

3 Konflikti kuumenee – Suomen toimet vuonna 1994

3.1 Dar es Salaamin suurlähetystö avainasemassa

Tutkimushaastattelussa emeritus suurlähettiläs Ilari Rantakari kuvaa tunnelmia Tansanian Dar es Salaamin edustustojen päällikköjen keskuudessa alkuvuodesta 1994. Rantakarin mukaan Arushan rauhanneuvotteluita seurattiin tarkasti ja Suomi oli mukana EU-maiden edustustojen lähettiläiden tapaamisissa, vaikka Suomi ei vielä tällöin ollutkaan EU-maa. Rantakarin mukaan kaikki suurlähetystöt olivat huolestuneita siitä, että YK:n UNAMIR-rauhanturvajoukkoja vedettiin Ruandasta pois. Rantakarin mukaan tilannetta seurattiin ja pääkaupungeille raportoitiin tilanteesta, mutta juuri muuta ei voitu tehdä. Hän ei tiedä mitä raporteille tai niistä saadulle tiedolle tehtiin Helsingin päässä, eikä asiasta varsinaisesti voinut kysellä ministeriön poliittiselta johdolta. Rantakarin mukaan viestinkulku olikin enemmän sitä, että edustustokentältä informoitiin, mikä edustustomaiden tilanne oli, mutta informaatio ei kulkenut yhtä hyvin toiseen suuntaan. Rantakari käyttää termiä *'palaute'* tässä yhteydessä, että palaute oli silloin todella heikkoa.⁹⁸

⁹⁸ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

Huhtikuun alussa Ilari Rantakari oli vaimonsa kanssa Madagaskarilla luovuttamassa valtuuskirjaa hänen akkreditoimisekseen maahan suurlähettilääksi. Matkaa oli yritetty saada järjestymään jo pidemmän aikaa, ja he olivat poissa Dar es Salaamista 6.–7.4.1994, jolloin Dar es Salaamissa järjestettiin korkean tason neuvottelu⁹⁹ Ruandan tilanteesta. Ilari Rantakarin mukaan tansanialaiset olivat erittäin huolestuneita tilanteesta. Hän tunsu neuvottelijan Arushasta, eivätkä sieltä saadut viestit tilanteesta olleet hyviä. Presidenttien tapaamisesta tuli viimeinen rauhanneuvotteluyritys, sillä presidentit matkasivat samalla lentokoneella Kigaliin. Kigalin ulkopuolella lentokone ammuttiin alas.¹⁰⁰ Ilari Rantakari kuvailee Ruandan kansanmurhan alkua ja omia kokemuksiaan asiasta.

Sehän ammuttiin sitten Kigalin ulkopuolella tämä kone alas. [--] Ja sitten se reväytti sen koko homman auki. Ja hutut rupesivat sitten...mutta sitten oli tietysti nämä tutsit, jotka olivat Ugandan puolella ja saaneet armeijansa ja koko suunnitelmansa aika pitkälle. [--] Minä näin sitten tämän Antananarivon hotellin telkkarista. Sieltähän me tulimme sitten kipin kapin seuraavana päivänä takaisin. Ja totta kai seurattiin. Mutta olihan se kamalaa.

Ilari Rantakarin mukaan edustustossa oltiin tilanteesta huolestuneita, mutta esimerkiksi edustuston turvallisuutta ei ollut tarvetta tiukentaa. Tansaniassa erityisesti Ruandan ja Tansanian väliseltä rajalta kotoisin olleet olivat huolestuneita konfliktin leviämisestä myös Tansanian puolelle, mutta edustustossa ei paikalta palkattujen joukossa ollut rajalta kotoisin olevia henkilöitä. Osa lähetystön henkilöstöstä seurasi uutisia tarkemmin ja osa vähemmän, ja toki niin sanotusti kahvipöytäkeskusteluissa asia nousi esiin. Ruandan tilanne näkyi kuitenkin työarjessa Rantakarin mukaan harmillisen vähän. Ruandassa ei ollut humanitaarisia projekteja käynnissä, joten Ruandan seuraaminen painottui kansanmurhasta raportointiin ja yleiseen tiedottamiseen, mutta suurempaa muutosta ei tapahtunut Suomen edustuston toiminnassa. Suomen avustukset kanavoitiin YK:n kautta, eivätkä ne koskettaneet Dar es Salaamin lähetystöä. Rantakarin mukaan Ruanda tuli eräällä tapaa tietoisuuteen vasta kansanmurhan kautta, sillä yhteistyötä Suomen ja Ruandan välillä oli ollut vähän.¹⁰¹ Rantakarin arvio kuvastaa hyvin Suomen ja pienemmän valtion välisiä suhteita, jossa toisen valtion merkitys korostuu vasta jonkin merkittävän tapahtuman seurauksena.

⁹⁹ Guichaoua 2015, xliv.

¹⁰⁰ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

¹⁰¹ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

Presidenttejä kuljettaneen lentokoneen ohjusiskun jälkeen tilanne Ruandassa eskaloitui nopeasti. Presidenttipuolue MRND kokosi uuden, äärihutujen tavoitteita ja Interahamwea tukevan hallituksen. Huhtikuun 7. päivänä edellisen hallituksen pääministeri Agathe Uwilingiyimana surmattiin. Muut poliittisia vastustajia sekä tutseja kohdistuneet hyökkäykset alkoivat, uuden hallituksen kannustamana. Tavoitteena oli vastustaa tutsijohtoisen RPF:n hyökkäyksiä ja surmata tutsisiviilejä. Toisaalta MRND alaisten asevoimien heikkous johti siihen, että RPF pääsi etenemään Ruandassa, vaikka siviilit kohtasivatkin järkyttävää väkivaltaa. Heinäkuun 4. päivänä RPF valtaa maan pääkaupunki Kigalin.¹⁰²

Ruandan presidentin lentokoneen ohjusiskun tehneiden henkilöiden tai tahojen sitoumuksia ei tiedetä vielä tänäkään päivänä¹⁰³. André Guichaoua (2015) epäilee syylliseksi tutsijohtoista RPF-puoluetta ja erityisesti sen johtajaa Paul Kagamea¹⁰⁴. Tämä on erityisen mielenkiintoinen väite, sillä Paul Kagame nousi Ruandan presidentiksi vuonna 2000¹⁰⁵. Myös tutkimushaastattelussa Ilari Rantakari suuntaa omat epäilyksensä enemmän RPF:n suuntaan¹⁰⁶. Ulkoministeriön aineistossa nousee esiin uusi ehdokas, kun Ruandan suurlähetystö Washingtonissa, Yhdysvalloissa, alkoi levittämään 20.4.1994 päivätyä noottia, jossa selostetaan Ruandan hallituksen näkemystä maan tapahtumista presidenttien koneen ampumisen jälkeen. Nootissa kerrotaan, että lentokoneeseen osui ohjus sen laskeutuessa Kigaliin, Ruandan pääkaupunkiin. Suomen Washingtonin suurlähetystö kiinnittää erityisesti huomiota nootin syytöksiin, jotka kohdistuvat belgialaisiin rauhanturvaajiin. Ruandan väliaikainen hutu-hallitus epäili, että Belgian UNAMIR-joukot olisivat olleet osallisia ohjusiskuun. Heitä syytettiin muustakin osallisuudesta Kigalissa käytyihin taisteluihin, minkä todettiin olevan Arushan rauhansopimuksen ja UNAMIR-operaation mandaatin vastaista. Belgian joukot kohtasivat myös syytöksiä puolueellisuudesta.¹⁰⁷ Ei voida varmuudella todeta, onko Belgian entinen siirtomaaherruus vaikuttanut joidenkin hutu-ryhmään kuuluneiden käsityksiin belgialaisista rauhanturvaajista, mutta se on mahdollista. Ruandan ja Belgian väliset suhteet eivät olleet ongelmattomat johtuen historiallisesta taustasta, joten kansallisen myllerryksen keskellä myös postkolonialismin vaikutukset on syytä ottaa huomioon.

¹⁰² Guichaoua 2015, 147–149, xlvii.

¹⁰³ Ks. esim. YK:n verkkosivut UNOMUR-rauhanturvaoperaatiosta. [peacekeeping.un.org/en/mission/past/unomurbackgr.html], vierailtu 18.3.2025.

¹⁰⁴ Guichaoua 2015, 204–208, 230–234.

¹⁰⁵ Guichaoua 2015, 292.

¹⁰⁶ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

¹⁰⁷ Washington D.C:stä Helsinkiin 26.4.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

Suomen YK-edustusto välitti kaksi päivää presidenttien lentokoneen alas ampumisen jälkeen turvallisuusneuvoston puheenjohtajan lausunnon tilanteesta ulkoministeriöön. Lausunnossa väkivalta tuomittiin raskaasti ja Ruandan turvallisuusjoukkoja kehoitettiin pysäyttämään väkivallanteot ja toimimaan yhteistyössä UNAMIR-joukkojen kanssa. UNAMIR-operaatiossa Ruandassa palveli huhtikuussa 1994 2 600 rauhanturvaajaa, jotka edustivat 24 eri kansallisuutta. Edustuston tietojen mukaan operaation jatkosta ei ollut toistaiseksi varmuutta, mutta sen mandaattia oltiin valmiita jatkamaan, mikäli Arushan rauhansopimuksen täytäntöönpano lykkääntyisi. Ensimmäisten päivien uhrien joukossa oli muun muassa Ruandan hallituksen johtajia ja vähintään kymmenen belgialaista rauhanturvaajaa.¹⁰⁸ Sanoma oli aineistossa ensimmäinen lentokoneturman jälkeen, jossa käsiteltiin Ruandan tapahtumia ja nykytilaa. On melko todennäköistä, että tilanteen eskaloitumisesta on saatu tietoa jo aiemmin ulkoministeriöön, mutta aineistossa se nousee ensimmäisen kerran kaksi päivää myöhemmin.

Ulkoministeriö lähetti toukokuussa Dar es Salaamin edustustoon sanoman, jossa pyydettiin edustuston arviota Ruandan tilanteesta¹⁰⁹. Edustustosta lähetettiin kaksi sanomaa vastaukseksi, toinen edustuston virkamiesten laatimana ja toinen edustuston suurlähettilään Ilari Rantakarin laatimana. Edustuston raportoinnin mukaan Ruandan yhteiskunnan kaikkien sektorien toiminta oli romahtanut. Julkishallinnon ja yritysmailman toimimattomuuden lisäksi Ruanda kärsi inhimillisten voimavarojen romahduksesta, sillä koulutetun väestön pakolaisuus ja murhat hankaloittivat maan elpymistä kriisistä pitkällä tähtäimellä. Maatalouden tilanteesta kirjoitettiin karusti, että ruokapula pahenee korjaamattoman sadon vuoksi ja kylvökaudella ”siementen sijasta on kylvetty luoteja”. Pakolaisten ohella myös levottomuudet levisivät naapurimaihin. Tansaniassa ruandalaisia pakolaisia oli toukokuussa 1994 arvioituna noin 300 000. Pohjoismaat välittivät kansalaisilleen kehotuksen erityiseen varovaisuuteen alueella, erityisesti Bukoban, Ngaran ja Karagwen alueilla Tansaniassa.¹¹⁰ Alueen ympäristövaikutukset ovat olleet merkittäviä konfliktin ajalta. Edustuston raportin mukaan maailman suurimman pakolaisleirin vaikutukset alueen väestöön ja ympäristöön ovat mittavat. Raportissa mainitaan Viktoria-järven saastumisen aiheuttamista ongelmista, sillä järveen oli hävitetty ruumiita, joiden ilmestymisestä rantaviivaan raportoivat useat maat.¹¹¹ Ilari Rantakari arvioi sanomassaan kriittisesti Ruandan tilannetta, ja arvioi RPF:n saaneen sotilaallisen voiton, mutta epäili sen kyvykkyyttä hallita maata. UNAMIR-joukkojen 5 500 rauhanturvaajaa olivat välttämättömiä, mutta eivät riittäviä. Naapurimaiden merkitys rauhan saavuttamisessa oli Rantakarin mukaan

¹⁰⁸ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 8.4.1994. YK Ruanda v. 1993, v. 1994 I (1.1.–30.6.), 31.21, UMA.

¹⁰⁹ Helsingistä Dar es Salaamiin 24.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

¹¹⁰ Dar es Salaamista Helsinkiin 26.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

¹¹¹ Dar es Salaamista Helsinkiin 26.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

avainasemassa. Rantakarin mukaan Suomen tulisi lisätä humanitaarista apuaan alueelle pakolaistilanteen hoitamiseksi ja alueella tarvittaisiin kansainvälistä tukea rajaläänien ympäristövaikutusten korjaamiseksi.¹¹² YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi 17.5. yllä mainittujen 5 500 sotilaan lähettämisen lisävahvistukseksi Ruandaan humanitaarisiin tehtäviin¹¹³.

Suurlähetystön käsityksen mukaan Suomen tulee selkeästi vastustaa Ruandan ihmisteurastusta niin ihmisoikeuksien kuin etnisen olemassaolon oikeuksien kannalta. YK:n ja kv. yhteisön jatkuva rauhanturvapanos on edellytys rauhanprosessille.¹¹⁴

Lainaus suurlähettiläs Rantakarin raportista kuvaa Dar es Salaamin edustuston näkemystä siitä, minkä tulisi olla Suomen kanta konfliktiin liittyen. Vahvat sanamuodot, kuten ”ihmisteurastus” tekee raportista poikkeuksellisen tutkimusaineistossa. Ulkomaanedustustojen raportoinnissa käytettiin melko neutraalia ja hillittyä kieltä, mutta Dar es Salaamista lähetetty raportti kuvastaa tarvetta nopealle toiminnalle ja selkeälle linjalle. Myös edustuston virkamiehen raportointi luotien kylvämisestä siementen sijaan on hyvin vahva ilmaisu verrattuna muuhun tutkimusaineistoon. Näissä dokumenteissa esitetään myös suoria toimenpidekehotuksia ja poliittinen peruste Suomen mahdolliselle kannalle. Molemmat Dar es Salaamista toukokuussa 1994 lähetetyt raportit käsitelivät myös Tansanian näkemystä konfliktissa. Ruandaa ei raportoinnissa sivuutettu, mutta samoissa raporteissa kiinnitettiin huomiota Ruandan kansanmurhan lisäksi myös Tansanian pakolaistilanteen auttamiseen ja ympäristövaikutusten lieventämiseen.

Ilari Rantakari vieraili Tansanian ja Ruandan välisellä rajalla toukokuussa vuonna 1994. Pienlentokoneella lennettäessä kohti maiden välistä rajaa, Rantakari katsoi koneen ikkunasta ulos kohti Ngaran pakolaisleiriä. Hän katsoi, että avautuva näkymä näytti aivan ruutukaavaan rakennetulta kaupungilta ja kaikki olivat sinisiä taloja. Ne olivat UNHCR:n pystyttämiä teltoja yli 400 000 ruandalaispakolaiselle. Rantakarin mukaan leirillä vieraillessa vaikutti siltä, että humanitaarinen tilanne oli ihan kelpo veden ja ruuan suhteen, mutta jos esimerkiksi sataisi, olisivat oltavat melko karut. Sininen ruutukaavakaupunki painui hänen verkkokalvoilleen. Tilanteen mielettömyys konkretisoitui vielä laskeutumisen jälkeen.¹¹⁵

¹¹² Dar es Salaamista Helsinkiin 27.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

¹¹³ Guichaoua 2015, xlvii.

¹¹⁴ Dar es Salaamista Helsinkiin, 27.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

¹¹⁵ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

Sitten minä kuljin sitä joenrantaa. Katsoin, että, mitä ihmettä tuolla virtaa? Vähän kuin Suomessa joskus olleet uppotukit, joista vähän pistää tukin pää vedestä. Kunnnes minä tajusin, että ne olivat kaikki ruumita, jotka virtasivat siitä ohi.¹¹⁶

Ilari Rantakarin mukaan yhteydet Ruunaan jäivät hänen suurlähettiläskaudellaan melko ohuiksi. Osasyynä tähän oli se, ettei virallista akkreditointia tehty missään vaiheessa, eikä Rantakari tällöin ollut Suomen virallisena edustajana Ruandassa koko suurlähettiläskaudellaan. Sama ongelma oli toki muillakin mailla. Rantakarin mukaan hän ei koskaan päässyt luovuttamaan valtuuskirjaa Ruandan presidentille, sillä melko pian suurlähettiläskauden alussa presidentti kuoli lento-onnettomuudessa ja konflikti eskaloitui. Asia jäi niin sanotusti hautumaan ja edustusto jäi odottamaan ja seuraamaan mitä Ruandassa tapahtui. Rantakarin mukaan tämä kuvio, jossa toisaalta odotettiin tilanteen selviämistä ja toisaalta oli haastavaa saada vastauksia Ruandan puolelta, jatkui melko pitkään. Myöskään Helsingin päästä asiaa ei ajettu aktiivisesti. Rantakarin sanoin: ”En nyt osaa sanoa mistään selvästä päätöksestä, mutta siis katsottiin, ettei siinä nyt ole aihetta hätäillä siinä suurlähettilään nimeämisessä”. Rantakarin mukaan virallisesta akkreditoinnista olisi ollut hyötyä kansanmurhan seuraamisessa ja raportoinnissa. Nyt tiedot jäivät kolmansien osapuolten käsiin. Niin sanottu virallinen tieto, esimerkiksi hallituskokoonpanoista, oli Rantakarin mukaan helppo saada, mutta tiedot eivät perustuneet henkilökohtaisiin kokemuksiin. Raportoinnissa hyödynnettiin muiden tekemää selvitystyötä. Suurlähetystö ei myöskään saanut palautetta raportoimistaan seikoista, eikä niiden vaikuttavuutta näin ollen pystytty arvioimaan. Tieto ei kulkenut tehokkaasti Dar es Salaamin ja Helsingin välillä eikä Kigalin ja Dar es Salaamin välillä, mikä vaikutti raportointiin ja työntekijöiden kokemuksiin Tansaniassa.¹¹⁷

Dar es Salaamin suurlähetystöllä oli merkittävä rooli tilannekuvan luojana Ruandasta. Raportointi oli diplomaattiselle viestinnälle vahvasanaista, jolla mahdollisesti pyrittiin vaikuttamaan ulkoministeriön ja laajemmin Suomen toimintaan alueella. Tiedonkulkua heikensi puuttuva akkreditointi Ruunaan, mikä vaikutti henkilökohtaisempien suhteiden ja ajantasaisemman tiedon saantiin alueelta. Raportointi oli siis riippuvaista kolmansien osapuolten tiedoista. Raportoinnin vaikuttavuutta ei myöskään pystytty Tansaniassa arvioimaan, sillä viestintä Helsingin ja Dar es Salaamin välillä ei ollut niin tehokasta, että sitä olisi voitu tehdä. Ilari Rantakari nostaa

¹¹⁶ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

¹¹⁷ Tutkimushaastattelu, Ilari Rantakari, 11.6.2024.

raportoinnissaan Suomen halukkuuden toimia ihmisoikeuksien puolesta ja yhdessä kansainvälisen yhteisön kanssa yhtenä motiivina. Tämä on suoraan linjassa Suomen 1990-luvun ulko- ja ihmisoikeuspoliittiseen linjaan aktiivisemmasta osallistumisesta ja kannanotosta ihmisoikeusrikkomuksiin.

3.2 Kahdenvälisiä neuvotteluita – Operaatio Turkoosi ja Yhdysvaltojen noteeraus

Tutkimusaineiston perusteella Suomen toimet Ruandassa tapahtuivat yhteistyössä kansainvälisen yhteisön, kuten YK:n sekä kahdenvälisen yhteistyön kautta. Euroopan maista Ranska ja Belgia olivat osallistuneet Ruandan politiikkaan ja konfliktin hillitsemiseen aktiivisesti jo vuodesta 1990 lähtien¹¹⁸. Aineistossa esiintyi joitakin raportteja Suomen käymistä kahdenvälisistä neuvotteluista ulkovaltojen edustajien kanssa liittyen Suomen toimintaan Ruandassa ja mahdollisiin avustuskeinoihin.

Operaatio Turkoosi oli Ranskan organisoima ja johtama humanitaarinen operaatio Ruandassa, mikä oli toiminnassa 22.6.–30.9.1994. Vain muutama päivä huhtikuussa eskaloituneiden levottomuuksien alettua, Ranska lähetti joukkoja Kigaliin ottamaan lentokentän haltuunsa ja evakuoimaan maassa oleskelevia ranskalaisia.¹¹⁹ Tämä sotilaallinen lähestymistapa toimi nimellä Operaatio Amaryllis. Suomen Pariisin suurlähetystöstä lähetetyn sanoman mukaan vuodelta 1998, Ranskan pyrkimyksenä oli keskustella konfliktin molempien osapuolten kanssa ja saavuttaa pysyvä ratkaisu tilanteeseen. Ranskassa julkaistiin vuonna 1998 raportti, jossa arvioitiin Ranskan osallisuutta Ruandan kansanmurhassa. Tämän raportin mukaan Ranskan virheenä konfliktin aikana oli antaa kaikille osapuolille yhtä suuri painoarvo ratkaisupyrkimyksissään, mukaan lukien ”murhaajat” eli kansanmurhaan syyllistyneet henkilöt. Raportin mukaan ranskalaisotilaat eivät osallistuneet suoraan Ruandan sisällissodan taisteluihin, vaan motiivina oli suurten järvien alueen sotilaallinen tasapainottaminen. Ranskan presidentti François Mitterrand tuki Juvénal Habyarimanaa kansanmurhan alkamiseen asti, sillä luuli hänen vallsa pysymisensä olevan ainoa keino pitää maassa rauhaa, vaikka itse asiassa sekä hutut että tutsit vastustivat istuvaa presidenttiä. Belgialaisten arvioiden mukaan Habyarimana ei olisi pysynyt vallsa enää 1990-luvulla ilman Ranskan puuttumista. Ranska oli muun muassa kouluttamassa Ruandassa paikallisia miliisejä ja aseisti näitä.

¹¹⁸ Ranskan ja Belgian toimista Ruandassa esim. Guichaoua 2015, 23, 63, 99, 170.

¹¹⁹ Guichaoua 2015, xliv-xlv, xlix, 207, 282.

Nämä aseet levisivät myöhemmin Habyarimanan toimesta hutu-siviileille, ja todennäköisesti kansanmurhan tekovälineiksi.¹²⁰

Ranskan rooli Ruandan kansanmurhassa ja maan konfliktissa vuosina 1990–1994 on aiheuttanut keskustelua ja kritiikkiä¹²¹. Vuonna 2021 Ranskan presidentti Emmanuel Macron totesi Ruandan vierailullaan, että Ranskalla oli osittainen vastuu kansanmurhasta, sillä maan johto oli tiennyt luultua aikaisemmin Ruandan tapahtumista¹²². Pariisista lähetetty sanoma ei sisällä suomalaisarvioita Ranskan osallisuudesta konfliktiin, eikä maan toimintaa tai Suomen mahdollisia avustuksia avattu. Tutkimani ajanjakson ajalta Ranskan toimintaa ei ole kritisoitu tai ainakaan tämä kritiikki ei näy ulkoministeriön Ruanda-kansioissa. Tutkimusaiheen kannalta ei ole merkittävää, millaisen kannan Suomi on myöhemmin esimerkiksi 2000-luvulla ottanut Ranskan osallisuudesta. Suomessa ei ole toteutettu laajaa tutkintaa Suomen ja Ruandan välisistä suhteista kansanmurhan ajalta, kuten Ranskassa. Toisaalta Suomen osallisuus Ruandassa oli hyvin pientä verrattuna Ranskan aktiiviseen toimintaan alueella 1990-luvulta lähtien.

Ulkoministeriön ja Ranskan suurlähettilään Albert Turot'n välillä käytiin kesällä 1994 neuvotteluja yhteensä kolmeen otteeseen maiden välisestä yhteistyöstä Ruandan hyväksi. Ranska valmisteli omaa operaatiotaan Ruandaan, ja etsi muita avunantajamaita liittymään operaatioon. Ensimmäisessä yhteydenotossa Turot tiedusteli Suomelta periaatteellista kannatusta Ranskan operaatiolle, käytännössä siis poliittista tukea. Ranskan suunnittelema operaatio ei toimisi YK:n alaisuudessa, mutta turvallisuusneuvostoa konsultoitii asiasta, mitä arvostettiin ulkoministeriössä. Neuvotteluissa Suomen edustaja ei antanut suoraa vastausta poliittisesta päätöksestä, mutta myönsi Ruandan tilanteen olevan inhimillinen katastrofi. Ranskan aloitteellisuutta asian suhteen kiiteltiin, mutta poliittista päätöstä operaation tukemisesta ei tehty vielä tässä vaiheessa.¹²³

Heinäkuussa Ranskan suurlähettiläs vieraili ulkoministeriössä omasta aloitteestaan. Ranska oli alkanut järjestelemään humanitaarista vyöhykettä Ruandan lounaisosaan, jotta väkivallan kohteeksi joutuneita vähemmistöjä, tutseja ja twaita, voitaisiin suojella. Tapaamisessa Ranskan suurlähettiläs korosti tilanteen kriittisyyttä. Albert Turot pyysi Suomea lähettämään sotilaita humanitaarisiin

¹²⁰ Pariisista Helsinkiin 29.12.1998. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1997–1998, 21.50 RDA, UMA.

¹²¹ Ks. esim. Guichaoua 2015, 172, 341.

¹²² Yle: [<https://yle.fi/a/3-11951058>], vierailtu 30.11.2025.

¹²³ Ulkoministeriön poliittisen osaston POL-03 muistio nro 600, 17.6.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

suojelutehtäviin Ruandaan, varusteita joko materiaaliavulla tai taloudellisella tuella sekä humanitaarista apua alueelle, vähintään symbolisella tasolla. Tapaamisessa nostettiin esiin myös poliittisen tuen antaminen operaatiolle, ja Ranskan suurlähettiläs vetosi avun parantavan Suomen ja Ranskan välisiä suhteita sekä Suomen suhteita EU-maihin, Suomen EU-jäsenyyden lähestyessä. Ulkoministeriön edustajan mukaan Suomen lainsäädäntö ei mahdollistaisi sotilaiden lähettämistä operaatioon eikä uskonut muidenkaan avustusmahdollisuuksien olevan mahdollisia, sillä Suomi oli juuri lahjoittanut lähes kahdeksan miljoonaa markkaa YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:lle (*United Nations High Commissioner for Refugees*¹²⁴) ja Punaisen Ristin kautta Ruandaan. Avustusmahdollisuuksia luvattiin selvittää joka tapauksessa.¹²⁵

Kolmas tapaaminen Suomen ja Ranskan edustajien välillä oli hyvin samanlainen kuin edellisetkin neuvottelut. Suurlähettiläs Albert Turot pyysi Suomen edustajaa painostamaan ja motivoimaan avustusrahoituksista päättäviä tahoja, jotta tukea voitaisiin myöntää Ranskan operaatiolle. Keskustelu sotilaallisen avun tai sotamateriaalin lähettamisestä oli hyvin samanlainen kuin aiemmassa tapaamisessa. Suomen edustajan mukaan Suomessa oli tavanomaisempaa antaa tukea kansainvälisten organisaatioiden kautta, minkä hän joutui toistamaan kahdesti Ranskan edustajalle. Tapaamisessa kuitenkin mainittiin, että Suomi tuki Ranskan humanitaarisia tavoitteita, joten ainakin osittainen poliittinen tuki operaatiolle myönnettiin. Suomen edustaja kritisoi turvallisuusneuvostoa, ja totesi Suomen odottavan siltä aktiivisempaa roolia Ruandassa. Myös kansainvälisten organisaatioiden toivottiin saavan alueella enemmän aikaa. Tämä lausuttiin mahdollisesti vastauksena Albert Turot'n tilannepäivitykseen Ruandan kriittisyydestä. Jälleen Suomen edustaja lupasi tutkia kaikki avustusmahdollisuudet, joita Suomella olisi Ranskalle ja Ruandalle tarjota, mutta ei antanut odottaa liikojia.¹²⁶ Aineiston perusteella Suomi ei lähtenyt tukemaan Operaatio Turkoosia sinnikkäistä neuvotteluista huolimatta.

Viranomaisten sotilaallisen avun antamisen kieltäytymisestä huolimatta Operaatio Turkoosissa taisteli vähintään yksi suomalaissotilas Ranskan muukalaislegioonan kautta. Rauno Juhola toimi komennuksella muukalaislegioonalaisena 29.6.–30.9.1994. Kari Kalloksen (2023) laatimassa muistelmateoksessa Juholan kerrotaan kohdanneen operaatiossa lukemattomia hyökkäysten

¹²⁴ UNHCR Suomi: [<https://www.unhcr.org/nordic-and-baltic/fi/tietoa-meista/unhcr-n-historia>], vierailtu 9.1.2026.

¹²⁵ Ulkoministeriön poliittisen osaston POL-30 muistio nro 644, 4.7.1994; Ulkoministeriön poliittisen osaston POL-30 muistio nro 671-K, 12.7.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

¹²⁶ Ulkoministeriön poliittisen osaston POL-30 muistio nro 671-K, 12.7.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

kohteeksi joutuneita ruandalaiskyliä. Juhola muistelee nähneensä Ruzizi-joessa uppotukkien kaltaisen näyn, kun ruumiit lipuivat joessa hitaasti ohitse. Ihmisten julmuus ja paikallisten kokema kärsimys tuli operaation aikana tutuksi, mutta samalla Juholaan teki vaikutuksen kaikkien avustustyöntekijöiden kylmähermoisuus ja ammattimaisuus. Juholan mukaan myöhemmin myös suomalaista lääkintähenkilökuntaa olisi lähetetty Kigaliin Punaisen Ristin kautta. Rauno Juhola sanoo nähneensä Suomesta lähetetyn säiliöauton, jota käytettiin vedenjakeluun pakolaisleireillä.¹²⁷ Rauno Juholan kuvaamat kokemukset ovat linjassa tutkimusaineiston ja tutkimushaastattelun kanssa. Juholan kuvaamat ruumiit joessa muistuttavat emeritus suurlähettiläs Ilari Rantakarin kohtaamaa näkyä Ruandan ja Tansanian rajalla. Myös suomalaisesta säiliöautosta on raportoitu useammassakin lähteessä ja siitä saatu Yhdysvaltojen kiitos noteerattiin eri edustustojen raportoinnissa¹²⁸. Juholan muisteluteos avaa konfliktin inhimillistä puolta suomalaisnäkökulmasta, ja täydentää samalla jo muistakin lähteistä saatua informaatiota.

Suomi sai kansainvälisestä avunantotoiminnastaan kiitosta, vaikei tukea myönnettykään Operaatio Turkoosille. Ranskan sijasta kiitokset tulivatkin Yhdysvalloista, mikä Suomen ulkopoliittikan kannalta olikin todennäköisesti merkittävämpää. Yhdysvaltojen presidentti Bill Clinton pyysi Suomelta heinäkuussa 1994 avustuksia ”selkeästi parannetussa” kansainvälisessä avustusmissiossa Ruandan pakolaisten auttamiseksi. Presidentti Martti Ahtisaarelle suunnatussa kirjeessään presidentti Clinton avaa Yhdysvaltojen panostuksia Ruandan pakolaisten avuksi ja ehdottaa eri keinoja, joilla Suomi voisi tukea Yhdysvaltojen ja Ranskan asevoimia apupakettien perille saattamiseksi tai antaa muuta humanitaarista apua. Presidentti Clinton nostaa myös UNAMIR-operaation ongelmat esiin, puhuttaessa pakolaisten paluusta Ruandaan. UNAMIR-operaation täydennyksessä ja uudelleenkäynnistämisessä kriisin alkuvaiheen poisvedon jälkeen esiintyi kuukausien viive, joka johtuu osittain siihen lupautuneiden Afrikan maiden tarvikkeiden puutteesta. Tähän presidentti Clinton ehdottaa ratkaisuvaihtoehdoksi afrikkalaisen valtion asevoimien ”adoptiota”, jossa avustajamaa voisi rahoittaa ulkomaisen sotilasjoukon operaatioita.¹²⁹

Elokuun ensimmäisenä päivänä kesällä 1994 Yhdysvaltojen puolustusministeri William Perry piti puheen, jossa kiitti – pääasiassa Yhdysvaltojen – panostusta Ruandan avustusoperaatioon.

¹²⁷ Kallonen 2023, 79, 190–194, 255.

¹²⁸ Ks. esim. Washington DC:stä Helsinkiin, 1.8.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

¹²⁹ Kirje Yhdysvaltojen presidentti Bill Clintonilta Suomen tasavallan presidentille Martti Ahtisaarelle, 25.7.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

Operaatioon osallistuneista maista Perry mainitsi Saksan vedenpuhdistuslaitteet ja Suomen UNICEF:n (*United Nations International Children's Emergency Fund*¹³⁰) kautta¹³¹ lähettämät vesisäiliöautot. Vedenjakeluongelma oli yksi avustusoperaation suurimpia ongelmia, joka alkoi helpottaa vesisäiliöautojen saapuessa Goman alueelle Zaireen. Yhdysvallat laajensi heinäkuussa avustusoperaatiota Ruandan puolelle, aktivoiden Kigalin lentokentän toimintaa. Yhdysvallat tunnusti Ruandan RPF-vetoisen hallituksen 29.7., sen jälkeen, kun RPF oli valloittanut Kigalin 4.7., julistanut *de facto* tulirauhan 18.7. ja nimittänyt uuden hallituksen sekä presidentin 19.7.1994.¹³² Ruandan kansanmurha oli päättynyt RPF:n voittoon, jos voittajia voi tässä konfliktissa olla. On merkittävää, että Yhdysvallat tunnusti Ruandan uuden hallinnon, sillä kansainvälinen hyväksyntä vahvisti hallituksen legitimitettiin ja vakautta. Voidaan spekuloida, halusiko Yhdysvallat hyväksyä uuden hallituksen ilman vastalauseita, jotta rauha ja järjestys palautuisi Ruandaan.

Aineiston perusteella Ranska vetosi toistuvasti Suomen viranomaisiin, jotta se olisi saanut tukea Operaatio Turkoosille. Suomen edustaja totesi Suomen tukevan Ranskan humanitaarisia tavoitteita, mikä on ainoa maininta poliittisesta tuesta operaatiolle. On siis todennäköistä, että Suomi kannatti Ranskan toimintaa Ruandassa ainakin osittain. Päätöksissä olla antamasta materiaalista tai taloudellista tukea on käytetty perusteluina Suomen jo antamaa tukea ja periaatetta antaa avustuksia enemmän järjestöjen kautta kuin kahdenvälisesti, eikä lainsäädäntö mahdollistaisi sotilaiden tai sotatarvikkeiden välittämistä. Viranomaisjohtoisen osallistumisen puutteesta huolimatta, Operaatio Turkoosiin osallistui vähintään yksi suomalaissotilas, jonka osallisuudesta ei ainakaan aikalaisraporteissa löydy mainintaa. Suhtautuminen Operaatio Turkoosiin oli varovaisen positiivista, mutta sitä ei tuettu muuten kuin kahdenvälisesti poliittisella tasolla. Ranskan kanssa käydyt neuvottelut osoittivat, että muut valtiot olivat tietoisia Suomen uudesta asemasta Euroopassa ja kansainvälisessä yhteisössä, sillä Ranskan suurlähettiläs Albert Turot painosti Suomea yhteistoimintaan vetoamalla Suomen lähestyvään EU-jäsenyyteen. Suomi sai kiitosta toiminnastaan kansainvälisellä sektorilla Yhdysvalloilta. Yhdysvaltojen huomiointi koettiin positiivisena asiana ja kenties jopa ylpeyden aiheena, mikä taas viittaa siihen, että Suomi nimenomaan halusi profiloitua positiivisesti lännen ja sen johtomaa Yhdysvaltojen suuntaan.

¹³⁰ UNICEF verkkosivut: [<https://www.unicef.org/history>], vierailtu 9.1.2026.

¹³¹ Maininta UNICEF-yhteistyöstä toisessa raportissa: Genevestä Helsinkiin, 3.10.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

¹³² Washington DC:stä Helsinkiin, 1.8.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

3.3 Suomen henkilöapu Ruandaan

Suomen Ruandalle antamasta tuesta osa pyrittiin antamaan henkilöstöapuna. Halukkaiden ja pätevien henkilöiden löytäminen ei osoittautunut helpoksi tehtäväksi eikä YK:n byrokraattisuus helpottanut prosessia. Tahtotila oli olemassa Suomen puolelta, mutta lopulta vain yksi henkilö toimi Ruandassa puolentoista kuukauden ajan, tutkimuskomission operaation aikana 1.7.-31.11.1994¹³³.

Prosessi siihen, kun suomalainen asiantuntija lähti Ruandaan osallistumaan rikostutkimuksiin, alkoi YK:n päätöslauselmasta 935/1994, jonka turvallisuusneuvosto hyväksyi 1.7.1994¹³⁴. Asiantuntijakomissio perustettiin tutkimaan Ruandan sisällissodassa tapahtuneita humanitaarisen oikeuden vakavia loukkauksia. Komissio pyysi Genevessä edustustoilta vetoamuksia maidensa hallitukseen, jotta komissiota tuettaisiin henkilö- ja lahjoitusavuin. Komission tehtävänä olisi kerätä, tutkia ja analysoida tietoja, joita saatiin eri lähteistä Ruandan vakavista ihmisoikeus- ja humanitaarisen oikeuden loukkauksista. Geneven suurlähetystöstä lähetetyssä sanomassa 24.8.1994 painotetaan erikseen ”suoranaisiin kansanmurhaan rinnastettavista toimista”, joita komissio pyrki tutkimaan. Mahdollisista oikeudellisista toimista joko kansallisella tai kansainvälisellä tasolla päätettäisiin komission työn päätyttyä marraskuussa 1994. Komissio pyysi muun muassa henkilöavuksi sataa tutkijaa. Geneven edustusto pyysi ulkoministeriöltä selvitystä siitä, olisiko Suomella mahdollisuutta osallistua komission toimintaan. Päätös avustuksista tulisi tehdä mahdollisimman nopeasti, sillä toiminnalla oli tarkat ajalliset rajat.¹³⁵ Ulkoministeriö on välittänyt 1.9.1994 Geneveen tiedon, että ministeriö on periaatteessa kiinnostunut yhden tai kahden henkilön lähettämisestä YK-johtoiseen tutkimusryhmään, mikäli sopivia ehdokkaita löytyy. Ministeriö tekikin resurssitilanteen selvitystä, ja pyysi Genevää tiedottamaan muista mahdollisista avustuslupauksista.¹³⁶

Ennen Suomen lopullista päätöstä henkilöavun lähettämisestä Ruandaan, Geneven suurlähetystö ehdottikin, että ulkoministeriö odottaisi YK:n ihmisoikeusvaltuutettu José Ayala Lasson vetoomusta

¹³³ Genevestä Helsinkiin, 7.10.1994. YK Ruanda v. 1994 III (1.10.–9.11.), 31.21, UMA; Genevestä Helsinkiin, 24.8.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹³⁴ Genevestä Helsinkiin, 7.10.1994. YK Ruanda v. 1994 III (1.10.–9.11.), 31.21, UMA.

¹³⁵ Genevestä Helsinkiin, 24.8.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹³⁶ Helsingistä Geneveen, 1.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

asiasta. Ayala Lasson hallinnon alle kuului kaikki ihmisoikeustoiminta Ruandassa, mukaan lukien ihmisoikeusmonitoroinnin, erityisraporttien toimet ja sotarikostutkimukset.¹³⁷ Ayala Lasson vetoamusta odoteltaessa, Geneven suurlähetystö ehdotti, että ulkoministeriö lähettäisi ehdokkaiden tiedot ja *curriculum vitae* Geneveen. Ehdokkaille ei ollut asetettu virallisia tutkintovaatimuksia, mutta ranskan kielen taito oli välttämätön tehtävän hoitamisessa. YK:n taholta odotettiin asiantuntijoita lähtävien maiden kattavan kaikki osallistumisesta aiheutuvat kulut. Tutkimuskomission odotettiin saattavan työnsä päätökseen 15.10. mennessä, jotta loppuraportti voitaisiin palauttaa 15.11.1994 mennessä, asettaen aikarajauksen tutkimushenkilöstön työlle. Tilanne Ruandassa oli rauhallinen ja muun muassa vesi- ja sähköhuoltoa oli korjattu Kigalissa.¹³⁸

Suomen hallitus tarjosi kahta henkilöä (*investigators*) Ruandan tutkimuskomission käyttöön. Ehdokkaiksi asetettiin ulkoasiainsihteri Eero Koskenniemi, joka työskenteli Suomen Ateenan suurlähetystössä ulkoministeriön virkamiehenä. Hänen lisäksi komissiolle ehdotettiin oikeustieteen kandidaatti Merja Pentikäistä sekä oikeustieteen lisensiaatti Veli-Pekka Paukkua, joista valittaisiin toinen. Merja Pentikäinen oli työskennellyt tammikuusta maaliskuuhun 1994 YK:n asiantuntijaryhmän jäsenenä tutkimassa entisen Jugoslavian humanitaarisen oikeuden rikkomuksia ja keräämässä todisteita sotarikostuomioistuimen syyttäjälle.¹³⁹ Neuvotteluissa ihmisoikeuskeskuksen ja Geneven suurlähetystön välillä päädyttiin Eero Koskenniemen ohella valitsemaan Veli-Pekka Paukku. Tehtävän kesto operaatiossa olisi noin 3–4 viikkoa, riippuen rahoitustilanteesta. Asiantuntijoiden toivottiin käyvän Genevessä ennen matkaansa Kigaliin, jotta he saisivat perehdytyksen tehtävän luonteesta ja tilanteen taustoista. Ihmisoikeuskeskus esitti toiveen, että asiantuntijoillaan olisi käytettävissä ”lap top -kirjoittimet” ja nauhurit tutkimuskäyttöön.¹⁴⁰ Asiantuntijoiden lähettämiseksi Ruandaan budjetoitiin humanitaarisen avun varoista 160 000 markkaa (noin 46 000 euroa¹⁴¹)¹⁴². Tutkimusaineistossa ei käy ilmi nimitysperusteita toiseksi asiantuntijaksi. Merja Pentikäisellä oli kokemusta vastaavista tehtävistä Jugoslavian sotarikosten tutkinnoissa, muttei tullut valituksi tehtävään.

¹³⁷ Genevestä Helsinkiin, 6.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹³⁸ Genevestä Helsinkiin, 12.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹³⁹ Helsingistä Geneveen, 14.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹⁴⁰ Genevestä Helsinkiin, 21.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹⁴¹ Rahanarvonmuunnoksessa käytetty tilastokeskuksen rahanarvonmuunninta.

[<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>], vierailtu 9.10.2025.

¹⁴² Ulkoministeriö päätösehdotus, 21.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

Suomelle tuli mahdollisuus julkaista päätös henkilöavun lähettämisestä Ruandaan heti päätöstä seuraavana päivänä YK:n ihmisoikeuskeskuksen järjestämässä tilaisuudessa, jossa ihmisoikeusvaltuutettu Ayala Lasso esitteli Ruandan ihmisoikeusoperaatioiden kokonaiskuvaa. Tällaista kokonaiskuvaa oli länsiryhmän osalta pyydetty jo pitkään epäselvyyksien vuoksi. Esittelypuheenvuoron jälkeen Suomi käytti lyhyen puheenvuoron, jossa julkaisi uuden avustuksensa.¹⁴³ Päätöksestä informoitiin Dar es Salaamin, Nairobin, Brysselin ja New Yorkin YK-edustustoa ja todettiin, että Suomen taloudellinen kontribuutio Ruandaan syyskuuhun 1994 mennessä oli noin 15 miljoonaa markkaa (noin 4,3 miljoonaa euroa¹⁴⁴)¹⁴⁵.

Ulkoministeriön päätöksellä Veli-Pekka Paukun lähtö Ruandaan peruutettiin 5. lokakuuta 1994. Ministeriö oli saanut Kigalissa kenttätutkimuksia suorittaneelta Eero Koskenniemeltä tietoja, joiden perusteella ei nähty mielekkääksi lähettää Paukku Kigaliin. Koskenniemen mukaan monitorointiryhmään liittyminen lyhyeksi ajaksi ei olisi mahdollista, sillä jo tehtävään annettava koulutus kestäisi pidempään, kuin Paukku ehtisi olla Kigalissa. Paukku olisi ehtinyt olla Ruandassa vain noin kaksi viikkoa, sillä hänen ei ollut mahdollista pidentää matkaansa loppupäästä. Koskenniemen mukaan Paukulle ei myöskään olisi löytynyt mielekäästä tekemistä, vaikka hänelle itselleen sanoman mukaan onkin riittänyt töitä tutkimusmateriaalin keruussa ja logistiikan järjestelyissä. Koskenniemi oli valmis pysymään alkuperäisen suunnitelman mukaan Ruandassa 22.10. asti. Hän voisi käyttää Yhdysvaltojen edustuston tiloja, vaikka yhdysvaltalaiset tutkijat poistuivatkin Ruandasta aiemmin, mikäli käytännön järjestelyt kuten kulkuluvat saataisiin järjestymään. Ulkoministeriön mukaan Suomessa oli tehty kaikki mahdollinen, jotta molemmat tutkijat olisi saatu Ruandaan. Paukun lähdön peruuntumisen syynä sanotaan raportin mukaan olevan lähinnä kenttäoperaation käynnistymiseen liittyvät alkuvaikeudet, jotka olivat raportin mukaan ymmärrettäviä, mutta hankaloittivat suomalaisten osallistumista. Suomi oli yhä lokakuussa periaatteessa valmis lähettämään sitoumuksensa mukaisesti toisen asiantuntijan, kunhan riittävät edellytykset työnteolle varmistettaisiin.¹⁴⁶

Ulkoministeriö pyysi Geneven suurlähetystä välittämään ministeriön vakavan huolen asiantuntijakomission työn käynnistämässä ilmenneistä ongelmista YK:n ihmisoikeuskeskukselle.

¹⁴³ Genevestä Helsinkiin, 15.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹⁴⁴ Rahanarvonmuunnoksessa käytetty tilastokeskuksen rahanarvonmuunninta. [<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>], vierailtu 9.10.2025.

¹⁴⁵ Helsingistä Geneveen, New Yorkiin, Brysseliin, Nairobiin, Dar es Salaamiin, 28.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹⁴⁶ Helsingistä Geneveen ja Suomen YK-edustustoon, 5.10.1994. YK Ruanda v. 1994 III (1.10.–9.11.), 31.21, UMA.

Ministeriön saamien tietojen mukaan käytännön ohjeistusta työn järjestämisestä ei ollut annettu. Ministeriö toivoikin, että entisen Jugoslavian hajoamissotiin liittyvien humanitaaristen loukkausten tutkimuksiin käytettävät materiaalit jaettaisiin Eero Koskenniemelle ja muulle tutkijaryhmälle Kigaliin. Näihin lukeutuivat entisen Jugoslavian kenttähaastatteluihin laaditut ohjeet, näitä koskevat operatiiviset ohjeet ja haastattelulomakkeet, mikäli sellaisia laadittiin. Ministeriön mukaan oli periaatteellisestikin valitettavaa, että työn organisointi perustui pikemminkin tutkijoiden henkilökohtaisiin suhteisiin ja tutkijoita lähettävien maiden aloitteellisuuteen, kuin YK:n järjestäytyneeseen toimintaan. Ulkoministeriön mukaan vastaavia operaatioita valmisteltaessa, tulisi varmistaa, että riittävät työskentelyedellytykset olisivat olemassa ennen kuin ihmisiä lähetettäisiin kentälle.¹⁴⁷

Suomen hanke lähettää henkilöstöapua Ruandaan syksyllä 1994 osoittautui yllättävän haastavaksi. Ruandassa toimivien ihmisoikeusoperaatioiden hallinnosta oli epäselvyyttä ja lopulta toisen tutkijan lähettämistä ei lopulta voitu toteuttaa siitä saadun hyödyn ollessa olematon. Ulkoministeriö kritisoi suoraan YK:n ihmisoikeuskeskukselle operaation hallinnon epäselvyyttä ja myös yksittäisten virkamiesten ja valtioiden vastuuta tehokkaan tutkinnan mahdollistamiseksi. Kritiikki oli kovaa, mutta ulkoministeriö oli yhä valmis lähettämään henkilöitä avustamaan tutkimuksissa, mikäli sopiva tilaisuus tulisi ja havaittuihin ongelmiin saataisiin muutos. Tässä yhteydessä sopivien ehdokkaiden löytäminen ei vaikuta olleen ongelma, vaan pikemminkin näiden ehdokkaiden saaminen Ruandaan.

Yksi tämän tutkielman keskeisimmistä tutkimuslähteistä on Eero Koskenniemen laatima matkaraportti hänen komennukseltaan Ruandassa. Raportti avaa hyvin yhden suomalaisen toimia Ruandassa kansanmurhan jälkeisenä aikana. Mikä tärkeämpää, raportissa kuvataan kriittisesti suomalaisnäkökulmasta operaatiota ja YK:n toimintaa, mikä on tutkimusmateriaalissa poikkeavaa. Raportin kautta on mahdollista tutkia suomalaisten suhtautumista Ruandaan, YK-johtoiseen operaatioon ja kansainväliseen yhteistyöhön ulkomailla, mikä on tutkimuskysymysten valossa keskeistä.

Ulkoasiainsihteri Eero Koskenniemi lähetti matkaraporttinsa Ateenan suurlähetystöstä 10.11.1994 ulkoministeriön kehitysyhteistyöosastolle. Raporttia jaettiin eteenpäin Suomen edustustoihin Dar es Salaamiin, Geneveen ja Suomen YK-edustustoon sekä sisäisesti eri ulkoministeriön osastoille.

¹⁴⁷ Helsingistä Geneveen ja Suomen YK-edustustoon, 12.10.1994. YK Ruanda v. 1994 III (1.10.–9.11.), 31.21, UMA.

Koskenniemi osallistui Ruandan ihmisoikeusoperaatioon 23.9.–21.10.1994. Raportin oheen Koskenniemi oli liittänyt muun muassa hänen ja YK:n välisen konsulttisopimuksen, jossa kuvattiin komennuksen pituus ja tarkoitus sekä Ruandan hallituksen myöntämä valtuutus toimia vapaasti Ruandan alueella tutkimustarkoituksissa. Eero Koskenniemen tehtävänä oli toimia Ruandan ihmisoikeusoperaation erityisen tutkimusyksikön suomalaisena jäsenenä. Tutkimusyksikön tehtävänä oli kerätä todisteita törkeistä ihmisoikeusloukkauksista ja mahdollisesta kansanmurhasta Ruandassa sekä antaa havaintojensa perusteella toimenpidekehoituksia. Ruandassa toimi samanaikaisesti vähintään kaksi YK-vetoista ihmisoikeusoperaatiota, joista toinen oli asiantuntijakomission alainen, johon Koskenniemikin osallistui, ja toinen ihmisoikeustarkkailijoiden operaatio. Tämä aiheutti epäselvyyttä operaatioiden hallinnollisista asioista ja vaikeutti taloudellisten avustusten myöntämistä, kun ei ollut selvyyttä, mihin operaatioon avustus menisi. Asia selkiintyi syyskuussa, kun YK:n ihmisoikeusvaltuutettu José Ayala Lasso ilmoitti olevansa päävastuussa kaikista ihmisoikeusoperaatioista Ruandassa.¹⁴⁸

Eero Koskenniemen lähtö operaatioon oli vauhdikas, sillä vain kahden päivän päästä operaatioon hyväksymisestä, hänen tuli olla jo Ruandassa. Lähtövalmisteluihin kuuluivat tilanneselostukset Helsingissä ja Genevessä. Ihmisoikeuskeskuksen mukaan lähdöllä oli kiire, sillä operaatiossa oli pikainen tarve suomalaiselle asiantuntijalle. Koskenniemen allekirjoittamassa konsulttisopimuksessa hänen tehtävänkuvansa olisi: ”Asiantuntija tulee haastattelemaan todistajia ja keräämään ja säilyttämään todisteita ja muita konkreettisia todisteita vakavista ihmisoikeusloukkauksista, mukaan lukien mahdollisesta kansanmurhasta, jotka on tehty Ruandassa alkaen noin 6. huhtikuuta 1994¹⁴⁹”. Koskenniemen liittyessä operaatioon, siihen kuuluivat operaation kenttäjohtaja William Clarence, sekä viisi muuta yhdysvaltalaista ihmisoikeusrikostutkijaa, jotka edustivat FBI:a, USA:n asevoimia, ulkoministeriötä ja Los Angelesin syyttäjävirstoa. Operaatioon kuului myös 18 ihmisoikeustarkkailijaa. Käytännössä Koskenniemi suoritti tutkimuksia yhdessä yhdysvaltalaisen kanssa, jotka olivat saapuneet Ruunaan muutamaa päivää aikaisemmin.¹⁵⁰ On mahdollista, että kiireellisen lähdön syynä oli yleinen operaation aikataulupaine, eikä niinkään suomalaisen erityisosaamisen saaminen Ruunaan. Operaatiossa työskenteli tuossa vaiheessa ainoastaan yhdysvaltalaisia, joten tutkijoiden saaminen paikalle muista valtioista saattoi olla motiivina, mutta todennäköisesti osaavan henkilökunnan saaminen Ruunaan oli jo itsessään motiivina.

¹⁴⁸ Eero Koskenniemen matkaraportti, 10.11.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁴⁹ Oma käännös, alkuperäinen teksti englanninkielinen.

¹⁵⁰ Eero Koskenniemen matkaraportti, 10.11.1994; Eero Koskenniemen ja YK:n ihmisoikeuskeskuksen välinen konsulttisopimus, 23.9.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

Tutkimukset yhdysvaltalaisten kanssa sisälsivät todistajien etsimistä ja haastattelua, todistusaineiston keräämistä ja joukkohautojen tutkimista. Yhdysvaltalaisten poistuttua 5.10. Ruandasta, Koskenniemen tutkimukset hidastuivat merkittävästi, sillä Koskenniemen mukaan ihmisoikeusrikoksia tutki yksi henkilö aina 21.10. asti, jolloin Genevestä lähetetty rikostutkija saapui. Viimeisinä tehtävinään Koskenniemi selosti aikaisempia vaiheita ihmisoikeusrikostutkimuksessa sekä suullisesti että kirjallisesti. Yhdysvaltojen hallituksen edustajien vieraillessa Kigalissa perehtymässä tutkimuskomission työhön, Koskenniemi raportoi operaatiosta myös heille, yhdysvaltalaisten tutkijakollegojensa suosituksesta¹⁵¹. Koskenniemen lähtiessä Ruandasta, ihmisoikeustarkkailijoita oli 33 ja rikostutkijoita yksi, vaikka määrän oli suunniteltu olevan moninkertaisia, sisältäen muun muassa oikeuslääketieteen asiantuntijoita.¹⁵²

YK:n asiantuntijakomission alainen operaatio kohtasi Koskenniemen mukaan useita ongelmia. Ruandan hallinto oli aluksi hyvinkin myönteinen tutkimuksia kohtaan, sillä se osoitti, että YK oli valmis toimimaan aiempien puheidensa mukaisesti. Ruandan hallituksen kirjeessä Koskenniemelle ja muille YK:n ihmisoikeuskeskuksen alaisille tutkijoille annettiin vapaa pääsy kaikkialle Ruandaan ja heidän työhönsä luvattiin olla puuttumatta. Muun muassa Ruandan viranomaisten ei tulisi saattaa tutkijoita, elleivät he erikseen sitä pyytäisi ja kaikkien viranomaisten ja siviilien tulisi toimia yhteistyössä tutkijoiden kanssa. Kaikista tutkimuksen esteistä pyydettiin raportoimaan Ruandan hallitukselle.¹⁵³ YK:ssa oli jo keväällä 1994 puhuttu, että kansanmurhaan syyllistyneet saatettaisiin teoistaan vastuuseen, ja rikostutkinta nähtiin askeleena oikeaan suuntaan. Lokakuuhun 1994 mennessä Ruandan hallituksen ja ruandalaisten asenteet alkoivat muuttua jyrkästi, kun kansainvälistä tuomioistuinta ei oltu vielä perustettu. YK:n lähettämiä rikostutkijoita oli jäljellä vain yksi koko maassa ja konkreettisia rikostutkimustuloksia ei ollut näkyvissä, vaikka ruandalaiset viranomaiset olivat olleet avuliaita. Kansainvälisen lehdistön kritiikki YK:a kohtaan kuultiin myös Ruandassa, mikä vaikutti myös YK:n työntekijöiden kenttätyöskentelyyn. Ruandassa ihmisoikeustarkkailijat ja rikostutkijat yhdistettiin toisiinsa, vaikka YK:n kenttäoperaation sisällä nämä kaksi ryhmää erotettiin selvästi. Lokakuussa muuttunut ilmapiiri vaikutti niin paljon, että ihmisoikeustarkkailijat alkoivat olla huolissaan turvallisuudestaan, mikäli he poistuivat Kigalin ulkopuolelle, jos heidän tehtäviinsä ei kuuluisi rikostutkintaa. Lopulta Genevessä hyväksyttiin ihmisoikeustarkkailijoiden

¹⁵¹ Genevestä Helsinkiin, 30.9.1994, 29.9.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹⁵² Eero Koskenniemen matkaraportti, 10.11.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁵³ Kirje Ruandan sisäministeri Seth Sendashongalta Eero Koskenniemelle, 7.10.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

tehtävänkuvauksen muutos siten, että siihen kuuluisi jatkossa myös rikostutkintaa.¹⁵⁴ Ruandan sisäministerin lähettämässä kirjeessä Eero Koskenniemelle kiitetään YK:n kiinnostusta osallistua tutkimuksiin ja kirjeessä mainitaan vakavat Ruandan ihmisoikeusrikkomukset ja kansanmurha suoraan¹⁵⁵.

Koskenniemen mukaan hänen aikanaan tehty tutkimus pysyi hyvin yleisellä tasolla, sillä tutkimuksissa keskityttiin tietoon, jota ensimmäiseksi saatiin, ilman tarkempaa kategorisointia. Asiantuntijakomissio ei ollut määritellyt joukkosurma-alueiden keskinäistä ja sisäistä painotusta, vaikka nämä alueet olikin helppo löytää yhdysvaltalaisten aiemmin määrittämien alueiden perusteella. Oikeuslääketieteellisten asiantuntijoiden puute vaikutti tutkimusmateriaalin yleisyyteen, minkä arvon Koskenniemi arvioi olevan vähäinen. Kerätyt todistajien kertomukset tuskin kelpaisivat sellaisinaan tulevalle tribunaalin syyttäjälle, sillä niiden talteenotossa ei noudatettu ”juridisia muotoja”. Rikostutkinnalle ei myöskään ollut suunnitelmaa yhdysvaltalaisten tutkijoiden Ruandassa oleskelun jälkeen, eikä tutkimuksille ollut mitään pysyvää ohjeistusta Koskenniemelle itselleen tai hänen seuraajilleen. Tutkimuksen jatkuvuus oli siis hyvin heikolla tolalla, vaikka ryhmä laatikin tutkimusten alkuun suunnitelman mahdollisista tutkimuskohteista, mikä voisi mahdollistaa osittain loogisen tutkimuksien jatkamisen. Lokakuussa 1994, kun ihmisoikeustarkkailijoiden tehtävänkuvaa laajennettiin, parannettiin myös tutkintamenetelmiä kyselylomakkeiden ja menettelytapaohjeiden muodossa.¹⁵⁶

Eero Koskenniemen laatima matkaraportti on tyyliltään melko kriittinen. Koskenniemen mielestä oli muun muassa erikoista, että useita jo alkukesästä 1994 tiedossa olleita ongelmia esimerkiksi logistiikassa ei oltu korjattu lokakuuhun mennessä. Koskenniemi toteaaakin, että hänen johtopäätöksensä YK:n toiminnasta on, että organisaatio on jo niin suuri, ettei se kykene hallitsemaan perusteellisesti toimeenpanemiaan operaatioita. Koskenniemen saapuessa Kigaliin oli esimerkiksi logistisia puutteita, kun autoja ei ollut riittävästi. Tutkijaryhmä saikin käyttöönsä Yhdysvaltojen suurlähetystön autoja, mikäli ne olivat toimintakuntoisia. Usein kuitenkin yksi tutkimusryhmä ei päässyt lähtemään Kigalin ulkopuolelle autojen puutteen takia, mikä vaikutti tutkimustulosten laatuun. Yhdysvaltalaisten lähdettyä myös suurlähetystön tuki väheni. Lokakuussa tiloihin oltiin asentamassa puhelinta ja telefaxia, ja autojenkin tilanne parani syksyn mittaan, mikä helpotti

¹⁵⁴ Eero Koskenniemen matkaraportti, 10.11.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁵⁵ Kirje Ruandan sisäministeri Seth Sendashongalta Eero Koskenniemelle, 7.10.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁵⁶ Eero Koskenniemen matkaraportti, 10.11.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

tutkimusten tekoa. Koulutuksen, organisaation ja johtamisen puutteet saivat myös kritiikkiä. Koskenniemen mukaan koulutusta ei tarjottu tutkijoille lainkaan, eikä sellaisen järjestämisestä ollut edes puhetta. Koskenniemen alkuaikana vastuukysymykset oli vielä järjestelemättä eikä organisaatio toiminut selkeästi. Geneven ihmisoikeuskeskuksesta huomautettiin Ruandassa toimivalle kenttäoperaation johtajalle, että tämän tulee johtaa myös rikostutkintaa. Käytännössä tämä ratkaisu todettiin toimimattomaksi, sillä rikostutkintaan olisi pitänyt paneutua sen vaatimalla vakavuudella, mutta kenttäoperaatiossa huomion veivät muutkin ihmisoikeusoperaatioiden asiat.¹⁵⁷ Lopulta kyse oli kuitenkin melko yksinkertaisista asioista, joista ei ollut huolehdittu ennen henkilöstön lähettämistä kentälle, kuten puhelinyhteydet ja liikkuminen eri alueille, joissa rikoksia oli tehty. Koskenniemen raportissa esittämä kritiikki on linjassa ulkoministeriön kritiikin kanssa hyvistä työskentelyedellytyksistä ennen henkilöiden lähettämistä paikan päälle.

Suoran henkilöavun lisäksi Suomi osallistui ihmisoikeustarkkailijoiden lähettämisen rahoitukseen. Tutkimusaineiston perusteella Suomi oli vuonna 1994 lähettänyt miljoona markkaa ihmisoikeusoperaatioon, mutta elokuussa lisärahoituskeskusteluiden aikaan osa tästä avustuksesta oli yhä kohdentamatta. Geneven edustuston mukaan lisärahoituksen myöntämistä puoltaisi Suomen pyrkimys tehdä yhteistyötä YK:n ihmisoikeusvaltuutetun kanssa sekä tukea toimia, joissa ihmisoikeuskomponentti sisällytettäisiin YK:n humanitaarisiin toimiin¹⁵⁸. Suomi lahjoitti lisätukea yhteensä 400 000 markkaa ihmisoikeuskeskukselle kahdenkymmenen ihmisoikeustarkkailijan lähettämiseksi Ruunaan. Ruandan avustuksiin oli ulkoministeriön mukaan käytetty elokuuhun 1994 mennessä humanitaarisen avun varoista 14,3 miljoonaa markkaa (noin neljä miljoonaa euroa¹⁵⁹).¹⁶⁰ Lisärahoituksen myöntämisen perusteina oli Suomen ihmisoikeuspolitiikka ja sen tavoitteiden edistäminen YK-tasolla. Ihmisoikeuspolitiikan nousu korostetumpaan asemaan osana ulkopoliittikkaa käy Suomen antamasta taloudellisesta avustuksestakin ilmi. Suomen tavoitteena vaikuttaa olleen myös profiloitua kansainvälisesti ihmisoikeuksia ajavana valtiona, vaikka vain muutamia vuosia aiemmin oli poliittisena ajatuksena ollut puuttumattomuus toisten valtioiden sisäisiin asioihin, ihmisoikeuksienkaan nojalla. Tutkimusaineisto ei

Yhteenvedoa Suomen toimista Ruandassa vuodelta 1994 tekee lokakuuhun päivätty raportti, joka on lähetetty Geneven edustustosta Helsinkiin. Raportti on harvinaislaatuinen aineistossa, sillä se

¹⁵⁷ Eero Koskenniemen matkaraportti, 10.11.1994. YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁵⁸ Genevestä Helsinkiin, 10.8.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

¹⁵⁹ Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin: [<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>], vierailtu 3.12.2025.

¹⁶⁰ Helsingistä Geneveen, 24.8.1994. YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.), 31.21, UMA.

käsittelee syväluotaavasti Ruandan konfliktin taustoja ja ongelmia suomalaisnäkökulmasta. Useimmat raportit, jotka tarjoavat yleisluonteista tietoa tapahtumista, ovat muiden tahojen, kuten YK:n eri toimielimien alla laadittuja. Raportissa avataan konfliktin syy-seuraussuhteita, konfliktin vaikutuksia ja kansainvälisiä avustustoimia, mutta kaikkein oleellisimmin Suomen roolia ja toimintaa. Yhteenvedossa todetaan, että Suomi on tarjonnut ”melkoisesti” apuaan, mikä kuvastaa suomalaisten näkemystä tilanteesta. Raportin mukaan Suomi lahjoitti avustuksia 15 miljoonan markan edestä, sisältäen tässä luvussa mainitut summat tutkijoiden lähettämistä Ruandaan ja ihmisoikeustarkkailijoiden lähettämisen taloudellista tukemista. Yhdysvaltojen antama kiitos UNICEF:n kautta Goman pakolaisleirille lähetetyistä yhdeksästä vesisäiliöautoista mainittiin Suomen avustusten yhteydessä. Konfliktin uudelleen eskaloitumista pidettiin mahdollisena, eivätkä resurssit ja mielenkiinto välttämättä riittäisi strategisesti vähemmän merkittävän valtion auttamiseen. Ruanda ja Burundi todettiin poliittisesti ja luonnonvarojen osalta strategisesti vähemmän kiinnostaviksi, erityisesti kylmän sodan aikaisen itä- ja länsi vastakkainasettelun liennyttyä. Jatkossa Suomi muiden mukana joutuisi pohtimaan hätäavun ja pitkäkestoisen kehitysavun suhdetta ja mitä olisi mahdollista saavuttaa maantieteellisten intressien ohella myös arvopolitiikassa.¹⁶¹ Suomen toimenpiteitä koskeva luku oli melko lyhyt, eikä raportissa avattu esimerkiksi kaikkia taloudellisen avun vastaanottajaorganisaatioita. Vuoden 1994 avustukset kuitenkin tiivistyvät hyvin, sillä taloudellisen tuen lisäksi konkreettiset toimet olivat tutkijan ja säiliöautojen lähettäminen Ruandaan. Raportissa todetaan alueen olevan strategisesti vähäarvoinen, merkiten alueen poliittista kiinnostavuutta muille valtioille. Kehitysapua harkittaisiin jatkossa Suomen omien kansallisten intressien näkökulmasta ja hätäavun ja kehitysavun suhdetta tultaisiin arvioimaan kriittisesti.

Talvella 1997 Suomesta esitettiin ehdokkaita ihmisoikeustarkkailijoiksi Ruandaan YK:n kenttäoperaatioon, mutta tarkkailijoiden hyväksymiskriteerijä oli nostettu. Geneven edustustosta lähetetyn sanoman perusteella yksikään suomalaisista ei oltu hyväksytty operaatioon helmikuuhun 1997 mennessä. Tiukentuneet vaatimukset johtuivat osittain helmikuussa tapahtuneista ihmisoikeustarkkailijoihin kohdistuneesta hyökkäyksestä Ruandassa, missä neljä tarkkailijaa menehtyi. Nämä olivat operaation ensimmäiset kuolonuhrit, vaikka aseellista uhkailua olikin tapahtunut aikaisemmin. Operaation henkilövahvistuksien saaminen oli vaikeutunut turvallisuustilanteen heikentymisen vuoksi.¹⁶² Raportista ei käy ilmi keitä suomalais ehdokkaat olivat

¹⁶¹ Genevestä Helsinkiin, 3.10.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

¹⁶² Genevestä Helsinkiin, 5.2.1997. YK Ruanda v. 1997, 31.21, UMA.

tai mitkä tarkemmat kriteerit lopulta olivat. Ei ole selvää lähetettiinkö Suomesta ihmisoikeustarkkailijoita vielä vuonna 1997, mutta tämä on aineiston perusteella epätodennäköistä.

Vuonna 1994 Suomi seurasi Ruandan konfliktin kehittymistä ja eskaloitumista kansanmurhaksi Dar es Salaamin ja muiden edustustoverkon suurlähetystöjen kautta. Ilari Rantakarin puuttuva akkreditointi vaikutti negatiivisesti tiedon saantiin Ruandasta, eikä raportoinnin vaikuttavuutta ulkoministeriössä ollut mahdollista arvioida. Aktiivinen raportointi ja tilannekuvan laatiminen oli konkreettinen toiminnan muoto, etenkin alkuvuodesta 1994. Konfliktin edetessä Suomea painostettiin liittymään aktiivisemmin avustusoperaatioihin Ranskan toimesta, mutta ulkoministeriö pitäytyi kannassaan toimia kansainvälisten organisaatioiden kautta avun kanavoinnissa. Aineiston mukaan myös lainsäädäntö esti sotilaallisen toiminnan tukemisen ja avustamisen ulkomailla. Aineistosta ei käy ilmi, oliko kielteisten päätösten taustalla muuta syytä olla liittymättä Ranskan operaatioon. Jonkin asteinen poliittinen tuki kuitenkin myönnettiin, ja Suomi arvosti Ranskan aktiivisuutta asiassa. Yhdysvaltojen kiitos Suomen toiminnasta noteerattiin useammassakin raportissa, ja se koettiin merkittävänä poliittisena käden ojennuksena. Syksyllä 1994 Suomi kritisoi YK:n toimintaa, kun suomalaisen henkilöavun lähettämässä ja operaatioissa toimimisessa esiintyi ongelmia. Hankkeessa ilmeni useita epäkohtia ja sekavuutta, eikä Suomen toinen ehdokas päässyt osallistumaan operaatioon lainkaan. Kovasta kritiikistä huolimatta hankkeesta, siihen osallistumisesta tai esimerkiksi ruandalaisista itsestään ei ollut negatiivista raportoitavaa. Hankkeen tärkeys oli ilmeinen, mutta toteutus jäi Suomen näkökulmasta vajaaksi. Vuonna 1994 korostui ihmisoikeuspolitiikka toiminnan motiivina sekä Suomen positiivinen näyttäytyminen kansainvälisellä kentällä.

4 Suomi osana jälkipyykkiä

4.1 Ruandaa koskevat päätöslauselmat

Ruandan kansanmurhan aikana ja sen jälkeen säädettiin YK:n turvallisuusneuvostossa useita päätöslauselmia, jotka sitoivat YK:n jäsenvaltioita. Siten myös Suomen lainsäädännössä löytyy asetuksia, jotka liittyvät Ruandaan.¹⁶³ Ensimmäinen tämänkaltaisen asetus aineistossa on tullut Suomessa voimaan 1.6.1994. Turvallisuusneuvosto hyväksyi toukokuussa päätöslauselman 918 (1994), jolla kiellettiin jäsenvaltioita aseiden ja muiden sotatarvikkeiden, kuten ammusten, sotilasajoneuvojen ja puolisolitaallisten varusteiden myynnin ja luovuttamisen Ruandaan. Tämä vientikielto ei koskenut YK:n UNAMIR ja UNOMUR-operaatioita Ruandassa.¹⁶⁴ Suomessa asetus tuli voimaan säädösnumerolla 420/1994¹⁶⁵. Asetusta käsiteltiin ulkoasiainvaliokunnassa ja eduskunnassa keväällä 1995. Ulkoasiainvaliokunnan suosituksesta eduskunnassa päätettiin, että asetus oli tarpeellinen, eikä sitä tulisi kumota ja asetus jäi voimaan.¹⁶⁶ Suomen toimintaa on siis osaltaan ohjannut Suomen lain asettamat velvollisuudet kansainvälisestä yhteistyöstä ja tämä oli ensimmäinen Ruandaa koskeva taloudellisia suhteita rajoittanut asetus. Aineistosta ei käy ilmi, että Suomi olisi aiemmin käynyt asekauppaa Ruandan kanssa, eikä asetus näin ollen todennäköisesti muuttanut Suomen toimintatapaa Ruandan suhteen muuten kuin muodollisesti.

Heinäkuussa 1995 Ruandaa koskevaan aseidenvientikieltosopimukseen tehtiin poikkeus. YK:n turvallisuusneuvosto päätti asiasta päätöslauselmalla 1005 (1995), jonka mukaan Ruandaan voisi

¹⁶³ Suomen toiminnasta YK:n jäsenenä määrätään muun muassa Suomen laissa 659/1967. Tämän lain myötä Suomella on YK:n jäsenenä velvoite turvallisuusneuvoston sitovien päätösten täytäntöönpanemiseksi omalta osaltaan. Tarvittavista taloudellisuontoisista sekä tieto- ja muuta liikennettä koskevista toimenpiteistä voidaan määrätä asetuksella. Eduskunnalla on valta kumota valtioneuvoston antamat asetukset. Finlex, laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämistä. [www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1967/659?language=fin], vierailtu 3.10.2025.

¹⁶⁴ Esittely Tasavallan Presidentille 27.5.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

¹⁶⁵ Finlex, Asetus Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston Ruandaa koskevaan päätökseen perustuvien velvoitusten täyttämistä. [<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1994/420?language=fin>], vierailtu 3.10.2025.

¹⁶⁶ Ulkoasiainvaliokunnan mietintö nro 22, 3.2.1995; Eduskunnan kirjelmä, 8.2.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

hakemuksella ja sanktiokomitean poikkeusluvalla viedä räjähteitä, joita voitaisi käyttää ainoastaan humanitaarisiin miinanraivausohjelmiin.¹⁶⁷ Humanitaarista miinanraivaustyötä toteutti esimerkiksi UNICEF, kun järjestö palkkasi ammattilaisia purkamaan miinoja paikallisissa kouluissa ja terveyskeskuksissa edellisenä syksynä¹⁶⁸. Elokuussa 1995 turvallisuusneuvosto hyväksyi jälleen uuden päätöslauselman 1011 (1995). Kyseisessä päätöslauselmassa aseidenvientikieltoa Ruandaan ei sovellettaisi aseiden ja niihin liittyvien tarvikkeiden myyntiin tai luovuttamiseen Ruandan hallitukselle tiettyjen maahantulopaikkojen kautta. Turvallisuusneuvosto vahvisti aiemman suosituksensa jäsenmaille sitovaksi, ettei aseita tai niihin liittyviä tarvikkeita vietäisi myöskään Ruandan naapurivaltioihin, mikäli ne eivät olisi tarkoitettu Ruandan hallitukselle toimitettaviksi.¹⁶⁹

Ulkoministeriön oikeudellisen osaston mukaan tarkoituksena olisi, että Suomessa voimaan tullutta asetusta muutettaisiin YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmien mukaan siten, että uudet poikkeukset lisättäisiin asetukseen. Aiemmassa asetuksessa mainittiin myös UNOMUR:a koskeva poikkeus, mutta operaatio lopetti toimintansa syyskuussa 1994, joten tätä koskeva kohta poistettiin asetuksesta. Uutena kohtana asetukseen lisättiin 2 b §:ään kirjattu velvoite toimittaa ulkoministeriölle pakotekomitealle tarkoitetut hakemukset räjähteiden viemisestä Ruandaan. Asetus astui Suomessa voimaan uusilla muutoksilla 1.9.1995 asetusnumerolla 1093/1995.¹⁷⁰ Taloudellisten suhteiden rajoittamisesta Ruandaan turvallisuusneuvoston päätöslauselmien 1005 (1995) ja 1011 (1995) pohjalta käytiin Suomessa keskustelua vielä keväällä 1996, kun eduskunta käsitteli asetuksia. Eduskunta laati päätöksestään kirjelmän, jonka pohjana toimi ulkoasiainvaliokunnan mietintö. Näitäkään asetuksia ei eduskunnan toimesta kumottu, vaan niiden tarpeellisuutta perusteltiin Suomen YK-velvoitteilla ja asetuksen tarpeellisuudella. Huhtikuussa asia esiteltiin vielä valtioneuvostolle sekä presidentille, ja asetus jäi voimaan uusin muutoksin.¹⁷¹ Ruandaa koskevien päätöslauselmien ratifiointi Suomessa vaikuttaa olleen hyvinkin suoraviivaista, eikä laajamittaista keskustelua esiinny aineistossa. Edellä mainittujen päätöslauselmien käsittely ja säätäminen Suomen lainsäädäntöön vaikuttaa pikemminkin rutiininomaiselta, kuin suuria vastakkainasetteluja herättävältä aiheelta.

¹⁶⁷ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 17.7.1995. YK Ruanda, v. 1995, II (1.4.–31.8.), 31.21, UMA.

¹⁶⁸ Genevestä Helsinkiin, 3.10.1994. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.), 21.50 RDA, UMA.

¹⁶⁹ Ulkoministeriön oikeudellisen osaston muistio nro 233, 21.8.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 II (1.7.–31.12.), 21.50 RDA, UMA.

¹⁷⁰ Ulkoministeriön oikeudellisen osaston muistio nro 233, 21.8.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 II (1.7.–31.12.), 21.50 RDA, UMA. Finlex; [<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1995/1093>], vierailtu 11.11.2025.

¹⁷¹ Eduskunnan kirjelmä 1/1996 vp, 12.3.1996; Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 4/1996 vp, 1.3.1996; Esittely Tasavallan Presidentille, 26.4.1996; Valtioneuvoston yleisistunto, 25.4.1996. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1996, 21.50 RDA, UMA.

Suomessa viimeinen muutos asetukseen tehtiin syksyllä vuonna 1996, kun Ruandan asevientikiellosta poistettiin hallitukselle myytäviä ja luovutettavia aseita ynnä muita tarvikkeita koskevat rajoitukset kokonaisuudessaan. Muutos oli astuisi voimaan turvallisuusneuvoston toimesta automaattisesti, ellei turvallisuusneuvosto toisin päättäisi. Asia ei herättänyt laajempaa keskustelua, eikä uusia päätöksiä asian suhteen tehty ja aseidenvientikielto päättyi Ruandan hallituksen osalta täysin. Suomessa asetus tuli presidentti Ahtisaaren allekirjoituksella voimaan 18.9.1996, alle kuukausi YK:n turvallisuusneuvoston päätöksen jälkeen.¹⁷² Tätäkään muutosta eduskunta ei lähtenyt kumoamaan¹⁷³.

YK:n pakotekomitea valvoi turvallisuusneuvoston asettamien päätöslauselmien toteutumista jäsenvaltioidensa kansallisessa lainsäädännössä. Ulkoministeriö välitti pakotekomitealle syyskuussa 1995 tiedot silloisista Ruandaa koskevista asetuksista Suomen lainsäädännössä. Suomessa oli juuri astunut voimaan kyseisen vuoden muutokset Ruandan asevientikieltoon liittyen, joista ulkoministeriö tiedotti YK-edustuston välityksellä pakotekomiteaa. Suomessa olivat tällöin voimassa päätöslauselmiin 918 (1994), 1005 (1995) ja 1011 (1995) liittyvät asetukset.¹⁷⁴

Suomessa säädettiin lopulta kolme asetusta Ruandan asevientikiellon suhteen, joista kaksi käsitteli alkuperäisen asetuksen muuttamista. Asetukset annettiin vuosien 1994–1996 aikana. Asetuksia perusteltiin Suomessa niiden tarpeellisuudella Ruandan tilanteen vuoksi sekä lainsäädännöllisistä syistä, vedoten Suomen velvollisuuteen YK:n jäsenenä ratifioida päätöslauselmat myös kansallisessa lainsäädännössä. Asetusten hyväksyntä Suomessa ei siis ollut poikkeuksellista, sillä ne perustuivat Suomen lakiin kansainvälisen yhteistyön velvoitteista. Asetusten hyväksyntäprosessissa ei vaikuta olleen kiistanalaisuuksia ja valtion ylin johto on ollut toimista yksimielinen, sillä asetukset jäivät voimaan vielä eduskuntakäsittelyjen jälkeenkin. Suomessa asetukset säädettiin nopeasti kansalliseen lakiin YK:n turvallisuusneuvoston päätösten jälkeen. Myös tämä kertoo osittain asetusten mutkattomuudesta. Aineistossa ei ole viitteitä siitä, että Suomen ja Ruandan välillä olisi käyty asekauppaa, joten asetukset olivat todennäköisesti käytännössä vain muodollisuuksia.

¹⁷² Finlex; [<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1996/679>], vierailtu 11.11.2025.

¹⁷³ Eduskunnan kirjelmä 23/1996 vp, 4.10.1996; Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 17/1996 vp, 2.10.1996, Valtioneuvoston yleisistunto, 24.10.1996, Esittely Tasavallan Presidentille, 25.10.1996. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1996, 21.50 RDA, UMA.

¹⁷⁴ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 7.9.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 II (1.7.–31.12.), 21.50 RDA, UMA.

4.2 Ruandan sotarikostuomioistuin

Ruandan sotarikostuomioistuin oli vasta ehtinyt aloittamaan toimintansa tämän tutkielman aikarajauksen aikana, sillä se perustettiin vuonna 1994, ja ensimmäiset tuomiot langetettiin vuonna 1998¹⁷⁵. Tänä aikana Suomi hoiti omat maksuosuutensa tuomioistuimen rahoittamiseksi ja seurasi tuomioistuimen toimintaa. Aineisto tuomioistuimeen liittyen kattaa lähes puolet koko tutkimusaineistosta, ja valtaosa Ruandan kansanmurhan jälkeisestä aineistosta liittyy tuomioistuimen toimintaan. Suomi oli jo osallistunut proaktiivisena toimijana YK:n humanitaarisiin- ja ihmisoikeusoperaatioihin, joten toiminta sotarikostuomioistuimen edistämiseksi oli osa johdonmukaista ulkopoliittikkaa.

Ruandan kansainvälinen sotarikostuomioistuin perustettiin YK:n turvallisuusneuvoston alaisen asiantuntijakomission väliraportin ja Ruandan hallituksen pyynnön mukaisesti syksyllä 1994. Tuomioistuimen istuinpaikaksi päätettiin Arusha, jossa myös rauhanneuvotteluita oli käyty ennen kansanmurhaa. Tuomioistuimen perustamisessa otettiin pitkälti mallia Jugoslavian hajoamissotiin liittyvien rikosten tutkintaa varten perustetusta sotarikostuomioistuimesta, ja niillä oli sama syyttäjä ja perussääntö. Ulkoasiainvaliokunnan muistion mukaan YK:n asiantuntijakomissio on todennut, että äärihutuja vastaan oli riittävästi todisteita toteamaan, että he olivat syyllistyneitä joukkotuhontasopimuksen II artiklan rikkomuksiin. Myös RPF:n toimien tutkimuksia jatkettiin, vaikkei tutsien epäilty syyllistyneen hutujen joukkotuhontaan. Muut väkivallanteot tutsien ja hutujen välillä olivat jatkuneet RPF:n valtaannousun jälkeen, minkä vuoksi tutkinnassa perehdyttiin molempien osapuolien toimiin.¹⁷⁶

Tammikuun viidentenä päivänä vuonna 1995 ulkoministeriöstä lähetettiin oikeusministeriöön asiakirja, jossa tiedusteltiin oikeusministeriön kantaa mahdollisista lainsäädäntötoimista, jota YK:n turvallisuusneuvoston 8.11.1994 hyväksytty päätöslauselma 995 (1994) aiheuttaisi Suomelle. Kyseisessä päätöslauselmassa turvallisuusneuvosto päätti perustaa Ruandaa koskevan kansainvälisen tuomioistuimen.¹⁷⁷ Helmikuussa ulkoministeriön oikeudellinen osasto raportoi, että Suomeen on vedottu usealta taholta sekä entisen Jugoslavian että Ruandan sotarikostuomioistuinten

¹⁷⁵ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 9.11.1998. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin (ICTR), v. 1998 II (1.10.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁷⁶ Prunier 2012, 55; Ulkoasiainvaliokunnan mietintö nro 22, 3.2.1995; Eduskunnan kirjelmä, 8.2.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

¹⁷⁷ Ulkoministeriöstä oikeusministeriöön, 5.1.1995. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995, I (1.1.–30.4.), 31.21, UMA.

avustamiseksi. Muun muassa Yhdysvaltojen pysyvä edustaja YK:ssa vetosi Suomeen avun saamiseksi tuomioistuimille. Myös muiden pohjoismaiden kanssa käytiin asiasta keskustelua, kun Tanska ilmoitti alustavan avustuksensa ja tiedusteli muiden pohjoismaiden kantaa asiaan. YK:n pääsihteeri lähetti tammikuussa Suomen ulkoministerille kirjeen YK-edustuston kautta, jossa ilmoitti Ruanda-tuomioistuimelle perustamastaan rahastosta ja vetosi jäsenvaltioiden apuun rahoituksen varmistamiseksi.¹⁷⁸ Tutkimusaineistosta ei käy ilmi Suomen valtionhallinnon, erityisesti ulkoministeriön suhtautumista tuomioistuimen perustamiseen. On todennäköistä, että YK:n ja Yhdysvaltojen edustajien kautta saadut vetoamukset olivat osa monelle valtiolle lähetettyjä pyyntöjä rahoituksen varmistamiseksi, eikä kohteena ollut spesifisti Suomen tuen saaminen. Keskustelut muiden Pohjoismaiden kanssa tukitoimista noudattavat Suomen ulkopoliittista linjaa, eikä niiden toimintalinjan seuraaminen ole yllättävää.

Ulkoministeriön oikeudellinen osasto vetosi ministeriön poliittiseen osastoon, että Suomi voisi tehdä päätöksen kahden suomalaisen rikostutkijan lähettämisestä molempien sotarikostuomioistuinten käyttöön vähintään vuodeksi. Oikeudellisen osaston mukaan Suomen vapaaehtoinen avustaminen olisi perusteltavissa, sillä myös muut Pohjoismaat ja esimerkiksi Kanada, Alankomaat ja Uusi-Seelanti olivat tarjonneet tukeaan tuomioistuimille. Suomi tuki muistion mukaan myös pysyvän rikostuomioistuimen perustamista, jota näiden kahden sotarikostuomioistuimen onnistuminen edesauttaisi¹⁷⁹. Entisen Jugoslavian ja Ruandan sotarikostuomioistuimet olivat osittain yhtenäiset, kuten samat tuomarit valitusjaostoissa ja yhteinen syyttäjä, joten toisen tuomioistuimen tukeminen tukisi myös toista. Taloudellinen avustus ja henkilöstö osoitettiin kullekin tuomioistuimelle erikseen, joten oikeudellisen osaston mukaan olisi toivottavaa, että Suomi voisi tukea molempia tuomioistuinta, olematta suopeampi toista kohtaan.¹⁸⁰ Suomen avustuksia sotarikostuomioistuimille perusteltiin siis muiden pohjoismaiden osallistumisella sekä Suomen omilla tavoitteilla pysyvän kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamisesta. Tuomioistuinten perustaminen ja niiden rahoitus

¹⁷⁸ Ulkoministeriön sisäinen lähete oikeudelliselta osastolta. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995, I (1.1.–30.4.), 31.21, UMA.

¹⁷⁹ Rooman yleissopimus hyväksyttiin 17.7.1998 ja se astui voimaan 1.7.2002, kun 60 valtiota olivat ratifioineet sen. Tämän jälkeen Haagin kansainvälinen rikostuomioistuin on vastannut vakavista kansainvälisen oikeuden rikkomuksista, kuten sotarikoksista, kansanmurhaan syyllistymisestä ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Ennen Rooman yleissopimusta sotarikoksia varten perustettiin erillisiä tuomioistuinta, kuten kuuluisat Nürnbergin oikeudenkäynnit toisen maailmansodan jälkeen ja jo tässä kappaleessa mainitut Jugoslavian ja Ruandan sotarikostuomioistuimet 1990-luvulla. ICC:n verkkosivut, "The ICC at a Glance", englanninkielinen versio. [<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-03/ICCAatAGlanceENG.pdf>], vierailtu 22.10.2025.

¹⁸⁰ Ulkoministeriön sisäinen lähete oikeudelliselta osastolta. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995, I (1.1.–30.4.), 31.21, UMA.

ja hallinto kompleksisissa konflikteissa kuten Ruandassa oli monimutkaista, ennen kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamista Haagiin vuonna 2002¹⁸¹.

Ulkoministeriö pyysi sisäministeriöltä maaliskuussa 1995 ehdotuksia sopivista henkilöistä, jotka voitaisiin lähettää sotarikostuomioistuinten käyttöön. Hakijoiden kelpoisuusvaatimuksissa painotettiin erityisesti Ruandan sotarikostuomioistuimen osalta vahvaa ranskan kielen taitoa. Tutkintapäällikkö Alastair Milroy¹⁸² painotti kirjallisesti ja suullisesti, että olisi tärkeää saada myös naispuolisia tutkijoita, joten sekä miesten että naisten hakemukset tulisi ottaa huomioon.¹⁸³ Sisäministeriön vastauksen perusteella niin sanotun Ruanda-tuomioistuimen vanhemman rikostutkijan virkaan ei ollut tullut yhtäkään hakemusta. Jugoslavia-tuomioistuimen tutkijaksi haki 19 henkilöä, joista sisäministeriön poliisiosasto nimesi kolme parhaiten tehtävään sopivaa hakijaa.¹⁸⁴ Aineistosta ei käy ilmi mahdollista spekulatiota siitä, miksi Ruanda-tuomioistuimen tutkijan tehtävä ei ole kiinnostanut suomalaisia rikostutkijoita. On mahdollista, että virkapaikkana Alankomaat on saattanut olla houkuttelevampi kuin Tansania, toisen ollessa huomattavasti kauempana. Myös erinomainen ranskan kielen taito on saattanut vaikuttaa sopivien henkilöiden löytymiseen.

Tammikuussa 1996 Yhdysvallat esitti Suomelle henkilöapupyynnön Jugoslavian ja Ruandan sotarikostuomioistuinten syyttäjän tehtävään. Silloinen syyttäjä eteläafrikkalainen Richard Goldstone oli jättämässä tehtävän ja hänen tilalleen etsittiin uutta syyttäjää molempiin tuomioistuimiin. Yhdysvallat piti uuden pätevän syyttäjän löytämistä tärkeänä ja aloittikin jo ennen virallista julkistamista luottamuksellisesti uuden ehdokkaan etsinnät. Suomen edustaja yhtyi ajatukseen asian tärkeydestä ja lupasi selvittää, olisiko Suomella mahdollista asettaa ehdokasta uudeksi syyttäjäksi.¹⁸⁵ Ulkoministeriön oikeudellisen osaston mukaan Suomesta olisi kuitenkin erittäin haastavaa löytää sopivaa ehdokasta syyttäjäksi. Perustelut voi jakaa karkeasti kolmeen kategoriaan: noudatettava oikeusjärjestelmä, suurvaltapolitiikka ja kielitaito. Kielitaito oli näistä perusteluista painoarvoltaan vähäisin, mutta oikeudellisen osaston arvion mukaan Ruanda-tuomioistuimen mukaantulo tarkoitti

¹⁸¹ "The ICC at a Glance", englanninkielinen versio. [<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-03/ICCAatAGlanceENG.pdf>], vierailtu 22.10.2025.

¹⁸² Tutkintapäällikön koko nimi löydetty ICTY verkkosivuilta. [<https://www.icty.org/en/press/international-tribunal-announces-lot-sadness-return-his-home-country-its-chief-investigations>], vierailtu 24.10.2025.

¹⁸³ Ulkoministeriön kirje sisäministeriölle, 1.3.1995. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995, I (1.1.–30.4.), 31.21, UMA.

¹⁸⁴ Sisäministeriön poliisiosaston kirje ulkoministeriölle, 17.3.1995. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995, I (1.1.–30.4.), 31.21, UMA.

¹⁸⁵ Ulkoministeriön poliittisen osaston muistio nro. 3, 3.1.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA; Erkki Kourulan kirje tuomari Richard J. Goldstonelle, 11.8.1995. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995 III (1.7.–31.12.), 31.21, UMA.

myös vahvan ranskan kielen osaamisen edellytystä ja oli osittain saattanut vaikuttaa Goldstonen poistumiseen. Goldstonen lähdön syytä ei oikeudellisella osastolla kuitenkaan tarkemmin tunnettu. Suurempi este suomalaisen syyttäjäkandidaatin löytämiselle aiheutti tuomioistuimissa noudatettava oikeuskäytäntö, joka poikkesi merkittävästi suomalaisesta *civil law* -käytännöstä. Sekä Jugoslavian että Ruandan tuomioistuimissa noudatettiin *common law* -järjestelmää, josta uudella syyttäjällä tulisi olla vahva kokemus. Jo näiden kahden vaatimuksen pohjalta oikeudellisen osaston kannan laatija Erkki Kourula toteaa, ettei keksi yhtäkään suomalaista, joka täyttäisi edellä mainitut vaatimukset ja olisi riittävän korkea-arvoinen henkilö.¹⁸⁶

Kourula nostaa vielä kolmannen esteen suomalaisehdokkaalle, mainiten valinnan poliittiset vaikutukset. Muistiossa todetaan, että tuomioistuimissa syyttäjällä on oikeutetusti suuri harkintavalta syytteen nostamisesta, mutta tämä tarkoitti myös sitä, että turvallisuusneuvostossa toimivat suurvallat seuraisivat syyttäjän valintaa. Valintavaiheessa ehdokas tutkittaisiin tarkkaan, minkä vuoksi ensimmäisen syyttäjän valinta kesti jopa vuoden. Näiden perusteiden vuoksi oikeudellisen osaston mukaan suomalaisen kandidaatin asettaminen ehdokkaaksi syyttäjäksi ei olisi tarkoituksenmukaista, vaan ihanteellisena lopputuloksena nähtiin jo valitun tuomari Goldstonen jatkaminen tehtävässään. Mikäli tämä ei olisi mahdollista, eurooppalaisen ehdokkaan valinta ei olisi poliittisesti paras ratkaisu, vaan ehdokas tulisi löytää esimerkiksi Aasiasta.¹⁸⁷ Ulkoministeriön oikeudellisella osastolla oli siis melko kielteinen kanta suomalaisen ehdokkaan nimeämiseksi syyttäjäksi. Korkean profiilin roolia ei nähty hyvänä mahdollisuutena kansainväliselle näkyvyydelle, vaan uhkana poliittiseksi pelinappulaksi joutumisena. Kansainvälistä politiikkaa käytettiin perusteluna sille, miksi suomalaista ehdokasta ei tulisi asettaa. Toisaalta ehdokkaan vaatimukset ja eri oikeuskäytännön noudattaminen asettivat hyvin konkreettisia esteitä suomalaiselle ehdokkaalle. Aineistossa ei eritellä syitä sille, miksi eurooppalainen kandidaatti ei olisi paras vaihtoehto, mutta aiemman syyttäjän edustaessa Etelä-Afrikkaa ja oikeudenkäyntien sijoittuessa Afrikkaan, on todennäköistä, että uuden syyttäjän haluttiin edustavan jotakin muuta maanosaa, kuin Eurooppaa.

Ruandan sotarikostuomioistuinta rahoitettiin pääasiallisesti kahdella tavalla. UNAMIR-operaation päättymisen jälkeen operaatiolle kohdistettuja varoja ei palautettu jäsenvaltioille, vaan varoja

¹⁸⁶ Ulkoministeriön oikeudellisen osaston viesti, 5.1.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

¹⁸⁷ Ulkoministeriön oikeudellisen osaston viesti, 5.1.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

käytettiin tuomioistuimen rahoittamiseen. Toinen tuomioistuimen rahoituskeino tuli jäsenmailta, joilta perittiin rauhanturvamaksuosuusasteikon mukaisesti avustussummia.¹⁸⁸ Näitä maksatuksia on kuvattu Suomen osalta taulukossa 2.

Taulukko 2. Ruandan ja entisen Jugoslavian kansainvälisille sotarikostuomioistuimille annettu taloudellinen tuki vuosina 1994–1998, alkuperäisen valuutan mukaisesti.¹⁸⁹

	Ruanda	Jugoslavia	Huomioita
1995	39 392 \$	117 012 \$	1 maksuerä 1.1.1994-31.10.1995
1996	79 598 \$	99 415 \$	3 maksuerää 1.1.-31.12.1996
1997	74 297,50 \$	135 939,50 \$	2 maksuerää 1.1.-31.12.1996
1998	265 483 \$ 182 962,62 \$*	251 482 \$	1 maksuerä 1.1.-31.12.1998 1 lisäavustus, joka myönnetty 1997
Yhteensä	641 733,12 \$	603 848,50 \$	

*Tämä tuki myönnetty jo vuonna 1997, mutta maksatus tehty vasta keväällä 1998.

Ulkoministeriö vastaanotti ensimmäisen maksuveloitteen YK:lta liittyen Ruandan sotarikostuomioistuimeen syyskuussa 1995. Samassa kirjeessä oli tiedot Jugoslavian sotarikostuomioistuimen maksuista, jotka Suomen tuli maksaa YK:n jäsenvaltiona. Tämä mahdollistaa Ruandan tuomioistuimelle lähetettyjen avustusten suhteuttamisen Jugoslavian avustuksiin, vaikkei niitä voikaan suoraan toisiinsa verrata. Ruandan sotarikostuomioistuimen maksuosuus kattoi tuomioistuimen ensimmäisen toimintavuoden syksystä 1994 lokakuun loppuun 1995 asti. Suomen osuus tästä näkyy taulukossa 2. Maksut pyydettiin suorittamaan kolmenkymmenen päivän kuluessa tai mieluusti jopa nopeammin.¹⁹⁰ Suomen maksuosuudet Ruandan sotarikostuomioistuimelle kasvoivat vuosi vuodelta ja ensimmäinen maksatus oli summaltaan pienin. Näihin Suomella ei ollut suoraa vaikutusvaltaa, sillä avustusten summat

¹⁸⁸ Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston muistio nro 57, 7.2.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 I (1.1.–31.6.), 31.21, UMA.

¹⁸⁹ **1996:** Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 9.2.1996, 30.4.1996, 20.8.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA. **1995:** Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 13.9.1995. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995 III (1.7.–31.12.), 31.21, UMA. **1997:** Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 12.2.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 I (1.1.–31.6.), 31.21, UMA; Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 11.8.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 II (1.7.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁹⁰ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 13.9.1995. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin, v. 1995 III (1.7.–31.12.), 31.21, UMA. YKE:n saatekirjeessä mainittu Ruandan maksuosuuden olevan ajalta 1.1.–31.12.1994, mutta tämä ajanjakso viittaa tuomioistuimen tarkastelujaksoon. Aineiston liitesivulla 3 on lisätietoa ajanjaksosta, jossa Ruandan kohdalla on tieto ”to 31/10/1995”.

määrättiin YK:sta. Toisaalta aineistossa ei myöskään ilmene, että Suomi ei olisi suorittanut näitä maksuja.

Vuoden 1996 avustukset maksettiin kolmessa erässä, joista kolmas oli merkitty ylimääräiseksi avustukseksi ja se kattoi ajanjakson huhtikuulta joulukuun loppuun. Kesäkuussa YK:ssa hyväksyttiin V-komiteassa¹⁹¹ Ruandan sotarikostuomioistuimen rahoitus, jossa UNAMIR-operaation ylijäämästä maksettaisiin puolet tuomioistuimen kuluista ja lisärahoituksella kustannettaisiin loput. Kulut on arvioitu aikavälillä 1.4.–31.12.1996, mikä selittää myös Suomen ylimääräisen kontribuution päivämäärät. Näin rahoitus oli turvattu vuoden loppuun asti, minkä vuoksi loppuvuodesta Suomelle ei lähetetty enää uusia maksuvelvoitteita.¹⁹² Suomen maksuvelvoite Ruandan tuomioistuimelle tuplaantui vuonna 1996. Avustuksen määrä nousi täten huomattavasti edeltävään vuoteen verrattuna. Sen sijaan Jugoslavian osalta vuosi 1996 oli rahoituksen puolesta pienin tarkastelujaksolla, vaikka on huomattavasti Ruandan maksuosuuksia suurempi. Jäsenvaltioille kohdistettujen maksatusten summien kasvu on loogista tuomioistuimen toiminnan ollessa vasta alkamassa vuonna 1996.

Vuonna 1996 ulkoministeriössä käytiin keskustelua ylimääräisen kontribuution antamisesta Ruandan sotarikostuomioistuimelle. Helmikuun lopussa ulkoministeriö tiedusteli New Yorkin YK-edustustolta ja Geneven suurlähetystöltä tuomioistuimen rahoitustilanteesta.¹⁹³ New Yorkin edustusto välitti jo seuraavana päivänä tuomioistuimen rahoitustilastot vuoden 1995 loppuun asti, joissa ilmenee Suomen ensimmäinen maksuosuus, mutta ei muita ylimääräisiä maksuja. Sen sijaan suurin osa muista Pohjoismaista, Ruotsi, Norja ja Tanska, olivat myöntäneet ylimääräistä tukea. Vapaaehtoiset maksuosuudet varmistivat tuomioistuimen toiminnan jatkuvuuden, sillä useat jäsenvaltiot eivät suorittaneet maksuosuuksiaan suunnitellusti. Mahdollisesta rahoitustarpeesta New Yorkin lähetystö ei osannut sanoa, sillä tuomioistuimen budjettia hoidettiin Tansanian Arushasta käsin, ja mahdolliset lisätiedot tulisi pyytää sieltä. Kiinnostava loppukaneetti sanomassa on, että Arushassa toimi ensimmäinen tiettyjen EU-valtioiden yhteinen suurlähetystö, jonka kautta budjettitietoja voisi olla mahdollista saada, mikäli Suomi osallistuisi ”Arusha-projektiin”.¹⁹⁴

¹⁹¹ Viitanee YK:n pysyvistä komiteoista viidenteen komiteaan, joka vastaa hallinnollisista ja budjettikysymyksistä. UNRIC: [<https://unric.org/fi/yleiskokous/>], vierailtu 14.11.2025.

¹⁹² Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 9.2.1996, 30.4.1996, 20.8.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

¹⁹³ Helsingistä Geneveen ja Suomen YK-edustustoon, 28.2.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

¹⁹⁴ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 1.3.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

New Yorkista saatujen tietojen pohjalta ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto päätti, että Ruandan sotarikostuomioistuimelle voitaisiin myöntää lisärahoitusta, noin 500 000 markan edestä, ja tuki voitaisiin myöntää joko rahallisena tai henkilöapuna. Ylimääräisen tuen ehtona olisi, että tuomioistuimen rahoitusvaje selvitetäisiin ja mahdollisen henkilöavun tarve määriteltäisiin, jonka jälkeen ulkoministeriö olisi valmis aloittamaan uuden kartoituksen tehtävään mahdollisesti soveltuvista henkilöistä. Kehitysyhteistyöosasto lähetti sanoman Dar es Salaamiin ja New Yorkin YK-edustustolle.¹⁹⁵ Tutkimassani aineistossa ei löydy Dar es Salaamin vastausta aiheeseen. Sen sijaan ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston muistiossa nro 57 vuodelta 1997 selostetaan Ruandan tuomioistuimen historiaa ja nykytilannetta. Tässä yhteydessä mainitaan myös, että kehitysyhteistyö harkitsi lisärahoitusta ja humanitaarisen avun työryhmä kannatti aloitetta. Ulkoministeriö ei kuitenkaan saanut tarvittavia tietoja tuomioistuimen rahoitusvajeesta tai henkilöstötilanteesta, joten tuomioistuimen ylimääräisestä avustamisesta luovuttiin toukokuussa 1996.¹⁹⁶ Tämän perusteella voidaan todeta, ettei Suomi lähettänyt ylimääräistä rahoitusta tai henkilöapua Ruandan tuomioistuimelle, vaikka siitä keskusteltiin. Aineistosta ei käy ilmi oliko ongelmana Suomen edustustojen antaman tiedon vajavaisuus vai tiedon saanti tuomioistuimelta.

Ulkoministeriö lähetti elokuussa 1997 valtuuskunnan tutustumaan Ruandan sotarikostuomioistuimen toimintaan. Ulkoministeriön edustaja oikeudellisen osaston apulaisosastopäällikkö Erkki Kourula ja Turun yliopiston apulaisprofessori Lauri Hannikainen vierailivat Arushassa, Tansaniassa 19.–22.8.1997. Valtuuskunnan tehtävänä oli tutustua ja arvioida tuomioistuimen toimintaa sekä esittää ulkoministeriölle avustusehdotuksia, joilla Suomi voisi tukea tuomioistuinta. Laatimassaan englanninkielisessä raportissaan valtuuskunta avaa lyhyesti tuomioistuimen taustoja ja hankalaa alkua. Tälle tutkielmalle erityisen mielenkiintoinen osio raportista avaa Suomen mahdollisia avustuskohdeita. Osion alkuun valtuuskunta toteaa, että Suomen tulisi mahdollisuuksien mukaan tarjota apuaan tuomioistuimelle. Erityisesti pitkäkestoisemmat hankkeet tai lyhytkestoiset hankkeet selkeillä tavoitteilla olisivat hyödyllisempiä lyhyisiin hankkeisiin nähden. Valtuuskunta korosti myös monenkeskisen yhteistyön mahdollisuutta, erityisesti muiden Pohjoismaiden kanssa. Tapaamisessa valtuuskunnan ja tuomioistuimen edustajien kanssa, tuomioistuimen edustaja esitti toiveet seuraavista avustuskohdeista: 1) lentoyhteyden tukeminen Arushan ja Kigalin välillä, 2) kommunikaatiovälineiden hankinta, mukaan lukien audio- ja videotallennemahdollisuudet oikeussaleihin ja 3) kansanmurhan uhrien, leskien ja orpojen avustaminen. Valtuuskunta lisäsi myös

¹⁹⁵ Helsingistä Dar es Salaamiin ja Suomen YK-edustustoon, 15.3.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

¹⁹⁶ Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston muistio nro 57, 7.2.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 I (1.1.–31.6.), 31.21, UMA.

asianmukaisen arkistointijärjestelmän kehittämisen, esimerkiksi lähettämällä suomalaisen asiantuntijan avustamaan arkistoinnissa kahden viikon ajaksi, sekä panssaroidun ajoneuvon hankinnan pidätettyjen kuljettamiseen. Valtuuskunta toteaa raportissaan, että tärkeysjärjestyksen määrittäminen näille avustushankkeille oli haastavaa, mutta menestyksekkään arkistointihankkeen toteuttaminen auttaisi tuomioistuinta lyhyellä aikapanostuksella merkittävästi. Sen sijaan useat paikalliset tuomioistuimen edustajat korostivat lentoyhteyden merkittävyyttä. Valtuuskunta esitti myös toiveen, että Suomi avustaisi tuomioistuinta todistajien suojelussa ja uhrien avustamishankkeissa. Raportin perusteella ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto ehdotti 1 000 000 markan avustusta Ruandan tuomioistuimelle.¹⁹⁷

Vuonna 1997 Ruandan sotarikostuomioistuimen maksuvelvoitteet tulivat Suomelle kahdessa erässä, helmikuussa alkuvuoden ja elokuussa loppuvuoden maksusuodet.¹⁹⁸ Vuosi 1997 oli siinä mielessä poikkeuksellinen edellisiin verrattuna, että ulkoministeriö myönsi ensimmäisen kerran Ruandan tuomioistuimelle lisärahoitusta. Niin sanottu tavallinen maksuvelvoite vastasi pitkälti vuoden 1996 tasoa, mutta ylimääräinen kontribuutio muutti tilannetta. Ulkoministeriö päätti lokakuussa 1997 myöntää Ruandan sotarikostuomioistuimelle 1 000 000 markkaa. Avustus oli suunnattu Arushassa sijaitsevan tuomioistuimen ja Kigalin syyttäjänviraston välisen lentoyhteyden ylläpitoon, kommunikaatiovälineiden hankintaan ja tuomioistuimen arkistoinnin kehittämiseen. Päätös rahoituksen kohteista tehtiin Tansaniassa vierailleen valtuuskunnan arvioiden perusteella. Avustuspäätöksen liitteenä olevassa hankekuvauksessa todettiin, että Dar es Salaamin suurlähetystö selvittäisi avustuksien tarpeen, minkä jälkeen tuomioistuimen ja ulkoministeriön välille solmittaisiin avustussopimus.¹⁹⁹ Sopimus solmittiinkin suurlähettiläs Ilari Rantakarin ja Ruandan tuomioistuimen edustajan Agwu Ukiwe Okalin allekirjoittamana 15.4.1998. Sopimus mahdollisti Suomen vapaaehtoisen taloudellisen avustuksen myöntämisen ja maksamisen tuomioistuimelle.²⁰⁰ Toukokuussa 1998 Suomi maksoi miljoonan markan avustuksen tuomioistuimelle²⁰¹. Suomen maksuvelvoite Ruandan sotarikostuomioistuimelle vuodelle 1998 maksettiin yhdessä erässä

¹⁹⁷ Ruandaan lähetetyn valtuuskunnan raportti, 11.9.1997; Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston muistio nro HELD755-45. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 II (1.7.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁹⁸ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 12.2.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 I (1.1.–31.6.), 31.21, UMA; Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 11.8.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 II (1.7.–31.12.), 31.21, UMA.

¹⁹⁹ Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston tukipäätös, 10.11.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 II (1.7.–31.12.), 31.21, UMA.

²⁰⁰ Dar es Salaamista Helsinkiin, 20.4.1998. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

²⁰¹ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 9.6.1998. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin (ICTR) v. 1998 I (1.1.–30.9.), 31.21, UMA.

maaliskuussa, jälleen yhdessä Jugoslavian maksuosuuden kanssa²⁰². Suomen maksuvelvoite oli vuonna 1998 poikkeuksellisen korkea verrattuna aiempiin vuosiin, ja tämä oli ensimmäinen Ruandan sotarikostuomioistuimelle maksettu avustus, joka oli korkeampi, kuin Jugoslavialle maksettu. Vaikka vuosi 1998 ei lähtökohtaisesti kuulukaan tutkielmani aikarajauksen piiriin, on sitä syytä käsitellä juuri Ruandan tuomioistuimen kannalta. Tärkein syy on se, että vuonna 1997 myönnetty avustus maksettiin vasta vuonna 1998. Toinen syy on se, että vuonna 1998 maksettiin siihen mennessä korkein avustussumma, joka ylitti jopa Jugoslavialle annetun avustuksen määrän.

Yhteensä Suomi rahoitti ulkoministeriön kautta Ruandan sotarikostuomioistuinta yli puolen miljoonan Yhdysvaltain dollarin edestä. Avustuksia on noin 40 000 USD enemmän, kuin Jugoslaviaan myönnettyä tukea, kun ylimääräinen avustus vuodelta 1998 lasketaan mukaan. Aineistossa ei kuitenkaan käy ilmi, onko Jugoslavian tuomioistuinta rahoitettu ylimääräisillä avustuksilla. Kun vertaillaan ainoastaan YK:n lähettämiä maksuvelvoitteita kumpaankin tuomioistuimeen, jää Ruandan osuus alle puoleen miljoonaan Yhdysvaltain dollariin. Siinä tapauksessa Ruandan sotarikostuomioistuinta olisi rahoitettu vähemmän, verrattuna Jugoslavian tuomioistuimeen.

Ero kahden tuomioistuimen rahoituksessa ei koskenut ainoastaan Suomen maksuvelvoitteita, joita YK kontrolloi. Joulukuussa 1997 Ruandan sotarikostuomioistuimen puheenjohtaja Laity Kama raportoi YK:n turvallisuusneuvostolle tuomioistuimen nykytilasta. Kysymykseen Ruandan ja Jugoslavian tuomioistuinten resurssien eroavaisuuteen, Kama totesi, ettei halua verrata näitä tuomioistuimia keskenään, mutta sanoi, että Jugoslavia-tuomioistuin oli perustettu aiemmin, ja että sillä oli EU:n tuki. Ruanda-tuomioistuin sen sijaan sai vähemmän varoja, josta yhtenä esimerkkinä Kama mainitsi Internet-yhteyden puuttumisen tuomioistuimelta.²⁰³ Tämän enempää tutkimassani aineistossa ei näitä eroavaisuuksia käsitellä, mutta ne on tunnistettu. On ehkä luontevaakin, että EU on rahoittanut Jugoslavian tuomioistuinta enemmän, sillä se toimi Haagista, Alankomaista käsin²⁰⁴. Aineistossa ei esiinny aineistoa Ruanda-tuomioistuimen rahoituksesta kokonaisuudessaan, samoin kuin esimerkiksi ihmisoikeusoperaatioista, mutta jonkin verran rahoitustietoja on kerätty

²⁰² Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 6.3.1998. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin (ICTR) v. 1998 I (1.1.–30.9.), 31.21, UMA.

²⁰³ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 9.12.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 II (1.7.–31.12.), 31.21, UMA.

²⁰⁴ ICTY-verkkosivut: [<https://www.icty.org/en/about>], vierailtu 14.11.2025.

tuomioistuimen vuosiraportteihin²⁰⁵. Näin ollen myös EU:n roolia Ruanda-tuomioistuimen rahoittajana on hankalaa arvioida.

Suomi osallistui Ruandan sotarikostuomioistuimen avustukseen osana YK:n rahoitusta sen perustamisesta lähtien. Suomen osallistuminen ei rajoittunut ainoastaan sääntömääräisiin maksatuksiin, vaan avustuksia suunniteltiin ja maksettiin myös itsenäisesti. Aineistosta ei käy ilmi suoraa motivaatiota ylimääräisen avustuksen antamiselle, mutta muiden Pohjoismaiden esimerkki on saattanut vaikuttaa Suomen toimintaan. Erityisesti vuodesta 1995 lähtien ihmisoikeuspolitiikka tuli aktiivisemmaksi osaksi ulkopolitiikkaa, mikä on voinut vaikuttaa myös kiinnostukseen tuomioistuimen toimintaa kohtaan.

4.3 Taloudellinen tuki Ruandan ihmisoikeusoperaatiolle

YK:n ihmisoikeusoperaatio Ruandassa on sotarikostuomioistuimen ohella selkeästi aineistossa esillä Suomen antamista avustuksista Ruandaan. Jo aiemmissa luvuissa on käsitelty Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa Ruandassa ja panostuksia esimerkiksi ihmisoikeusrikkomuksia tutkivan komitean henkilöstön tarjoamiseksi. Tässä luvussa käsitellään viimeistä laajamittaista avustusmuotoa, jota Suomi tarjosi Ruandalle tutkielman aikarajauksen puitteissa.

Taulukossa 3 on koottuna Suomen antama tuki *Human Rights Field Operation in Rwanda* -operaatiolle (HRFOR) vuosina 1994–1996. Taulukkoon on kerätty Suomen lisäksi rahoitustiedot myös muista Pohjoismaista, poissulkien Islannin, sillä se ei esiinny lähdemateriaalissa. Taulukossa ei näy muita avustusmuotoja, joten maiden avustusten vertailu kokonaisavun suhteen ei ole kerätyn tutkimusaineiston valossa mahdollista. Maiden tarkempi vertailu ei myöskään ole relevanttia tutkimuskysymyksiin nähden. Taulukko antaa kuitenkin kuvaa Suomen asettumisesta muiden Pohjoismaiden viiteryhmässä taloudellisten avustusten suhteen. HRFOR-operaatiota rahoitettiin YK:n jäsenmaiden vapaaehtoisilla avustuksilla, eikä sotarikostuomioistuimen tapaan sääntömääräisillä maksuosuuksilla.

²⁰⁵ ICTR-verkkosivut: [<https://unictr.irmct.org/en/documents/annual-reports?page=1>], vierailtu 14.11.2025.

Taulukko 3. Pohjoismaiden taloudellinen tuki HRFOR-operaatiolle vuosina 1994–1996.²⁰⁶

	1994	1995	1996*	Yhteensä
Suomi	75 600 \$ ²⁰⁷ (400 000 mk)	-	85 050 \$ (450 000 mk)	160 650 \$
Ruotsi	129 500 \$	-	250 000 \$	379 500 \$
Norja	101 700 \$	-	100 000 \$ **	201 700 \$
Tanska	100 000 \$	-	100 000 \$ **	200 000 \$

*Vuoden 1996 summat perustuvat lahjoituslupauksiin, mutta näistä ainakaan Suomen maksuosuutta ei ehditty maksamaan ennen operaation lopettamista.

** Norjan ja Tanskan maksulupauksista esitettiin aineistossa ainoastaan arvioita, eikä keväällä 1996 aineistossa esiinny enää rahoitustaulukoita. Molempien maiden lupaamat avustussummat todettiin olevan noin 100 000 Yhdysvaltain dollaria.

Maaliskuuhun 1995 mennessä Ruandan ihmisoikeusoperaatio HRFOR oli seitsemän kuukauden jälkeen täysin toimintakykyinen ja onnistunut varmistamaan paikkansa Ruandassa. Operaation tavoitteina oli toteuttaa tutkimuksia ihmisoikeuksien ja humanitaarisen lain rikkomuksia vastaan, seurata ihmisoikeustilannetta, rakentaa luottamusta ja toimia neuvoa antavana tahona juridisissa ja ihmisoikeuksia koskevissa asioissa. Maaliskuussa operaatiossa työskenteli 115 henkilöä, mikä koostui YK:n ihmisoikeusvaltuutetun rekrytoimista henkilöistä, eri maiden hallitusten tarjoamista henkilöistä, vapaaehtoisista ja EU:n lähettämästä 13 ihmisoikeustarkkailijasta. HRFOR-operaation rahoitus oli kuitenkin jatkuvasti epävakaalla pohjalla. Ihmisoikeusvaltuutettu José Ayala Lasson mukaan, mikäli lisärahoitusta ei saataisi, jouduttaisiin pohtimaan operaation supistamista jo huhtikuussa 1995 ja mahdollisesti lopettamaan operaatio kokonaan toukokuuhun mennessä. Tämä tapahtuisi todella nopeasti operaation täysimääräisen operatiokyvyn saavuttamisen jälkeen. Genevestä lähetetyn sanoman mukaan näin pikainen päättyminen varojen puuttuessa olisi valtava takaisku ponnistelujen jälkeen, ja seuraukset operaation lopettamisesta olisivat haitallisia ja jopa arvaamattomia tilanteessa, jossa Ruandan sisäpoliittinen tilanne oli yhä tulenarka. Geneven

²⁰⁶ Genevestä Helsinkiin, 17.10.1995, 2.2.1996; Ulkoministeriön kehitys yhteistyöosaston tukiesitykset I/1996, 9.2.1996. YK Ruanda, v. 1995, III (1.9.–31.12.), 31.21, UMA; YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

Valuuttamuunnoksissa käytetty tilastokeskuksen ja osuuspankin valuuttalaskureita:

[https://www.op.fi/henkilosaikaat/paivittaiset/maksaminen/valuuttalaskuri?rd_token=qpEQ9X3w&];

[<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>], vierailtu 5.11.2025.

²⁰⁷ Taulukon luvut on esitetty alkuperäisen lähteen mukaisesti Yhdysvaltojen dollareissa. Tämä antaa selkeimmän kuvan kunkin valtion kontribuution määrästä ja nämä luvut ovat vertailtavissa keskenään.

suurlähetystö vetosikin ulkoministeriöön taloudellisen tuen mahdollistamisesta operaatiolle, aiemman 400 000 markan avustuksen lisäksi. Ihmisoikeusvaltuutetun raportin loppuun oli liitetty taulukko maksatuksista maittain maaliskuuhun 1995 mennessä. Suomen kohdalla taulukkoon oli merkitty vuonna 1994 lahjoitettu avustussumma sekä yhden tutkijan läsnäolo Ruandassa puolentoista kuukauden ajan.²⁰⁸ Tämä viittaa todennäköisesti Eero Koskenniemen komennukseen Ruandassa syksyllä 1994.

HRFOR-operaatio onnistui tasapainottamaan rahoitustilannettaan ja toukokuussa Genevestä lähetetyn sanoman perusteella operaation toiminta oli turvattu elokuuhun 1995 asti. Sanoma sisälsi HRFOR-operaation toimintaa koskevan väliaikaraportin, jossa oli liitteenä jälleen taulukko maksatuksista maittain, nyt 5.5.1995 asti. Suomen osalta avustukset olivat samat kuin edellisessä taulukossa. Taulukossa näkyviin Pohjoismaiden antamiin avustuksiin verrattuna Suomen antama avustus edustaa alhaisinta avustussummaa. Muut Pohjoismaat lahjoittivat Suomea enemmän operaation toimintaan, ja Ruotsi oli antanut suurimman avustuksen, lähes 130 000 USD. Suomi ei kuitenkaan ollut kaikkiin avustusmaihiin verrattuna loppupäässä, vaan Suomen avustussummat sijoittuvat melko keskelle.²⁰⁹ Suomen Geneven suurlähetystön välittämän raportin mukaan tammikuulta 1996, Suomen kontribuutiot olivat yhä HRFOR-rahoitustaulukossa samat, kuin keväällä 1995²¹⁰. Sen mukaan Suomi ei antanut operaatiolle lisärahoitusta vuonna 1995, vaan taulukossa näytettiin syksyllä 1994 annettu kertarahoitus.

Maaliskuussa 1996 Geneven suurlähetystö raportoi Helsinkiin, että EU-päällikkökokouksessa vierailnut YK:n ihmisoikeusvaltuutettu José Ayala Lasso oli ilmoittanut HRFOR-operaation lopettamisesta. Operaation päättymisen taustalla olivat jälleen rahoitusongelmat, vaikka taloudellista tukea olikin saatu jatkuvasti. Kaikkia luvattuja avustuksia ei ollut vielä saatu operaation käyttöön. Muun muassa EU:n lupaamaa avustusta ei oltu vielä maksettu, sillä EU:n komission ja YK:n ihmisoikeuskeskuksen välillä ei saatu solmittua sopimusta. EU-edustustojen päälliköt olivat kokouksessa tiedosta sekä yllättyneitä, että järkyttyneitä, sillä he pitivät HRFOR-operaation avustusta poliittisesti tärkeämpänä, kuin sopimuspykälien viilausta. Raportin mukaan Ruandan avustusoperaation lakkauttaminen merkitsisi valtavaa takaiskua YK:n ihmisoikeustoiminnalle ja Ruandan konfliktin jälkeisen sovintopolitiikan rakentamiselle, erityisesti kun EU oli juuri lisännyt

²⁰⁸ Genevestä Helsinkiin, 15.3.1995. YK Ruanda, v. 1995, I (1.1.–31.3.), 31.21, UMA.

²⁰⁹ Genevestä Helsinkiin, 8.5.1995. YK Ruanda, v. 1995, II (1.4.–31.8.), 31.21, UMA.

²¹⁰ Genevestä Helsinkiin, 22.1.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

panostustaan operaatioon. Ruandalta oli myös esitetty toive ihmisoikeustarkkailijoiden jäämisestä maahan, kun UNAMIR:n vetäytymisestä oli tehty päätös.²¹¹

Suomen kannalta HRFOR-operaation päättyminen oli ongelmallinen. Vielä tammikuussa 1996 Geneven suurlähetystö raportoi YK:n pyrkivän jatkamaan HRFOR-operaatiota puolella vuodella tai vuodella²¹². Tämän pohjalta lähetystö suositteli ulkoministeriölle taloudellisen avustuksen antamista operaatiolle. Taloudellisen tuen myöntämisen perusteina mainittiin, että Suomi oli vuodesta 1994 tarjonnut taloudellista, poliittista ja henkilöstötukea YK:n ihmisoikeusoperaatiolle. Annettavan avustuksen tulisi lähetystön mukaan olla vähintään 100 000 USD, jotta sillä olisi merkitystä operaation jatkuvuuden kannalta. Pohjoismaista Ruotsi, Norja ja Tanska olivat jo tehneet rahoituslupauksia, tarjoten noin 100 000 USD kukin.²¹³ Helmikuussa 1996 ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston humanitaarisen avun yksikkö esitti alkuvuoden tukiesityksensä. Tukiesityksissä painottui erityisesti Suomen ihmisoikeuspolitiikka. Esimerkiksi Suomi rahoitti YK:n ihmisoikeuskeskuksen hallintouudistusta, ja perusteluina tukiesityksessä käytettiin sitä, että osallistuminen uudistukseen olisi Suomen ja sen viiteryhmän ihmisoikeuspolitiikan mukaista. Samassa tukipaketissa ehdotettiin myös Ruandan ihmisoikeusoperaatiolle HRFOR tukea 450 000 markan edestä. Tukiesityksessä mainittiin, että viimeksi operaatiota rahoitettiin vuonna 1994, mutta 1995 tukea ei YK:n budjettiepäselvyyksien vuoksi annettu. Kehitysyhteistyöosaston mukaan ihmisoikeusoperaation läsnäolo Ruandassa oli edellytys pakolaisten paluumuuton jatkumiselle, ja käytti operaation perusteina yllä mainittuja Geneven suurlähetystön perusteluja, mainiten vielä erikseen, että lähetystö tuki esitystä.²¹⁴ Yhteensä tammikuussa 1996 tukia demokratiaa ja ihmisoikeuksia edistäviin hankkeisiin annettiin nykyrahassa noin 385 000 euron edestä.²¹⁵ Ruandalle suunnattua avustussummaa ei ehditty maksamaan ennen operaation päättymistä, sillä sopimusluonnos²¹⁶ avustuksesta lähetettiin maaliskuun ensimmäisenä päivänä Geneveen

²¹¹ Genevestä Helsinkiin, 15.3.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

²¹² Genevestä Helsinkiin, 22.1.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

²¹³ Genevestä Helsinkiin, 22.1.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

²¹⁴ Ulkoministeriö, kehitysyhteistyöosaston tukiesitys I/1996, 9.2.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

²¹⁵ Ulkoministeriö, päätösluettelo, 21.2.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA; Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin: [<https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>], vierailtu 10.11.2025.

²¹⁶ Kesäkuussa 1996 Geneven edustusto raportoi YK:n ihmisoikeuskeskuksen vastauksesta sopimusluonnokseen, ja että sopimus olisi Suomen hyväksyttävissä ja avustus maksettavissa. Aineistossa ei esiinny kuittia maksusta tai muuta lisämateriaalia, joten on mahdotonta sanoa, maksettiinko avustusta lopulta vai ei. Genevestä Helsinkiin, 7.6.1996. YK Ruanda v. 1996 II (1.6.–31.12.), 31.21, UMA.

välitettäväksi YK:n ihmisoikeuskeskukselle.²¹⁷ Noin kaksi viikkoa myöhemmin suurlähetystö raportoi, että YK:n ihmisoikeusvaltuutettu oli ilmoittanut operaation päättymisestä²¹⁸.

HFROR-operaation päätyminen jää aineistossa epäselväksi. Lähteissä operaation päättymisestä on puhuttu hyvinkin lopullisena asianlaitana, mutta vuonna 1997 operaatiossa olikin ollut vielä henkilöstöä. Geneven edustustosta raportoitiin, että YK:n ihmisoikeusvaltuutetun kenttäoperaatioon osallistuneita ihmisoikeustarkkailijoita oli joutunut hyökkäyksen kohteeksi, ja heistä neljä oli menehtynyt. Nämä olivat ensimmäiset kuolonuhrit ihmisoikeustarkkailuoperaatiossa. Sanoman mukaan Suomi oli ehdottanut henkilöitä tarkkailijoiksi Ruunaan, mutta nämä eivät olleet toistaiseksi saaneet hyväksyntää. Ihmisoikeustarkkailijoiden hyväksymiskriteerejä oli tiukennettu turvallisuustilanteen heikentymisen johdosta. Sanoman mukaan kenttäoperaatiossa oli 139 tarkkailijaa helmikuussa 1997, ja henkilöstön määrää oli tarkoitus nostaa yhä jopa 300 henkilöön.²¹⁹ HRFOR-operaation jatko on todennäköisesti ollut vaakalaudalla talvella 1996, jolloin operaation päättymisestä on ilmoitettu. Aineistosta ei käy ilmi, milloin operaatiota on päätetty jatkaa, tai maksoiko Suomi vuonna 1996 lupaamiaan avustuksia operaatiolle. Ihmisoikeustarkkailijoiden esittäminen hankkeeseen osoittaa Suomen aktiivisuuden ihmisoikeusasioissa vuonna 1997, joten operaation jatkuessa Suomi on jatkanut omaa osallistumistaan.

Ruunaan lähetettävää taloudellista tukea arvioitiin kriittisesti Ruandan tilanteen mukaisesti. Tästä esimerkkinä toimii EU:n yhteinen päätös jäädyttää tuki Kibehon pakolaisleirin tapahtumien jälkeen huhtikuussa 1995. Kibehon leiri oli yksi Ruandan sisäisistä pakolaisleireistä, joka sijaitsi entisen Operaatio Turkoosin humanitaarisen vyöhykkeen sisällä. Näillä leireillä majoittui vuoden 1994 lopulla noin 350 000 ihmistä. Ranskan vetäytyttyä Ruandasta, leirien hallinta siirtyi UNAMIR:lle²²⁰. Leirejä pidettiin Ruandassa nimenomaan Operaatio Turkoosin aikaansaannoksena, ja monet pitivät leirillä majoittuneita hutupakolaisia syyllisinä kansanmurhaan. Tämä kasasi paineita Ruandan hallitusta kohtaan sulkea leirit mahdollisimman pian, jopa voimakeinoja käyttäen. Ruandaa johtaneen puolueen RPF:n aseellinen osasto olikin esittänyt uhkavaatimuksia ja aseellisen intervention mahdollisuutta, ellei leireiltä poistuttaisi. Maan turvallisuustilanne ei kuitenkaan ollut vakaa vielä vuonna 1995, ja monet pakolaiset epäroivätkin lähteä leireiltä väkivallan uhan pelossa. Leirejä

²¹⁷ Helsingistä Geneveen, 1.3.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

²¹⁸ Genevestä Helsinkiin, 15.3.1996. YK Ruanda, v. 1996 I (1.1.–31.5.), 31.21, UMA.

²¹⁹ Genevestä Helsinkiin, 5.2.1997. YK Ruanda v. 1997, 31.21, UMA.

²²⁰ YK:n verkkosivut UNAMIR-rauhanturvaoperaatiosta. [<https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unamirS.htm>], vierailtu 4.11.2025.

pidettiin turvallisempuna vaihtoehtona ja pakolaisten määrä jopa kasvoi vielä vuonna 1995. Hutujen ja tutsien välinen vastakkainasettelu ei siis päättynyt kesällä 1994. Huhtikuun 18.–23. välisenä aikana Ruandan hallituksen asevoimien sotilaat tekivät hyökkäyksiä leiriin. Alkuun leiri saarrettiin ja pakolaiset ajettiin leirin keskelle, jonka jälkeen sotilaat avasivat tulen, osoittaen aseiden piiput summittaisesti kohti väkijoukkoa. Pakolaisten majoituksia poltettiin, ettei leiriin voisi enää palata. Australialaisten UNAMIR-joukkojen mukaan hyökkäysten kuolonuhreja oli vähintään 4000, mutta Ruandan hallituksen vahvistama uhriluku oli vain 338.²²¹

Reaktion Kibehon tapahtumiin, Euroopan komissio päätti keskeyttää Ruandalle annettavan taloudellisen tuen huhtikuun lopulla. EU oli avustusten keskeyttämiseen asti rahoittanut Ruandan tukia EKR:sta eli Euroopan Kehitysrahastosta²²². Keskustelua eri EU:n toimielimissä²²³ herätti erityisesti toimivaltaan ja jäädyttämisen kohteita koskevat erimielisyydet. Esimerkiksi Ruotsi, Tanska, Belgia ja Saksa eivät pitäneet välttämättömänä, että EU:n neuvosto lausuisi asiasta mitään. Tanska piti tuen jäädyttämistä poliittisesti vääränä ratkaisuna, jonka myötä se ei kannattanut myöskään yhteistä julistusta. Ruotsi vastusti alkuun tuen jäädyttämistä ja julkilausumaa, mutta profiloitui myöhemmin keskusteluissa erityisesti vaatimalla, että tuen uudelleenkäynnistymiseen asetettaisiin vaatimus pakolaisten avustamisesta ja kansallisesta sovinnosta. Irlanti oli valmis hyväksymään yhteisen julistuksen, mutta se kiinnitti huomiota mitkä tuet kuuluisivat jäädytyksen piiriin, ja lobbasi erityisesti maataloussektorin rehabilitaation puolesta. Suomen pysyvän EU-edustuston mukaan Suomi voisi allekirjoittaa julistusluonnoksen tuen jäädyttämisestä.²²⁴

Ulkoministeriöstä on lähetetty epävirallinen suomennos EU:n neuvoston ja komission lausunnosta STT:lle eli todennäköisesti Suomen Tietotoimistolle, sillä saajana on lisätieto ”toimituksille tiedoksi”. Tässä lähteessä avataan parhaiten tuen jäädytyksestä käydyn keskustelun lopputulokset, joissa tuki keskeytetään yhteisön kehitysapuohjelmilta, muttei humanitaarisesta tai hätäavusta, terveydenhuollosta tai opetukseen annettavista avustuksista. Tuen uudelleen käynnistämistä arvioitaisiin myöhemmin ja siihen vaikuttaisi keskeisesti Ruandan hallituksen toimet EU:n

²²¹ Prunier 2012, 79–87.

²²² EUR-Lex verkkosivut: [<https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/glossary/european-development-fund.html>], vierailtu 27.10.2025.

²²³ En käsittele tarkemmin EU:n sisäisiä päätös- ja valmisteluprosesseja, sillä se ei tämän tutkielman kannalta ole relevanttia. Päätöksenteossa on ollut mukana useampi eri EU:n toimielin, keskeisimpänä EU:n komissio ja Euroopan Unionin neuvosto.

²²⁴ Brysselistä Helsinkiin, 9.5., 10.5.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

neuvostossa 24.10.1994 hyväksytyn yhteisen kannan tavoitteiden saavuttamiseksi.²²⁵ Vaikkei Suomen kannasta kerrota lähteessä sen enempää, kuin julkilausuman hyväksyntä, se tarkoittaa kuitenkin sitä, että Suomi on ollut yhtä mieltä julistuksen tarpeellisuudesta ja kannanoton sisällöstä. Tutkielman aikarajauksen vuoksi Suomen toimista EU-viitekehityksessä ei ole paljoa lähdemateriaalia, mutta Ruandankin osalta Suomi on ottanut kantaa EU:ssa.

Suomen ihmisoikeuspolitiikka Ruandassa näkyy myös joistakin yksittäisistä raporteista, jotka yksinään eivät olisi niin relevantteja, mutta muodostavat yhdessä kokonaisuuden. Esimerkiksi vuoden 1997 lopulla ulkoministeriön poliittinen osasto on linjannut Suomen kannattavan tiukempia sanamuotoja Kanadan ehdottamaan päätöslauselmaan Ruandan ihmisoikeustilanteesta. Ihmisoikeustoimikunnan Afrikka-ryhmä oli vaatinut Kanadalta päävastuuta päätöslauselman valmistelusta, mutta Kanada pyrki pitämään aloitteen itsellään YK:n kolmannessa komiteassa²²⁶. Tämä johti myös siihen, että päätöslauselmaehdotus oli sanamuodoiltaan heikompi, mitä Suomi ja muut EU-maat vaativat. Ulkoministeriön vastauksessa Suomen YK-edustuston sanomaan painotetaan, että Ruandan ihmisoikeustilanteen heiketessä, vahvemmat sanamuodot olisivat tarpeen. Aiempien vuosien tapaan tiedossa olisi joka tapauksessa tiukat neuvottelut päätöslauselman hyväksymisestä.²²⁷ Päätöslauselma oli lopulta sanamuodoiltaan heikko, eikä sitä kanssasuosittanut laatijamaa Kanadan lisäksi ketään. Suomen YK-edustuston raportin mukaan oleellista kuitenkin oli se, että päätöslauselma saatiin aikaiseksi, eikä Kanadaa syrjäytetty prosessista kokonaan Afrikka-ryhmän ja Ruandan toimesta.²²⁸ Suomessa on pyritty pitkäaikaiseen ihmisoikeuspolitiikan kehitykseen, jossa heikotkin päätöslauselmat luovat ennakkotapauksia ja kehitystä.

Ruandan parlamentin puhemiehen tapaaminen ministeri Pekka Haaviston kanssa syyskuussa 1997 oli aineiston perusteella yksi harvoista Suomen ja Ruandan välisistä valtion johtohahmojen tapaamisista tutkielman aikarajauksen puitteissa. Tapaamisesta laadittu raportti avaa Ruandan tilannetta syksyllä 1997 ja maan tulevaisuudennäkymiä. Ruandan sotarikostuomioistuimen tulevaisuus näytti valoisammalta, kun tuomioistuin on ”saanut rivinsä järjestykseen”, ja tuomioistuinkäsittelyä odotti sillä hetkellä 21 syytettyä. Toisaalta maassa vallitsi yhä ajatus kaikkien syyllisten rankaisemisesta,

²²⁵ Ulkoministeriöstä lähetetty suomennos STT:lle, 12.5.1995. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 I (1.1.–30.6.), 21.50 RDA, UMA.

²²⁶ YK:n kolmas komitea vastaa järjestön sosiaalisista, humanitaarisista ja kulttuurikysymyksistä. UNRIC: [<https://unric.org/fi/yleiskokous/>], vierailtu 18.11.2025.

²²⁷ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 12.11.1997; Helsingistä Suomen YK-edustustoon, 17.11.1997. YK Ruanda v. 1997, 31.21, UMA.

²²⁸ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 1.12.1997. YK Ruanda v. 1997, 31.21, UMA.

mikä merkitsi Ruandan oikeuslaitoksen toimimista aivan kapasiteettinsa äärirajoilla. Raportissa kuvataan pidätettyinä olevan vähintään 110 000 henkilöä. EU:n Suurten järvien alueen erityissuurlähettiläs olikin toimikautensa alusta asti painottanut, että kansanmurhan alullepanijat ja niin sanotusti pääsyylliset asetettaisiin syytteeseen, ja muut armahdettaisiin Etelä-Afrikan mallin mukaisesti. Ihmisoikeustilanne oli yhä haastava, ja ihmisoikeusloukkauksia tapahtui laajasti, kuten laittomia pidätyksiä ja siviilien pahoinpitelyitä. Maassa vallitsi koston mentaliteetti, mikä johti laajaan oikeusjärjestelmän ulkopuoliseen rangaistuksen käyttöön. Raportti päättyy sanoihin: ”Suomen kannalta on keskeistä painottaa ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteiden noudattamista vaikeissakin tilanteissa (kuten Ruanda) sekä korostaa sitä, että kuolemanrangaistuksen käyttöä emme hyväksy missään olosuhteissa”. Raportissa korostettiin myös kansallista dialogia maan tulevien poliittisten rakenteiden sopimiseksi, ennen kaikkea demokratiakehityksen käynnistämiseksi.²²⁹ Suomen poliittinen kanta on raportissa selkeä ihmisoikeuksien näkökulmasta, eikä haastavissakaan konflikteissa voida tehdä poikkeuksia näistä periaatteista. Jälleenrakennustyö oli lopulta vasta alussa tutkielman aikarajauksen puitteissa, eivätkä Ruandan ongelmat päättyneet vielä vuonna 1997.

Ruandan vankilatilanne oli niin haastava, että YK:n pääsihteeri lähetti Suomelle tiedustelun huhtikuussa 1997, olisiko Suomen mahdollista panna täytäntöön Ruandan sotarikostuomioistuimen määräämiä vankeustuomioita, toisin sanoen vastaanottaa vankeja Ruandasta ja Tansaniasta. Aineistossa ei esiinny vastausta tiedusteluun, eikä siten tietoa halukkuudesta vastaanottaa vankeja suorittamaan tuomioitaan suomalaisissa vankiloissa.²³⁰ Suomessa istuu kuitenkin yksi ruandalaismies syytettynä kansanmurhaan osallistumisesta, tutsien surmaamisesta, hyökkäysten johtamisesta ja kannustamisesta tutsien kotien polttamiseen. Francois Bazaramba saapui Suomeen vuonna 2003 turvapaikanhakijana ja hänet vangittiin kodistaan Porvoossa vuonna 2007. Keväällä 2012 Bazaramba sai elinkautisen tuomion osallisuudestaan Ruandan kansanmurhaan, ja hän istuu tuomiotaan yhä, huolimatta useista valituksista ja ehdonalaiskäsittelyistä. Oikeuskäsittely käytiin Suomessa, eikä Bazarambaa luovutettu Ruandaan maan viranomaisten pyynnöistä huolimatta, sillä kansanmurhasta syytetyt eivät Ylen uutisen mukaan saisi välttämättä tasapuolista oikeudenkäyntiä. YK:n Ruanda-tuomioistuin oli jo vuonna 2009 päättämässä toimintaansa, joten oikeudenkäynti Suomessa oli senkin

²²⁹ Taustamuistio Ruandan parlamentin puhemiehen ja ministeri Haaviston kanssa, 25.9.1997. Sisäpolitiikka Ruanda v. 1997–1998, 21.50 RDA, UMA.

²³⁰ Suomen YK-edustustosta Helsinkiin, 17.4.1997. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 I (1.1.–31.6.), 31.21, UMA.

puolesta perusteltua. Oikeudenkäynti ja tuomio olivat ensimmäiset Suomessa ja Pohjoismaissa.²³¹ Geneven suurlähetystö oli lähettänyt syyskuussa 1996 ulkoministeriölle YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n laatiman listauksen kahdestakymmenestä ruandalaisesta, jotka oli tarkoitus asettaa syytteeseen Ruandan kansanmurhaan liittyvistä rikoksista Haagin kansainvälisessä sotarikostuomioistuimessa, joille ei tulisi myöntää pakolaisstatusta heidän sitä mahdollisesti pyytäessä.²³² Näiden henkilöiden mukana ei ollut mainintaa Francois Bazarambasta.

Suomen antama taloudellinen tuki Ruandan ihmisoikeusoperaatiolle jäi lopulta melko vähäiseksi, vain 75 000 Yhdysvaltain dollariin, sillä vuoden 1996 avustusta ei lähdeaineiston perusteella maksettu. Myös muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen avustukset olivat matalampia, joskaan ei merkittävän paljon pienempiä. Luvattu avustussumma vuonna 1996 olisi myös ollut hieman aiempaa lahjoitusta suurempi. Suomen halukkuus lahjoittaa YK:n ihmisoikeusoperaatioon ja osallistua EU-yhteistyössä tuen jäädyttämiseen ihmisoikeusloukkausten jälkeen kuvastaa Suomen ajamaa ihmisoikeuspolitiikkaa 1990-luvulla. Ruandan avustaminen ja samassa linjassa toimiminen Pohjoismaisessa ja EU-viitekehyksessä noudattavat Suomen ulko- ja ihmisoikeuspoliittista linjaa.

Tutkielman aikarajaus päättyy vuoteen 1997, mutta Ruandan tarve avustuksille ei päättynyt ja jälleenrakennus oli vasta alkamassa. Suomi oli osallistunut Ruandan avustamiseen monipuolisesti eri sektoreilla, painottuen erityisesti humanitaariseen apuun ja ihmisoikeuksiin. Suomessa säädettiin lakiin asetuksia rajoittamaan taloudellista kanssakäymistä Ruandan kanssa, Suomi seurasi tiiviisti konfliktia seurannutta tuomioistuimen perustamista ja rahoitti sen toimintaa myös vapaaehtoisin avustuksin. Suomi seurasi myös Ruandan ihmisoikeustilanteen kehittymistä ja rahoitti HRFOR-operaation toimintaa.

²³¹ Ylen uutinen, 1.6.2009: [<https://yle.fi/a/3-5259057>], vierailtu 18.11.2025; Ylen uutinen, 12.3.2021: [<https://yle.fi/a/3-11833883>], vierailtu 18.11.2025; MTV uutisten uutinen, 21.1.2021: [<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ruandan-kansanmurhasta-suomessa-tuomittu-mies-hakee-taas-chdonalaiseen-vapauttamista/8043284>], vierailtu 18.11.2025.

²³² Genevestä Helsinkiin, 27.9.1996. YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996, 31.21, UMA.

5 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen tutkinut Suomen valtionhallinnon toimintaa Ruandassa vuosina 1993–1997, liittyen Ruandan kansanmurhaan ja sen jälkimaininkeihin. Tutkielman pääpainona on ollut selvittää Suomen valtionhallinnon konkreettisia toimia liittyen Ruandan konfliktiin ja kansanmurhaan, toiminnan perustelut ja motiivi sekä olivatko nämä toimet suhteessa Suomen 1990-luvun ulko- ja ihmisoikeuspoliittisen linjan kanssa. Aikarajaukseen nähden tutkimusmateriaalia oli paljon, mikä kertoo tilanteen aktiivisesta seuraamisesta eri edustustojen välityksellä. Suurin osa aineistosta painottuu tilanteen seuraamiseen ja kehitykseen, eikä niinkään Suomen rooliin tai näkökulmaan. Aktiivista avustustoimintaa esiintyi aineistossa myös: Suomen toimet painottuivat erityisesti humanitaariseen apuun ja ihmisoikeustilanteen edistämiseen Ruandassa konfliktin jälkeen. Ihmisoikeudet vaikuttavatkin olleen keskeinen poliittinen motiivi Suomen toiminnalle 1990-luvulla.

Ruandan konfliktin alkuvuosina 1990–1993 Suomen toiminta Ruandassa painottui tilanteen seuraamiseen ja raportointiin Arushan rauhansopimuksesta. Suomella ei ollut Ruandassa varsinaisia kehitysyhteistyöhankkeita ja avustukset ohjattiin pääosin humanitaarisiin tarkoituksiin. Kehitysyhteistyövaroista konfliktin eskaloituminen näkyy selkeästi, sillä annetut avustukset nousivat vuonna 1994 ja jäivät korkeammalle tasolle tutkielman aikarajauksen loppuun asti. Suomesta reagoitiin kriisiin lisäämällä kehitysyhteistyövaroista humanitaarista tukea Ruandalle, mutta keväällä 1994 ei Suomesta tehty konkreettisia avustustoimia tilanteen rauhoittamiseksi, suurlähetystön kehotuksista huolimatta. Ulkopoliittisesti vuosikymmenen alku muutti merkittävästi Suomen asemaa kansainvälisellä kentällä Neuvostoliiton romahduksen jälkeen. Suomen pitkän linjan ulkopoliittikka länsimaiden suuntaan korostui ja Suomi liittyi Euroopan Unioniin vuonna 1995. Samalla Suomen ihmisoikeuspolitiikka oli alkanut muuttua, ja 1990-luvulla myös maiden sisäisiin ihmisoikeusloukkauksiin otettiin kantaa. Erityisesti vuoden 1995 hallitus korostuu ihmisoikeuspolitiikkaa eteenpäin vievänä hallituksena 1990-luvulla, jolloin Ruandan jälleenrakennus oli käynnissä.

Suomen Tansanian suurlähetystössä vuosina 1994–1997 toiminut emeritus suurlähettiläs Ilari Rantakarin mukaan Suomen reaktio keväällä 1994 ei ollut hänen odotustensa mukainen. Suurlähetystö vastasi Tansanian ohella Suomen suhteista useampaan alueen valtioon, mukaan luettuna Ruanda. Suurlähetystöstä raportoitiin aktiivisesti Ruandan tilanteesta, mutta puuttuva

akkreditointi hankaloitti tiedon saantia Ruandasta. Suurlähetystön raporteissa esiintyy kehotuksia Suomen aktiivisemmasta toiminnasta konfliktin hillitsemiseksi, mutta Rantakari ei muista saaneensa vastausta näihin pyyntöihin, eikä sellaisia myöskään aineistossa esiinny. Tansaniassa sijaitsevan Dar es Salaamin suurlähetystön ohella myös kansainvälisten kumppanuuksien kautta Suomea painostettiin toimimaan. Erityisesti Ranska ja Yhdysvallat olivat aktiivisia Suomen suuntaan, Ranska pyytäen tukea Operaatio Turkoosille ja Yhdysvallat moneen eri hankkeeseen, mukaan lukien afrikkalaisten asevoimien adoptioon ja syyttäjäksi Ruandan sotarikostuomioistuimeen. Operaatio Turkoosille myönnettiin aineiston perusteella poliittinen tuki, mutta konkreettisia avustustoimia ei operaatiolle myönnetty. Perusteluina mainittiin, että Suomi antoi tukensa yleisen periaatteen mukaisesti kansainvälisten järjestöjen kautta, eikä lainsäädäntö sallisi sotatarvikkeiden luovuttamista vieraalle valtiolle. Aineiston perusteella Suomi oli melko vastahakoinen toimimaan Operaatio Turkoosissa aktiivisena jäsenenä, mutta keskusteluissa kiiteltiin Ranskan aktiivisuutta ja YK:n turvallisuusneuvoston osallisuutta hankkeessa. Suomelle YK:n mukana olo hankkeessa vaikutti olleen tärkeä, eikä poliittista tukea myönnetty ennen tämän asian vahvistumista. Poliittisen tuen antamiselle saattoi olla muitakin perusteluita, jotka eivät aineistosta käyneet ilmi. Neuvotteluissa Ranskan edustajan kanssa, tämä käytti muun muassa Suomen tulevaa EU-jäsenyyttä perusteluina Suomen osallistumiselle. Ei ole selvää, onko tämä vaikuttanut Suomen toimintaan asiassa.

Yhdysvaltojen suhteen Suomi vaikuttaa olleen joustavampi ja halukkaampi yhteistyöhön, mutta kieltäytyi melko jyrkästi suomalaisen ehdokkaan asettamista Ruandan sotarikostuomioistuimen syyttäjäksi. Yhdysvaltojen ehdotuksesta adoptoida afrikkalaiset asevoimat, aineistosta ei käy ilmi Suomen vastausta. Lienee todennäköistä, että sama lainsäädäntö, joka esti Operaatio Turkoosin avustamisen, olisi estänyt myös vieraiden asevoimien adoption. Yhdysvalloilta saatu kiitos Suomen tarjoamista säiliöautoista pakolaisleirille noteerattiin aineistossa useammassakin lähteessä, joten voidaan todeta, että sillä on ollut Suomen ulkopoliittisten tavoitteiden kannalta merkitystä. Suomen pitkä linja puolueettomuuspolitiikasta ja nojautuminen länteen eivät hävinneet kylmän sodan jälkeen, ja ulkopoliittisesti hyvät suhteet Yhdysvaltoihin olivat tärkeitä. Yksi motiivi Suomen toiminnalle Ruandassa onkin todennäköisesti ollut profiloituminen kansainvälisellä kentällä ihmisoikeuksia puolustavaksi länsimaaksi. Ihmisoikeudet tulivat tärkeämmäksi osaksi ulkopolitiikkaa vasta 1990-luvulla, mutta Ruandan avustusoperaatioissa ihmisoikeudet ja humanitaarinen apu näkyvät toiminnan perusteluina.

Suomen aktiivinen avustustoiminta alkoi pääosin syksyllä 1994, jolloin Suomi lähetti taloudellista apua Ruandaan ja sitoutui YK:n johtamaan tutkintaoperaatioon, päättämällä kahden tutkijan lähettämistä selvittämään ihmisoikeusrikkomuksia ja mahdollista kansanmurhaa. Suomen avustustoiminta ei kuitenkaan sujunut ongelmitta, ja aineistossa esiintyy useaan otteeseen kritiikkiä YK:n toimintaa kohtaan. Tutkijoiden lähettämässä ilmeni useita epäkohtia ja sekavuutta, ja lopulta toinen tutkija ei lähtenyt operaatioon lainkaan. Aineistossa ilmenee, miten Suomi kritisoi erityisesti tutkijoiden toimintaan liittyviin epäselvyyksiin ja usean eri operaation taloudellisiin ja hallinnollisiin epäselvyyksiin. Muutaman kerran Suomen taloudelliset avustukset jäivät maksamatta epäselvyyksien vuoksi. Kritiikistä huolimatta aineistossa ei esiinny viitteitä siitä, että Suomi olisi esimerkiksi katunut tutkijan lähettämistä, eikä ruandalaisia itseään kohtaan esiintynyt kritiikkiä, vaan se painottui YK:ta kohtaan. Hankkeiden tärkeys oli ilmeinen, mutta toteutus jäi Suomen näkökulmasta useaan otteeseen uupumaan.

Vuosina 1995–1997 Suomen toiminta perustui pääosin taloudellisen tuen tarjoamiseen Ruandan sotarikostuomioistuimelle sekä Ruandan ihmisoikeusoperaatioille. Ruandan sotarikostuomioistuinta käsittelevää arkistomateriaalia löytyy paljon, ja sitä seurattiin aktiivisesti usean eri edustuston välityksellä. Pääosin Suomen tuki tuomioistuimelle koostui sääntömääräisistä maksatuksista, mutta myös ylimääräisistä kontribuutioista. Aineistosta ei selviä ylimääräisten kontribuutioiden perusteluja tai motiivia, mutta muiden Pohjoismaiden toiminta on saattanut vaikuttaa Suomen halukkuuteen antaa ylimääräisiä lahjoituksia. Suomen antama taloudellinen tuki Ruandan ihmisoikeusoperaatiolle oli lopulta melko vähäinen, vain 75 000 Yhdysvaltain dollaria, mikäli vuoden 1996 avustusta ei maksettu. HRFOR-operaation toiminnan jatkuvuus jäi aineistossa hieman epäselväksi, mutta on mahdollista, että avustuksia maksettiin vielä vuoden 1996 jälkeen. Mikäli HRFOR-operaatio jatkui, on todennäköistä, että Suomi osallistui sen rahoitukseen aiemman avustustoiminnan ja aktiivisemmän ihmisoikeuspolitiikan valossa. Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen avustukset olivat matalampia, mutta eivät merkittävästi. Suomen halukkuus lahjoittaa YK:n ihmisoikeusoperaatioon ja osallistua EU-yhteistyössä tuen jäädyttämiseen ihmisoikeusloukkausten jälkeen kuvastaa Suomen ajamaa ihmisoikeuspolitiikkaa 1990-luvulla. Ruandan avustaminen ja samassa linjassa toimiminen Pohjoismaisessa ja EU-viitekehelyksessä noudattavat Suomen ulko- ja ihmisoikeuspoliittista linjaa.

Vuonna 1997 Ruandan jälleenrakennus oli vasta alkamassa. Sotarikostuomioistuin antoi ensimmäiset tuomionsa vuonna 1998, ja Suomessakin käsiteltäisiin vielä 2010-luvulla rikostapausta Ruandassa tapahtuneisiin rikoksiin liittyen. Suomi osallistui Ruandan auttamiseen pääosin humanitaarisesta ja

ihmisoikeuspoliittisesta näkökulmasta, mutta auttamisella oli monet ilmentymismuodot. Suomesta lähetettiin tutkielman aikarajauksen puitteissa muun muassa taloudellista tukea, henkilöstöapua, suomalaisia delegaatioita auttamaan kansallisessa päätöksenteossa, poliittista tukea, lainsäädäntötoimia ja materiaaliapua. Lisäksi tilannetta seurattiin aktiivisesti usean suurlähetystön kautta.

Tutkielman aihealue vaatii syvällisempää tutkimusta pidemmällä aikavälillä. Kuten sanottu, Ruandan jälleenrakennus oli vasta alussa ja pitkän aikavälin seuraukset Suomen ja Pohjoismaiden toimilla Ruandan auttamiseksi ovat tutkimatta. Jatkotutkimus Jugoslavian ja Ruandan konfliktien hoitamisen eroavaisuuksista toisi lisätietoa Suomen motiiveista osallistua eri kansainvälisten konfliktien avustamiseen. Ulkoministeriön arkiston lisäksi syvällisempi analyysi valtionhallinnon toiminnasta ja henkilöistä päätösten takana toisi hedelmällistä lisätietoa päätösprosesseista kulussien takana. Tätä tutkielmaa varten haastattelin emeritus suurlähettiläs Ilari Rantakaria, jolla oli omakohtaista kokemusta konfliktin raportoinnista ja seurannasta suurlähettilään näkökulmasta. Ulkoasiainsihteeri, nykyisin hallitusneuvos, Eero Koskenniemi olisi toinen haastateltava, kenen omakohtaiset kokemukset Ruandasta toisivat mielenkiintoisen lisän Suomen ja Ruandan suhteiden tutkimukseen.

Suomen lähtökohta Ruandassa ennen kansanmurhaa oli tavanomainen kaukomaan ja Suomen välinen suhde, jossa ei ollut aktiivista kahdenvälistä kehitysyhteistyötä. Suomen edustustot seurasivat paikallisen tilanteen kehittymistä, mutta varsinaista suomalaista näkökulmaa ei ollut, sillä sille ei ollut tarvetta valtiollisen yhteistyön ollessa vähäistä. Kevään 1994 jälkeen Suomen toiminta muuttui huomattavasti aktiivisemmaksi alueella ja myös raporteissa alkoi esiintyä suomalaisnäkökulmia ja arvioita Suomen toiminnasta. Toiminnan pääasiallisina perusteina, jos niitä erikseen mainittiin, käytettiin Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa ja liittäytymistä lähimmän viiteryhmän, Pohjoismaiden joukkoon. Ruanda oli täten osa Suomen ulkopoliittisen linjan toteuttamista 1990-luvulla, ja toimet ovatkin linjassa yleisen ulkopolitiikan kanssa. Suomi ei ollut Ruandassa toimeton, mutta takkuilevan YK-hallinnon ja poliittisen varovaisuuden vuoksi toimet jäivät lopulta vaikutuksiltaan melko pieniksi.

Lähdeluettelo

I Alkuperäisaineisto

Ulkoministeriön arkisto (UMA), Helsinki

Dar es Salaam, R-sarja, 1991 –

Kirje (DAR-221) suurlähetystöstä Helsinkiin, PRYT-Ruandan tulitaukosopimus; Arushan neuvottelut ja Tansanian rooli, Dar es Salaam 1992.

Signum 21.50 RDA, Hallitus, Sisäpolitiikka, 1989–1993, 1989/10532

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1989–31.10.1990 I.

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1993.

Signum 21.50 RDA, Ruanda, Sisäpolitiikka, 1994–1998, 1989/10532

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 I (1.1.–30.6.).

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1994 II (1.7.–31.10.).

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 I (1.1.–30.6.).

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1995 II (1.7.–31.12.).

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1996.

Sisäpolitiikka Ruanda v. 1997–1998.

Signum 31.21, YK sisäpolitiikka, Ruanda, Kv. tuomioistuin, v. 1994–1996, 1994/31277

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1995 I (1.1.–30.4.).

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1995 III (1.7.–31.12.).

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1996.

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 I (1.1.–30.6.).

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin v. 1997 II (1.7.–31.12.).

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin (ICTR) v. 1998 I (1.1.–30.9.).

YK Ruanda kansainvälinen tuomioistuin (ICTR) v. 1998 II (1.10.–31.12.).

Signum 31.21, YK Sisäpolitiikka, Ruanda, 1993–1994, 1993/26716

YK Ruanda v. 1993, v. 1994 I (1.1.–30.6.).

YK Ruanda v. 1994 II (1.7.–30.9.).
YK Ruanda v. 1994 III (1.10.–9.11.).
YK Ruanda v. 1994 IV (10.11.–31.12.).

Signum 31.21, YK Sisäpolitiikka, Ruanda, v. 1995, 1993/26716

YK Ruanda v. 1995 I (1.1.–31.3.).
YK Ruanda v. 1995 II (1.4.–31.8.).
YK Ruanda v. 1995 III (1.9.–31.12.).

Signum 31.21, YK Sisäpolitiikka, Ruanda, v. 1996, 1993/26716

YK Ruanda v. 1996 I (1.1.–31.5.).
YK Ruanda v. 1996 II (1.6.–31.12.).
YK Ruanda v. 1997.

Valtionhallinnon julkaisuja

Kehitysyhteistyöosasto, UM. *Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1993*. Finnida, Helsinki, 1994.

Kehitysyhteistyöosasto, UM. *Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1994*. Finnida, Helsinki, 1995.

Kehitysyhteistyöosasto, UM. *Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1995*. Finnida, Helsinki, 1996.

Kehitysyhteistyöosasto, UM. *Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1996*. Finnida, Helsinki, 1997.

Kehitysyhteistyöosasto, UM. *Hallituksen kehitysyhteistyökertomus eduskunnalle vuodelta 1997*. Finnida, Helsinki, 1998.

Haavisto, Heikki. *Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1997.

Halonen, Tarja. *Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1997.

Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 1995. *Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1997.

Eduskunta. Täysistuntopöytäkirja, 8.2.1995. Luettavissa:

II Haastattelu

Emeritus suurlähettiläs Ilari Rantakari, Helsingissä 11.6.2024.

III Tutkimuskirjallisuus

Blomberg, Jaakko. *Vakauden kaipuu: kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY, Helsinki, 2011.

Forsberg, Tuomas, Tapani Vaahtoranta (toim.). *Johdatus Suomen ulkopolitiikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Gaudeamus, Tampere, 1993.

Guichaoua, André. *From War to Genocide: Criminal Politics in Rwanda, 1990-1994*. Englannin kielelle käänntänyt Don E. Webster. The University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin, 2015.

Hakovirta, Harto. Hakovirta Harto, Raimo Väyrynen (toim.). ”Neuvostoliitto ja USA Suomen tarkkailijoina”. *Suomen ulkopolitiikka*. Oy Gaudeamus Ab, Jyväskylä, 1975.

Hakovirta, Harto. Tuomas Forsberg, Tapani Vaahtoranta (toim.). ”Suomen hahmottuva globaalipolitiikka”. *Johdatus Suomen ulkopolitiikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Gaudeamus, Tampere, 1993.

Huttunen, Laura. ”Etnisyys – Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä”. *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino, Tampere, 2005.

Huttunen, Laura, Olli Löytty & Anna Rastas (toim.). ”Suomalainen monikulttuurisuus – paikallisia ja ylirajaisia suhteita”. *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino, Tampere, 2005.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila, ja Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino, Tampere, 2016.

Kalela, Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki, 2000.

Luoto, Jari. *Ulkopolitiikka ja ihmisoikeudet – Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan murroskausi 1985–1995*. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki, 1997.

Möttölä, Kari. ”Puolueettomuudesta sitoutumiseen – Turvallisuuspoliittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan murrokseen”. *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Gaudeamus, Tampere, 1993.

Paavonen, Tapani. Railo Erkka, Ville Laamanen (toim.). ”Eristäytyneestä rajamaasta Eurooppalaisen yhteisön ytimeen”. *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita Publishing Oy, Porvoo, 2010, 381–406.

Pesu, Jukka. *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990: Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa*. Turun yliopisto, Turku, 2020.

Pottier, Johan. *Re-Imagining Rwanda: Conflict, Survival and Disinformation in the Late 20th Century*. Vol. 102. Cambridge University Press, 2002.

Prunier, Gérard. *Afrikan maailmansota: Kongo, Ruandan kansanmurha ja koko mantereen laajuisen katastrofin ainekset*. Suomeksi kääntänyt Leena Teirioja. Into Kustannus, Helsinki, 2012.

Railo, Erkka. Railo Erkka, Ville Laamanen (toim.). ”Pienen valtion kansallinen selviytymisstrategia”. *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita Publishing Oy, Porvoo, 2010, 407–430.

Rentola, Kimmo. Railo Erkka, Ville Laamanen (toim.). ”Suomi kylmässä sodassa”. *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita Publishing Oy, Porvoo, 2010, 285–317.

Ritvanen, Juha-Matti. *Mureneva kulmakivi: Suomi, Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen loppuvaiheet 1989–1992*. Turun yliopisto, Turku, 2021.

Tuomi, Jouni, Anneli Sarajärvi. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2018.

Straus, Scott. *The Order of Genocide: Race, Power, and War in Rwanda*. 1st ed. Cornell University Press, Ithaca, 2013. <https://doi.org/10.7591/9780801467158>.

Vares, Vesa. Railo Erkka, Ville Laamanen (toim.). ”Suomi lännen silmin”. *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita Publishing Oy, Porvoo, 2010, 318–350.

IV Verkkouutiset

YLE. Uutinen, 27.5.2021. Luettavissa:

<<https://yle.fi/a/3-11951058>>, luettu 30.11.2025.

YLE. Uutinen, 1.6.2009. Luettavissa:

<<https://yle.fi/a/3-5259057>>, luettu 18.11.2025.

YLE. Uutinen, 12.3.2021. Luettavissa:

<<https://yle.fi/a/3-11833883>>, luettu 18.11.2025.

MTV. Uutinen, 21.1.2021. Luettavissa:

<<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ruandan-kansanmurhasta-suomessa-tuomittu-mies-hakee-taas-ehdonalaiseen-vapauttamista/8043284>>, luettu 18.11.2025.

V WWW-lähteet

Ministeriöt

UM. Suomi ulkomailla: Ruanda. Luettavissa:

<finlandabroad.fi/web/rwa/suomi-ja-ruanda>, luettu 25.9.2025.

UM. Uutiset. Luettavissa:

<um.fi/uutiset/-/asset_publisher/GRSnUwaHDPv5/content/ulkoministerio-on-nyt-virallisesti-ulkoministerio>, luettu 26.9.2025.

UM. Edustustojen raportit. Luettavissa:

<um.fi/edustustojen-raportit/-/asset_publisher/W41AhLdTjdag/content/ruanda-tarjoaa-monia-mahdollisuuksia-suomalaisyrityksille/384951>, luettu 26.9.2025.

UM. Luettelo ministereistä. Luettavissa:

<<https://um.fi/ulkoministeriossa-toimineet-ulkoministerit-ja-muut-ministerit>>, luettu 3.10.2025.

luettu

UM. Suomi ulkomailla: Tansania. Luettavissa:

<finlandabroad.fi/web/rwa/edustusto>, luettu 24.2.2025.

OM. Oikeusministeriön lehdistötiedote. Luettavissa:

<oikeusministerio.fi/-/oikeusministerio-ruanda-oikeudenkaynti-on-osa-suomen-kansainvalisia-oikeusvaltiovelvoitteita>, luettu 24.2.2025.

Tilastokeskus ja OP

Tilastokeskus. Rahanarvonmuunnin. Luettavissa:

<stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>, luettu 4.3.2025, 25.9.2025, 9.10.2025, 5.11.2025, 10.11.2025, 3.12.2025.

Tilastokeskus. Väestö tilastoina. Luettavissa:

<guides.stat.fi/vaesto-tilastoina/keskeiset-kasitteet>, luettu 25.9.2025.

OP. Valuuttalaskuri. Luettavissa:

<https://www.op.fi/henkiloasiakkaat/paivittaiset/maksaminen/valuuttalaskuri?rd_token=qpEQ9X3w&>, luettu 5.11.2025.

YK

Ruandan kansainvälisen tuomioistuimen verkkosivut. Luettavissa:

<unictt.irmct.org/en/tribunal>, luettu 13.12.2023.

YK. Luettavissa:

<www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml>, luettu 7.2.2024.

YK. UNOMUR-operaatio. Luettavissa:

<peacekeeping.un.org/en/mission/past/unomurbackgr.html>, luettu 11.4.2023, 18.3.2025.

YK. UNAMIR-operaatio. Luettavissa:

<<https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unamirS.htm>> luettu 4.11.2025.

YK. ICTY-verkkosivut. Luettavissa:

<<https://www.icty.org/en/press/international-tribunal-announces-lot-sadness-return-his-home-country-its-chief-investigations>>, luettu 24.10.2025.

YK. ICTY-verkkosivut. Luettavissa:

<<https://www.icty.org/en/about>>, luettu 14.11.2025.

YK. ICTR-verkkosivut. Luettavissa:

<<https://unictr.irmct.org/en/documents/annual-reports?page=1>>, luettu 14.11.2025.

YK. Unric.org. Luettavissa:

<<https://unric.org/fi/yleiskokous/>>, luettu 14.11.2025.

YK. Unric.org. Luettavissa:

<<https://unric.org/fi/yleiskokous/>>, luettu 18.11.2025.

YK. Rauhanturvaaminen, kontribuutiot. Luettavissa:

<<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1993.pdf>>, luettu 27.9.2025.

YK. Rauhanturvaaminen, kontribuutiot. Luettavissa:

<<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1994.pdf>>, luettu 27.9.2025.

ICC:n verkkosivut. Luettavissa:

<<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-03/ICCAAtAGlanceENG.pdf>>, luettu 22.10.2025.

UNHCR Suomen verkkosivut. Luettavissa:

<<https://www.unhcr.org/nordic-and-baltic/fi/tietoa-meista/unhcr-n-historia>>, luettu 9.1.2026.

UNICEF verkkosivut. Luettavissa:

< <https://www.unicef.org/history>>, luettu 9.1.2026.

Finlex ja EUR-lex

Finlex. Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, 5/1960. Luettavissa:

<www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1960/19600005/19600005_2>, luettu 17.2.2025, 24.2.2025.

Finlex. Laki eräiden Suomelle YK: ja EU:n jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä. Luettavissa:

<www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1967/659?language=fin>, luettu 3.10.2025.

Finlex. Asetus YK:n turvallisuusneuvoston Ruandaa koskevaan päätökseen perustuvien velvoitusten täyttämistä. Luettavissa:

<<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1994/420?language=fin>>, luettu 3.10.2025.

Finlex. Asetus YK:n turvallisuusneuvoston Ruandaa koskevaan päätökseen perustuvien velvoitusten täyttämistä. Luettavissa:

<<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1995/1093>>, luettu 11.11.2025.

Finlex. Asetus YK:n turvallisuusneuvoston Ruandaa koskevaan päätökseen perustuvien velvoitusten täyttämistä. Luettavissa:

<<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1996/679>>, luettu 11.11.2025.

EUR-Lex. European Development Fund. Luettavissa:

<<https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/glossary/european-development-fund.html>>, luettu 27.10.2025.

Tieteen termipankki, kansanmurha. Luettavissa:

<tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:kansanmurha>, luettu 17.2.2025.

SIPRI. Stockholm International Peace Research Institute. SIPRI Yearbook 1996, Armaments, Disarmament and International Security. Luettavissa:

<<https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI%20Yearbook%201996.pdf>>, luettu 3.10.2025.

Presidentti.fi -verkkosivut. Luettavissa:

<<https://www.presidentti.fi/presidentin-toimi/edelliset-presidentit/>>, luettu 3.10.2025.

WebArchive. Eurostep-verkkosivut. Luettavissa:

<<https://web.archive.org/web/20081210080019/http://www.eurostep.org/wcm/content/blogcategory/139/158/>>, luettu 26.11.2025.

Fingo, KePa 20-vuotta. Luettavissa:

<<https://fingo.fi/wp-content/uploads/2020/10/kepa-20-vuotta.pdf>>, luettu 26.11.2025.

Ihmisoikeudet.net. Luettavissa:

<<https://ihmisoikeudet.net/jarjestelmat/alueelliset-ihmisoikeusjarjestelmat/afrikan-unioni/>>, luettu 26.11.2025.

V Muu aineisto

Holmi, Jerkko. ”Omaperäisistä otteistaan tunnettu” – Suomen suurlähettiläiden raportointi Idi Aminin Ugandasta vuosina 1971–1979. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, 2018.

Kallonen, Kari. *Operaatio Turkoosin taistelija: Rauno Juholan rankka matka Ranskan muukalaislegioonasta menestyväksi yritysjohtajaksi*. Readme.fi, Helsinki, 2023.

Liitteet

Liite 1. Haastattelupohja

Linda Kujander

Pro gradu -tutkielman haastattelupohja

Poliittinen historia, Turun yliopisto

Kevät 2024

Muistiinpanot ennen haastattelua:

- Esittele itsesi
- Muutama tekninen asia:
 - o Haastattelua tullaan käyttämään pro gradu -tutkielman lähdemateriaalina
 - o Pro gradut ovat julkisia töitä ja ne julkaistaan Turun yliopiston utupub.fi verkkosivulla
 - o Haastattelu nauhoitetaan, onko ok?
 - nauhoitusta ei tulla julkaisemaan
 - litteroinnin liittäminen gradun liitteeksi epätodennäköistä, varmistan ohjaajalta
 - o Teillä on missä tahansa vaiheessa haastattelu- ja tutkimusprosessia oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta tai pyytää, ettei joitain osia haastattelusta käytetä
 - o Anonymiteetti:
 - täysi anonymiteetti haastavaa, sillä haastateltavan asiantuntijuus osoitettava ns. merkitys tutkielmalle
 - voimme keskustella miten/millä tavoin teitä puhutellaan tutkielmassa
 - mikäli anonymiteetti este osallistua haastatteluun, sitten selvitän ohjaajani kanssa, miten se saadaan onnistumaan
- Haastattelurungossa 3 teemaa, kansanmurhaa edeltävä ajanjakso, kansanmurhan aika sekä sen jälkeinen aika
 - o haastattelun tarkoituksena on selvittää juuri **teidän** kokemuksia ja ajatuksia aiheesta, subjektiivisesta näkökulmasta
 - o ei hätää, jos johonkin kysymykseen ette osaa tai halua vastata
- Pidetään tarpeen mukaan taukoja, ajatuksena saada tästä mahdollisimman rento ja luonteva tilanne! :)
-

Taustakysymykset:

tarkoitus purkaa jännitystä ja saada taustatietoja

- Kuvaile työ- ja koulutushistoriaasi 1990-luvulle tultaessa.
- Missä työtehtävissä tai -tehtävissä toimit vuosina 1993–1998 /1990-luvulla?

- Millainen Ruandan poliittinen tilanne oli, kun sinut nimitettiin suurlähettilääksi Tansaniaan ja miten em. tilanne näkyi tehtävässä?
- Millainen tilanne Itä-Afrikassa oli teidän mielestä yleisesti?
- Kuinka paljon Ruanda painottui suurlähettilään työssä, suhteessa muihin asemamaihin Tansaniaan ja Burundiin?
- Mikä vaikutus Afrikan mailla oli yleisesti työssäsi?
- Onko jotain muuta taustatietoa, joka olisi hyvä tässä vaiheessa tietää?

Ruandan kansanmurha 1994:

- Miten kuvailisit Suomen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikkaa 1990-luvulla?
- Miten kansanmurhaan suhtauduttiin omassa työyhteisössä? Muuttuiko suhtautuminen myöhemmin? Esim. puoluerajat/henkilöstön vaihtuminen/asemamaasta palkatut vs Suomesta lähetetyt
- Miten itse suhtauduit ensimmäisiin uutisiin?
- Miten konfliktin eskaloituminen näkyi omassa työssä?
- Miten Helsingissä/valtiorahallinnossa suhtauduttiin tilanteeseen?
- Oliko valtionhallinnossa (suurlähetystössä, ulkoministeriössä/ulkoasiainvaliokunnassa/eduskunnassa) yksimielisyys mitä toimenpiteitä Suomen tulisi käynnistää? Esim. puoluerajat
- Miten yhteistyö sinua lähimpien viiteryhmien välillä sujui? (sl-um, hallitus-eduskunta, yk-suomi ym.)
- Kerroit sähköpostissasi, ettet osaa sanoa teidän työnne vaikutuksia kovin tarkkaan, minkälaista yhteydenpito oli Helsinkiin?
- Miten kuvailisit Suomen valtionhallinnon toimenpiteitä konfliktiin? Suhtauduttiinko avustustoimiin esimerkiksi varovaisesti vai oliko toiminnalle selkeät linjat alusta alkaen?
- Kerro omista kokemuksista vuodelta 1994, millaista työskentely kyseisissä olosuhteissa oli?
- Tuliko ulkopuolista painetta medialta tai kansalaisilta? tai kv yhteisöltä esim muut lähetystöt
- Mahdollistiko tehtäväsi Suomen ulkopoliittisen linjan määrittämiseen Ruandan kysymyksessä? miksi kyllä/ei
- Miten kansainvälinen yhteistyö näkyi tai vaikutti työhösi?
- Onko vuoteen 1994 vielä jotain lisättävää?

Kansanmurhan jälkeen 1994–1998:

- Miten kuvailisit kansanmurhan jälkeistä aikaa omassa työyhteisössäsi?

- Miten konfliktin jälkeinen aika näkyi sinun työtehtävissäsi?
- Oliko turvallisuus esillä enemmän konfliktin jälkeen vai oliko sillä vaikutusta?
- Miten Suomen kansainväliset kumppanuudet vaikuttivat työhösi? Esim. YK, EU, Pohjoismaat, kahdenväliset kumppanuudet
- Minkälaisia vaikutuksia Ruandan kansanmurhalla oli sinun työhösi ja työuraasi jatkossa?
 - → Missä työtehtävissä toimit suurlähettiläskautesi jälkeen?
- Vaikuttiko tai vaikuttaako Ruandan kansanmurha mielestäsi Suomen ulko- ja ihmisoikeuspolitiikan linjaan?
- Onko kansanmurhan jälkeisestä ajasta vielä jotain lisättävää?

Lopuksi:

- Minkälainen kokemus Ruandan kansanmurha oli sinulle ammatillisesti, ja jos haluat kertoa, henkilökohtaisesti?
- Mitä vaikutuksia koet, että tapahtumalla on ollut suomalaiseen politiikkaan?
- Onko vielä jotain, mitä en ole huomannut kysyä?

Muistiinpanoja:

- Saako olla yhteydessä haastattelun jälkeen tarvittaessa?
- Jos ei vielä selvää, miten puhutellaan gradussa?
- Haluatteko lukea tutkielman ennen sen julkaisua?
 - tutkimustulokset/valmiin tutkielman saatte joka tapauksessa
- **Valtavan iso kiitos!**